

**B R U
G G E**

OPEN
MONUMENTEN
DAG

OPEN MONUMENTENDAG 2014

ERFGOED VROEGER,
NU EN IN DE TOEKOMST

zaterdag 13 september 2014

zondag 14 september 2014



STAD BRUGGE
OPEN
MONUMENTENDAG
2014

‘Erfgoed vroeger, nu en in
de toekomst’

ZATERDAG 13 SEPTEMBER 2014
ZONDAG 14 SEPTEMBER 2014

Woord Vooraf

Met nog het nazinderen van het succes van de feestelijke jubileumeditie vorig jaar onder de noemer “Het Beste Van 25 jaar Open Monumentendag” werd in 2014 aarzelend het nieuwe thema “Erfgoed vroeger, nu en in de toekomst” aangereikt door Herita, de organisator van het culturele evenement in Vlaanderen. Voor Brugge is dat echter opnieuw een uitgelezen kans om de monumenten en de zorg die er sinds ruim anderhalve eeuw aan wordt besteed extra in de verf te zetten.

Vanaf 1875 geeft het Brugse stadsbestuur immers bewust grote sommen uit aan restauratie van het bouwkundig erfgoed en de verfraaiing van het stadsbeeld. De toenmalige beleidsvoerders wilden het stille, arme Brugge nieuw leven inblazen door de restauratie van de belangrijkste monumenten en zo de toeristische industrie op gang trekken. Brugge bleek immers al sinds de vroege 19de eeuw een geliefde bestemmingsplaats voor buitenlandse bezoekers. Maar het kon nog beter.

Sinds 1877 is ook de subsidieregeling ‘kunstige herstellingen’ ingevoerd die privé-eigenaars stimuleert om huisgevels te restaureren en actief deel te nemen aan de redding en de faam van de middeleeuwse stad.

Terzelfdertijd is gewerkt aan de uitbouw van een haven met ambitie en in 1907 wordt Brugge-Zeehaven geopend.

Deze twee grootscheepse initiatieven moesten Brugge terug op de kaart brengen. De opzet slaagde wonderwel en de inspanningen worden vandaag onverminderd verder gezet.

Het thema 2014 geeft de kans een staalkaart aan te bieden van wat in de historische binnenstad werd en wordt gerestaureerd, hoe het stadsbeeld wordt aangepakt en hoe de zienswijzen wat dat betreft evolueerden. Het reikt u een onverwacht aspect van onze geschiedenis aan. Brugge is en blijft een voorbeeldstad op dat gebied.

Op 13 en 14 september kunt u een weekend lang genieten van bezoeken aan niet minder dan 20 opengestelde monumenten of deelnemen aan 15 activiteiten. Deelnemen aan deze 26ste editie geeft u een heel exclusieve kijk op het verleden, het heden én vooral ook de toekomst van het erfgoed en de nooit aflatende erfgoedzorg in Brugge.

Wij danken oprecht de deelnemende eigenaars, de erfgoedpartners in Brugge, de vrijwilligers en de eigen medewerkers van de Dienst Monumentenzorg. We hopen op 'monumentale' hoogdagen en een massale deelname van de bewoners die Brugge zo'n warm hart toedragen!



Franky Demon

Schepen voor Ruimtelijke Ordening,
Monumentenzorg, Huisvesting, Jeugd
en Brugge studentenstad

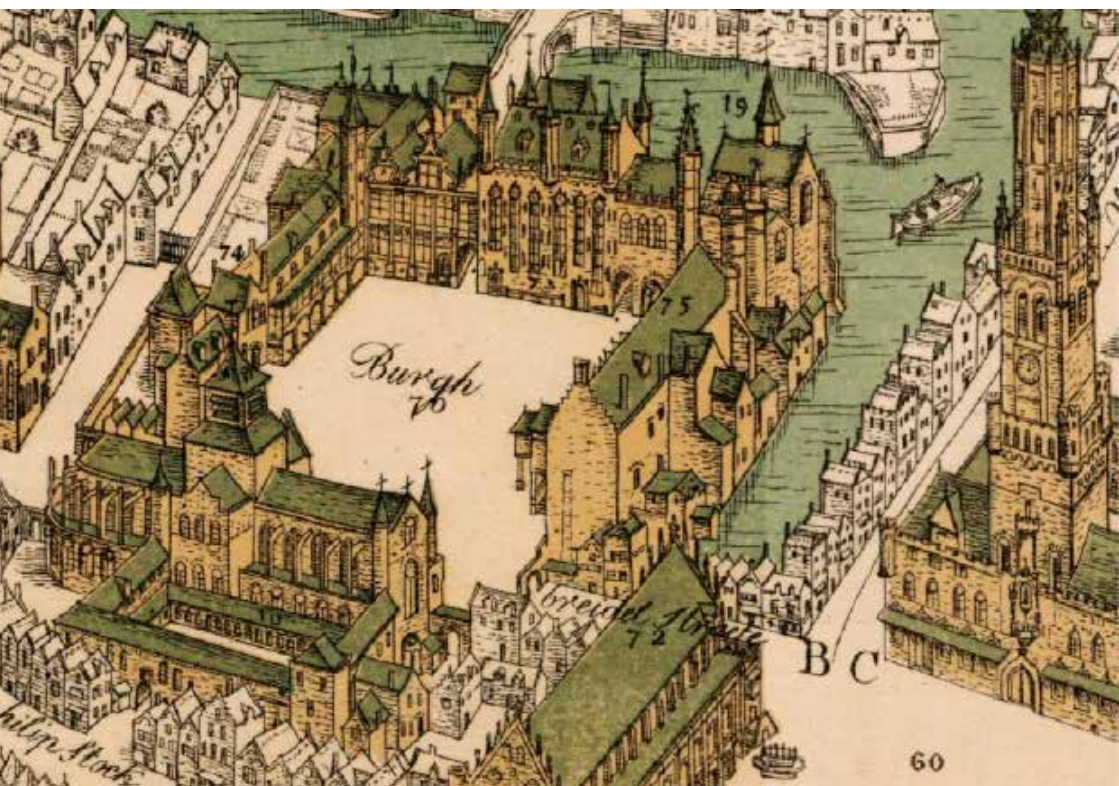


Renaat Landuyt

Burgemeester

De 26ste Open Monumentendag wordt een 'open' Open Monumentendag. De editie van 2014 heeft met andere woorden géén thema of strikte inhoudelijke leidraad. 'Erfgoed, vroeger, nu en in de toekomst', de slagzin voor 2014, focust op het erfgoed zelf en legt tegelijk de brug naar de Open Monumentendag nieuwe stijl, die er wellicht zal komen in 2015.

Erfgoedzorg heeft reeds een hele geschiedenis achter de rug. De zorg en verdediging van de grote monumenten is zo'n tweehonderd jaar geleden gegroeid uit de traumatische gevolgen van de Franse Revolutie. Als wraakactie tegen de macht van kerk en adel werden veel van hun stenen symbolen genationaliseerd, verkocht en gesloopt. Zoals elke heftige reactie een tegenreactie oproept, werd de vernielzucht in eigen republikeinse kringen algauw in vraag gesteld. Meer zelfs, de roep om voorzichtigheid en respect voor deze stenen getuigen uit het verleden werd steeds luider. Toch werd ook Brugge, net als de rest van de Zuidelijke Nederlanden, tijdens de Franse overheersing van een groot deel van haar patrimonium beroofd. Naast de resterende kloosters die afgeschaft en als steengroeve werden gebruikt, zorgde de afbraak van de Sint-Donaaskathedraal voor een blijvend litteken op de Burg. Aanvankelijk was de kapel van het Heilig Bloed hetzelfde lot toegedaan. Nadat de bovenkapel bijna volledig tot ruïne was



herleid startte de heropbouw, niet in de geplande eigentijdse, neoclassicistische stijl, maar in de aloude gotische trant.

Waar landelijk de zorg voor monumenten lange tijd beperkt bleef tot de grote, evidente monumenten als kerken, burchten, belforten en dergelijke meer, lag dit te Brugge evenwel anders. Vanaf 1877 geeft de stad immers subsidies voor het 'kunstig' herstellen van waardevolle, historische gevels. Een zeldzaam gegeven voor België. Met de premies hoopte men het verpauperde Brugge opnieuw op de kaart te zetten, ditmaal als kunststad en toeristisch centrum. Tegelijk diende het glorierijke, tastbare verleden als katalysator voor de heropstanding van Brugge als zeehaven.

Zoals in één van themawandelingen wordt verhaald, is de restauratiepraktijk sinds de eerste, zogenaamde 'Kunstige Herstellingen' sterk geëvolueerd. Waar men volgens de toenmalige restauratievisie eerst de gevels herstelde en verfraaide of zelfs volledig herbouwde naar een geïdealiseerd beeld, evolueert men al gauw naar een zogenaamde archeologische aanpak waar de gelaagdheid van het gebouw centraal staat. De restauratie van het huis van de heren van Gruuthuse door Louis Delacenserie getuigt van dat doorgedreven historicisme, waar men, weliswaar op basis van iconografische bronnen en beperkte bouwsporen, een nieuwe, stijlzuivere interpretatie uit distilleerde, waarbij de historische gelaagdheid volledig werd uitgewist. Na een neoclassicistisch intermezzo met bepleisterde lijstgevels als voornaamste kenmerk, dienden de stedelijke subsidies de streekeigen, gotische architectuur te promoten voor zowel restauratie als nieuwbouw. Een van de vroegste voorbeelden van de neogotische beweging, namelijk het Huis der Notarissen, is tijdens deze Open Monumentendag te bezoeken. De recente renovatie toont trouwens aan hoe oud en nieuw elkaar kunnen optillen tot een prachtig eindresultaat.



Ondanks het feit dat de overheid de kleine, maar beeldbepalende architectuur lange tijd heeft verwaarloosd, erkent men te Brugge al lang de stadslandschapelijke kwaliteiten ervan. Onder invloed van de 'Kunstige Herstelling' en de in 1904 opgerichte Commissie voor Stedenschoon, ontwikkelde zich een zogenaamde Brugse stijl: een onopvallende, traditionele architectuur die zich harmonieus inpast in de stedelijke omgeving. Op de themawandeling 'Brugge als postkaart' worden de tijdsgeest en de drijfveren besproken van de architecten die het uitzicht van de stad historisch wilden corrigeren en Brugge nog pittoresker maakten dan het al was.

De Eerste Wereldoorlog maakt snel een einde aan de Brugse reveil en de eerste restauratiebeweging. Na de raid op Zeebrugge volgt een langzame heropbouw die echter al gauw gefnuikt wordt door het uitbreken van de tweede wereldbrand. Pas vanaf de jaren 1960 weet de haven en de economie zich te herstellen. Door de jarenlange crisis is het Brugse stadscentrum echter overgeleverd aan leegstand en verkrotting. De 19de-eeuwse restauratiefilosofie is vergeten en een doordachte stedelijke reflex ontbreekt. De teloorgang van het historisch centrum wordt pas gestopt vanaf de jaren 1970 met de vernieuwde, internationale aandacht voor historische steden en hun erfgoed als antwoord op het ongebreidelde modernisme. Dit valt samen met de periode van de fusies van de gemeenten. In Brugge betekent dit de start van de tweede restauratiecampagne van het centrum die uiteindelijk zal uitgroeien tot één van de belangrijkste stadsvernieuwingprojecten van België. De stad trekt resoluut de kaart van de herwaardering van de historische binnenstad. Een stedelijke dienst voor monumentenzorg en stadsvernieuwing wordt speciaal daartoe opgericht. De stad investeert in het opkopen en restaureren van haar historisch patrimonium. De resultaten hiervan blijven nu nog steeds in positieve zin doorzinderen. Erfgoedzorg is nog steeds één van de hoofdbekommernissen van het stadsbestuur, maar het initiatief komt nu veelal van particulieren die nog steeds financieel worden gesteund door de stad of de Vlaamse overheid.





Monumentenzorg beperkt zich al enkele decennia niet meer tot de grote, zichtbare monumenten. Het belang van de interieuraankleding wordt erkend en de stadslandschappelijke waarde van een geheel van panden of een stadsbeeld komt meer en meer op het voorplan.

Sinds de oprichting van de werkgroep Open Monumentendag Brugge heeft men steeds nauw samengewerkt met de andere erfgoedpartners in de Stad. Deze samenwerking speelt een grote rol in de verruiming van het draagvlak van het erfgoed in al zijn facetten. Dit jaar focussen we onder meer op het groenbeheer. De openbare, groene ruimte wordt al generaties doorgegeven. De omgang met levende materie zorgt voor een andere benadering. In functie van een langere overleving dienen bepaalde flora ingrijpend te worden aangepakt (bijvoorbeeld snoeien). De belevingswaarde kan daardoor kort verdwijnen om zich pas jaren later hersteld te hebben. Groen beheren betekent dan ook moedig beslissingen nemen met het zicht op lange termijn.

Net dit jaar viert Raakvlak, onze trouwe archeologische partner, haar 10-jarig bestaan. In het hof van de heren van Gruuthuse, dat net in restauratie gaat, worden de tien hoogtepunten van de afgelopen periode uitgelicht.

Naast het streven om het verworven instrumentarium en de kennis van de monumentenzorg te handhaven, moet het onze uitdaging zijn het patrimonium van de deelgemeenten meer onder de aandacht te brengen en tegelijk het draagvlak ervoor te vergroten. Een kwart van de opengestelde monumenten komt dit jaar uit de deelgemeenten. Vaak gaat het om boerderijen die op bijzondere manier zijn of worden herbestemd. Denken we bijvoorbeeld aan de zeer merkwaardige hoeve van het kasteel Foreyst. Daarnaast kunnen we dit jaar een uitzonderlijk

interieur openstellen. Achter de gevel van een eerder eenvoudige woning uit de jaren 1950 bevinden zich frescoschilderingen van een van de markantste Brugse kunstenaars van na de Tweede Wereldoorlog, Luc Peire.

Intussen is het begrip monument of patrimonium vervangen door het containerwoord 'erfgoed'. De groeiende tendens om bijna alles als erfgoed te bestempelen dreigt uiteindelijk het in se reeds vage begrip verder uit te hollen. Immers, vervalt met de angst voor onderscheid niet elke waarde?

Een andere uitdaging voor de toekomst vormt het vraagstuk rond het kerkelijk patrimonium. Wat moet of kan men doen met de uitgestrekte kloosterdomeinen die binnen afzienbare tijd leeg komen te staan? De Stad zoekt nu al naar oplossingen om betekenisvolle, groene en open ruimtes die de kloostertuinen in de stad vormen, mee te onderhouden. De tijdelijke overeenkomst met het Engels Klooster is daar een voorbeeld van. Een beknopte overzichtstentoonstelling van Tom Callebaut toont anderszijds hoe sacrale ruimtes kunnen worden heringericht als rust- en stilteplaats voor de zoekende mens. Tegelijk biedt het voorbeelden aan van hoe men met beperkte ingrepen de betekenis van een ruimte kan verhogen.

Ook bij deze editie van Open Monumentendag hebben we samen met de OMD-werkgroep een programma samengesteld die onroerend erfgoed en zijn waarden centraal stelt. We hopen dat het evenement het draagvlak blijvend kan verbreden.

1.

ACADEMIESTRAAT 14-18,
DE POORTERSLOGE

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Het Rijksarchief Brugge verhuisde in december 2012 naar het nieuwe onderkomen aan de Coupure (zie OMD-brochure 2012). De instelling was toen net 100 jaar gevestigd in de voormalige Poortersloge, dat uitgebreid werd met de huizen Cottem en Vanden Abeele. Vertrouwde iconografische bronnen geven een beeld van het oorspronkelijke 15de-eeuwse uitzicht van de Loge.

Het gebouw is ontworpen voor een publieke functie zowel naar concept als naar gebruik. De uitzonderlijke ligging had daar veel mee te maken.

De omvorming tot archief in het begin van de 20ste eeuw was erg bepalend voor het interieur.



Historiek

De oorsprong van de Poortersloge wordt op het eind van de 14de - begin 15de eeuw gesitueerd. Het optrekken van het gebouw zou een privé-initiatief zijn geweest en gerealiseerd zijn dankzij de steun van de gegoede leden van het genootschap 'De Witte Beer' en van de 'Sint-Jorisgilde'. Het stadsbestuur behield steeds inspraak over de bestemming en het gebruik van de Loge. Ook de huisbewaarder, die voor de goede orde en het verhuur van de lokalen zorgde, werd door de stad aangesteld.

De vroege geschiedenis is niet onderzocht, maar deze plek was zeker vanaf 1200 bebouwd, cfr. de vroege voorlopers van het Tolhuis en van de huizen op het Biskajersplein 1-3, die wel onderzocht werden. Het Jan van Eyckplein was het hart van het commerciële (internationale) Brugge tussen de 13de en 15de eeuw en daarenboven een strategische plaats.

Veel van het goederenverkeer kwam via het water langs die kant Brugge binnen en formaliteiten werden in het Tolhuis en het Weeghuis afgehandeld. De goederen zelf werden meestal gelost op de Markt (in de Waterhalle). Langsheen de Kraanrei, die nu is ingekokerd, werden al in de 13de eeuw grote (bakstenen) huizen gebouwd, waarvan nog indrukwekkende sporen zijn bewaard.

De bovenzaal van de Poortersloge was ingericht als vergaderplaats en feestzaal voor de leden van de overheid en het zetelend stadsbestuur *“omme daerinnen huerliedre recreatie te houden”*. Het gebouw werd tot 1665 als een ‘verlengstuk’ van het stadhuis gebruikt, waar op een meer informele manier gasten konden worden ontvangen. De kelders werden gebruikt als winkeltjes met uitstalramen en verkoopstallen tegen de gevels.

Vanaf 1590 werd de bovenzaal ook ter beschikking gesteld van de rederijderskamer van de H. Geest, die eind 17de eeuw zorgde voor een rijke, nieuwe stoffering met tal van kunstwerken. Twee (zolder)kamers werden vanaf 1666 gebruikt door de kamer van koophandel (en dit wellicht tot 1775). Ook particulieren konden in de 18de eeuw een (slaap)vertrek huren in het gebouw.

Op 31 mei 1720 gaf het stadsbestuur toelating aan de Vrije Academie om zich te vestigen in Poortersloge. Vanaf 1738 werd deze Vrije Academie omgevormd tot *“Academie van teeken-, schilder- en bouwkonsten”*. Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw kende de nieuwe instelling een zeer grote bloei en een hoog niveau. Aan het hoofd stonden directeurs die zelf belangrijke kunstenaars of architecten waren.

Een brand op 28 januari 1755 vernielde het gebouw en de toen al opgebouwde collectie schilderijen. Het dak en het

interieur waren zwaar beschadigd. Herstellingswerkzaamheden werden dadelijk aangevat.

Tussen 1805 en 1825 werd het gebouw zeer ingrijpend verbouwd. Het ontwerp was van architect Joseph-François van Gierdegom. De oostgevel (aan de kant Spiegelrei) werd met zes traveeën verlengd en de oorspronkelijke puntgevel vervangen door een lijstgevel. Het gebouw kreeg meer allure vanop het plein, mede door de bordestrap naar de dubbele toegangsdeur. Deze drastische wijziging was enkel mogelijk omdat er ruimte was vrijgekomen na de sloop van de Sint-





Jansbrug en de overwelving van de reie in 1787. Het interieur kreeg een klassieke planopbouw en eigentijdse decoratie.

In 1854 heeft toenmalige stadarchitect Jean-Brunon Rudd twee aanpalende gebouwen, die door de stad waren aangekocht, ingericht voor de Academie (het huis van notaris Delarue en het huis van Charles-Joseph Cottem). Door organisatorische en financiële problemen moest de Academie in 1881 voor hulp aankloppen bij de stad, die maakte er gebruik van om de instelling te 'verstedelijken'. Tot 1892 bleef de Academie in de Poortersloge, waar ze ook de zorg op zich nam van de waardevolle stedelijke schilderijenverzameling.

De Academie en de Nijverheidsschool werden samengevoegd onder directeur Louis Delacenserie. Vanaf 1890

gingen alle lessen door in de voormalige Bogardenschool in de Katelijnestraat waar de Stedelijke Academie nog steeds is gehuisvest.

De stad deed in 1902 afstand van haar eigendomsrecht op de Poortersloge en in 1912 nam het Rijksarchief er zijn intrek. Al in 1898 waren de plannen voor het herstel en de grondige verbouwing opgemaakt door Louis Delacenserie, goedgekeurd. De werken sleepten ellendig lang aan. Na Delacenserie's overlijden werden ze verder gezet door Jos Viérin.

Van de oude constructie van de Poortersloge bleven de tentoonstellingszaal en de traphal behouden, maar verder werd alles aangepast aan de nieuwe bestemming als Rijksarchief. De inrichting van het zogenaamde huis Cottem (17de eeuw, volledig ver-

bouwd interieur voor Rijksarchief; ook gevel in 1907 herbouwd naar bestaande toestand) en het in 1906 nog bijkomend aangekocht huis Vanden Abeele (17de eeuw met trapgevel en reliëfs van Pickery met voorstelling van de vier jaargetijden en met salon met Mechels goudleder) duurden tot in 1910.

In 1924 pas werd de oorlogsschade hersteld en werd een trap aan de achterzijde van het huis Cotteem toegevoegd. De straatmuur kant Kraanrei dateert van 1930.

In 1965 moest het huis Vanden Abeele worden ontruimd wegens verzakkingen en de bouwvallige toestand. In 1979 werd het grondig vernieuwd. Alle

buitengevels zijn in de jaren 1980 en 1990 gerestaureerd. Ook het 18de-eeuwse goudleder in het salon van het huis Vanden Abeele werd behoedzaam hersteld.

Het hoofdgebouw van de Poortersloge heeft drie vrijstaande natuurstenen gevels en een opvallend hoge, ranke (zeer authentieke) traptoren die een uitstekende uitkijkpost was voor de binnenkomende schepen. De gevels zijn geritmeerd door venstertraveeën en opgesmukt met maaswerk. Een opengewerkte balustrade zorgt voor een horizontale klemtoon en hogels beklemtonen de oostelijke puntgevel. In de gevel aan de kant van de Academiestraat is vooral het ingangsportaal in blauwe hardsteen opvallend. Daar-



op zijn steenhouwersmerken van de familie Lisse en Pierre-Corneille Trigallet uit Arquennes herkenbaar. Het portaal kwam tot stand na de brand van 1755 in een mengeling van classicistische en Lodewijk XV-stijlen. De cartouche met Latijns jaarschrift "*Vt phoenix ex cinera s'vo brVgensivm Dono reVIVisco*" (jaarschrift: $M+D+2x C+2x X+6x V+5x 1=1755$; vert.: *zoals de fenix uit zijn as, zo herrees ik door de giften van de Bruggelingen*) springt in het oog. Deze inscriptie verwijst naar de financiële steun van de stad Brugge en van de vele mecenasen die de gedeeltelijke wederopbouw na de brand hebben mogelijk gemaakt. De gevels zijn opvallend versierd met beeldnis-

sen waarin beelden in Euvillesteen prijken die tussen 1920-1924 zijn gehouden. Ze stellen 'beroemde Bruggelingen' voor en zijn door vier verschillende beeldhouwers gehouwen (Michiel D'hondt, Frans Vermeylen, Gustaaf Pickery en Jules Anthone). De gekozen personages zijn zowel meester-metselaars, handelaars, beleidsmensen als kunstenaars.

In het interieur vestigen we de aandacht op de hal die is afgedekt met een tongewelf en via een hoge trap voor de verbinding zorgt naar de grote zaal. Ze zaal zelf is afgedekt met een opvallend 18de-eeuws stergewelf. In de fraaie traptoren zijn drie torenkamertjes, waarvan twee met open haard en overkluisd met kruisribgewelven op figuratieve kraagstenen. Het zicht op de stad is van daaruit uniek.

Verder zijn de gebouwen al ruim één eeuw volledig ingericht met rekken als bergruimte voor het archief. Verschillende tussenvloeren werden in functie daarvan verwijderd.

Een zinvolle herbestemming dringt zich op en vraagt een creatief initiatief.



2.

BEENHOUWERSSTRAAT 24,
HUIS VAN SEVEREN

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

In 1762 koopt Jozef van Severen sr. twee huizen in de Beenhouwersstraat van de erfgenamen van Jonkheer Ignace Frans Louis de Hauport, heer van Maffles. Ze beschikken over een grote tuin met bomen, stallen en een poort. Een van de huizen heet 'Den vetten os' en heeft een uitgang in het Smoutstraatje. Op 10 december 1763 koopt hij een derde huis van Cornelia van Vijve. De drie huizen verbouwt hij kort nadien tot een nieuw, fraai huis voor zijn gezin met zeven kinderen.

Jozef van Severen (1724-1787) is een zeer welgestelde paarden- en veehandelaar en één van de deskundigen die de kwaliteit van de paardenfokkerij in het Brugse Vrije controleert. Samen

met zijn vrouw, Theresia Blocteur, bezit hij een grote veestapel, tal van hofsteden, landbouwgronden en bossen in het noorden van West-Vlaanderen. Van Severen stamt uit een rijke familie met uitstekende connecties. Zijn vader Jan-Baptist, eveneens veehandelaar of 'vetlegger', is zich in Brugge komen vestigen. Als kerkmeester van Sint-Salvators is hij nauw bevriend geraakt met de invloedrijke Aybert van Huerne, raadspensionaris van het Brugse Vrije. Beide zijn uit Izegem afkomstig. Eén van zijn halfbroers is niemand minder dan Philippus van Severen, beter gekend als abt Robertus van de Duinenabdij, bouwheer van de monumentale kerk aan de Potterierei. Een andere halfbroer, Karel, is brouwer en eigenaar van brouwerij 'De Sleutel' in de Wulfhagestraat.





Het echtpaar Van Severen-Blocteur geeft de woning aan de Beenhouwersstraat vorm en kleur. Beide sterven kort na elkaar in 1787. Het huis in de Beenhouwersstraat was toen door verschillende van de kinderen bewoond en omschreven als *“een schoon en groot perceel van een hujs met alle sijne toebehoorten mitsgaeders eenen groten hof daer aen paelende”*. Ze laten hun kinderen een waar fortuin na.

Jozef van Severen jr. (1752-1797), de nieuwe eigenaar

Met de verdeling erft Jozef jr. het huis. Bij de openbare verkoop van de inboedel slaagt hij er bovendien in het grootste deel van het meubilair terug te kopen. Jozef is eveneens veekoopman. In 1789 trouwt hij met Xaviera van Damme. Zij zullen samen het huis nog rijker stofferen. Hij sterft na amper 9 jaar huwelijk op 19 februari 1797. In de boedelbeschrijving, opgesteld kort na zijn dood, staat vermeld *“door de besittighe sijn ghedaen diversche nieuwe wercken ende ameublementen van pure sinnelickheyt!”*.

Het huis Van Severen is twee bouwlagen hoog en vijf traveseën breed en wordt afgedekt met een mansardedak, een typische dakvorm voor de 18de eeuw. Het pand is een dubbelhuis of een woonhuis met een centrale gang waarop aan weerszijden verschillende ruimtes uitgeven. De symmetrisch opgebouwde, beschilderde voorgevel is zeer sober. De arduinen deuromlijsting in rococostijl laat reeds vermoeden dat het niet om een banaal huis gaat. Deze geprofileerde, segment-boogvormige omlijsting is versierd met een gebeeldhouwde sluitsteen. Op die hardstenen omlijsting herkent men het steenhouwersmerk NPN van Nicolas Paternotte, een steenhouwer en steenleverancier uit Arquennes bij Nijvel, actief in het derde kwart van de

18de eeuw (in 1763 levert Paternotte bijvoorbeeld ook voor het huis Langerei 1 een arduinen deuromlijsting). De eikenhouten deur is mogelijk ook 18de-eeuws. Erboven steekt een zeer sierlijke, smeedwerken waaier. In de vensteropeningen zitten schuiframen met opschuivende benedenramen en met (vrij uitzonderlijk voor Brugge) negen ruiten per raamgedeelte. De ramen zijn in 1928 nieuw gemaakt naar het 18de-eeuwse model in opdracht van de toenmalige eigenaar. De tuingevel is een eenvoudige, bakstenen lijstgevel. Rechts van het hoofdgebouw bevinden zich de voormalige paardenstallen en een koetshuis. Ook dit deel is in 1928 (ingrijpend) verbouwd.





In 2004 zijn de buitengevels en het dak gerestaureerd. Een restauratieontwerp voor het interieur is in 2006 opgemaakt, maar werd nooit uitgevoerd. Nu wordt het huis door de Stad Brugge te koop aangeboden.

In het interieur zijn tal van interessante bouwelementen bewaard gebleven. De centrale middengang bestaat uit witte en zwarte marmeren vloertegels. Opvallend is de zware eikenhouten trap. Deze bordestrap in rococostijl is haaks op de middengang geplaatst en wordt verlicht door een hoog venster in de zijgevel.

De beide aanzetten zijn gebeeldhouwd met zware voluten en rocaillemotieven. De eerste steek heeft aan de linkerzijde een opengewerkte leuningwand met balusters. De andere leuningwand is gesloten en ingedeeld in panelen. Naast de trap bevindt zich een 18de-eeuwse wandmeubel in Lodewijk XV-stijl. De functie van dit meubel is niet volledig duidelijk, maar vermoedelijk dient het enkel om het achterliggende gewelf van de keldertap te maskeren.

Enkele opvallende salons op de benedenverdieping zijn bijzonder waardevol.

In het salon aan de straatzijde of het 'groene salon' wordt de aandacht onmiddellijk getrokken op de schouw, centraal in de wand tegenover de deur. De wit geaderde grijsmarmeren schouw met twee gebogen zijwangen en een dekstuk met een centraal schelpmotief zit nog volledig in de Lodewijk XV-stijl. De gebogen achterwand van de vuurplaats is gemetseld met kleine grijze baksteentjes. Het stucwerk op de schouwboezem vervloeit elegant over in dat van het gepleisterd plafond. De muren zijn bekleed met een imitatie-goudlederbehangsel dat op jute is gespannen. Dit soort behang kwam erg in de mode vanaf het eind van de 19de eeuw en bleef populair tot in het eerste kwart van de 20ste eeuw.

Het kleine kamertje rechts van de gang, misschien een kleine antichambre of een kantoortje, is in een Lodewijk XVI-stijl gestoffeerd en heeft naast een marmeren schouw, een fraaie, 18de-eeuwse, ingemaakte kast. Bemerkt ook het mozaïekvloertje uit het begin van de 20ste eeuw. Deze ruimte stond in verbinding met het koetsenhuis aan de straatzijde.

Het opvallendste salon is de 'rookkamer' met een kamerhoge, beschildeerde wandbespanning met allusies op de muziek, de handel, de kunsten en vooral de genoegens van het leven. Deze kleurrijke wandbespanning is waarschijnlijk in opdracht van Jozef van Severen jr. gerealiseerd (*"ameublementen van pure sinnelickheyt"*).

De schouw is in mahoniehout en in een uitgesproken rococostijl, dus vermoedelijk nog in opdracht van vader Van Severen gebeeldhouwd. De schouwboezem is verfraaid door stucwerk met een ode aan de liefde.

De voormalige eetkamer, dicht bij de keuken en de tuin, werd eertijds verwarmd met een marmeren schouw in Lodewijk XV-stijl.

De monumentale zwart marmeren voluteschouw in de grote keuken is vermeldenswaardig, evenals de bewaarde spindebeurtjes.



Naar aanleiding van de opmaak van het restauratiedossier door architect Philippe Viérin in 2005 zijn op de verdieping ontmantelingswerken uitgevoerd. Gedeelten van twee merkwaardige 18de-eeuwse behangsels kwamen aan het licht, waaronder één met Chinese motieven of chinoiserieën, een unieke vondst. Gezien de vriendschaps- en familiebanden tussen de families Van Severen en Van Huerne (waaronder de grote verzamelaar Joseph Van Huerne en opdrachtgever van het befaamde Oosters Album) en de families Van Outryve en De Brouwer (betrokken bij de Oostendse Compagnie) lijkt het evident dat er interesse bestond voor dit modieuze behangsel. Mogelijk is dit fragmentarisch bewaard gebleven behang vervaardigd in Engeland. De restanten van het behangsel met blauwe strepen en bloemen in de andere slaapkamer is wellicht eveneens in Engeland vervaardigd.

De architect van Beenhouwersstraat 24 kan niet met zekerheid achterhaald worden. Een mogelijke ontwerper is meester-timmerman Emmanuel van Speybrouck (1726-1787), die tot de kennissenkring van de familie behoort en de ontwerper is van de kerk van de Duinenabdij gebouwd in opdracht van abt Robert (van Severen), broer van de bouwheer van Beenhouwersstraat 24. Een andere mogelijke ontwerper-uitvoerder kan meester-timmerman Bauwens zijn, wiens naam in de Boedelbeschrijving van Jozef van Severen sr. staat vermeld, voor "*devoiren bij hem gedaen*". Er zijn zowel een (talentvolle) Dominicus als een Hubertus Bauwens bekend in die periode.

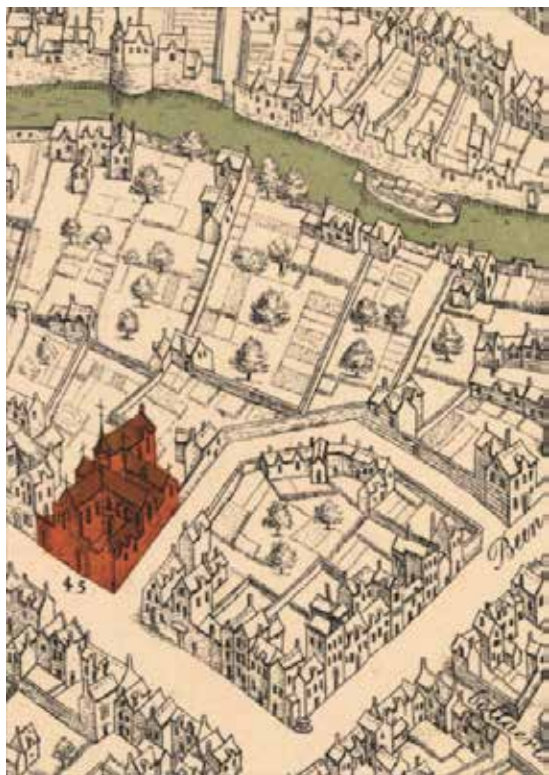
Jammer genoeg zijn in de boedelbeschrijving van Jozef van Severen jr. geen namen van leveranciers of ambachtslieden genoteerd, op uitzondering van de schilder die 'Graeve' noemde. Overigens spreekt de rekening van "*aen de clackschilder*" (42.2.6 ponden), "*aen den tapitsier*" (71.7.1 ponden). Schilder Graeve krijgt 55 pond. Betreft het Louis de Grave (1751-1824) die na zijn opleiding in de Academie een tijdje in Nederland een lijnwaadhandel openhield en vanaf 1784 als ornamentschilder actief was in Brugge?

De latere eigenaars

Na de dood van Jozef van Severen jr. hertrouwt zijn weduwe in 1801 met advocaat Jean-Jacques Vermeire (1772-1859), die als rechter en politicus een niet onbelangrijke rol speelt in zowel de Franse als de Hollandse tijd.

Het huis aan de Beenhouwersstraat, uitgebreid met de tuin van de Grauwzusters die na de Franse Revolutie is aangekocht, komt in handen van Charles van Severen (1793-1861), de oudste zoon uit het eerste huwelijk. Charles is voorzitter van de rechtbank in Brugge, blijft ongehuwd en laat het grote eigendom en een aanzienlijk fortuin na aan zijn broer Henri van Severen (1797-1872) en zijn nicht Mathilde van Steenbrugghe (de dochter van zijn zus Marie Caroline). In 1859 komt het huis met de enorme tuin in handen van Marie Gilliodts, de kleindochter van Henri van Severen en de dochter van Louis Gilliodts en Eugénie van Severen (1834-1859). Na Marie's vroegtijdige overlijden in 1904 wordt het geërfd door haar vader Louis Gilliodts-Van Severen (1827-1915) die het huis samen met zijn dochter bewoont sinds 1885. Veekoopman Louis Gilliodts is vanaf 1868 tot aan zijn dood in 1915 ook de energieke stadsarchivaris die een zeer actieve rol speelt in de ontsluiting van de geschiedenis van Brugge.

In 1907 laat Louis Gilliodts aan de kant van de Oude Zak, naar een ontwerp van stadsarchitect Louis Delacenserie



(1838-1909), een nieuwe monumentale toegangspoort tot de grote tuin bouwen.

Zijn tweede vrouw, Romanie Vande-bussche, waarmee hij in 1906 is getrouwd, verongelukt in 1926 bij een treinongeval in Vladslo en het huis Van Severen komt na meer dan 165 jaar voor het eerst op de immobiëlenmarkt. Nieuwe eigenaar wordt de bekende chirurg Jozef Sebrechts (1885-1948). Hij zal het huis enigszins aanpassen en een kleine kliniek laten bijbouwen in 1928 naar het eerder historiserend ontwerp van architect Jos Viérin.

Professor Sebrechts

Joseph Sebrechts is op 11 februari 1885 te Willebroek geboren. Hij behaalt in 1908 het diploma van doctor in de geneeskunde en specialiseert zich in maag- en darmchirurgie. Internationaal is hij erkend als de pionier van de ruggenmergverdooving. In 1910 komt hij in Brugge wonen en is betrokken bij de bouw en ontwikkeling van de Sint-Jozefskliniek aan de Komvest. Hij is ook verbonden aan het Sint-Janshospitaal en wordt in 1912 benoemd als adjunct-chirurg, in 1917 als diensthoofd van de heeldkundige afdeling en in 1927 als hoofdgeneesheer. Ondertussen is hij sinds 1925 professor aan de universiteit van Leuven.

In 1924 koopt hij op eigen houtje een ambulance en betaalt zelf het personeel voor het ziekenvervoer. Wanneer blijkt dat deze dienstverlening onmisbaar is, neemt de stad de zorg ervoor over. Sebrechts is ook actief in tal van verenigingen. Hij is ondervoorzitter van het Rode Kruis en voorzitter van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde van België. Hij heeft veel interesse voor muziek en fotografie. Als hij het huis en de grote tuin (nu park Sebrechts) in 1928 aankoopt, staat hij op het hoogtepunt van zijn loopbaan.

In 1958, 10 jaar na het overlijden van professor Sebrechts, komt het eigendom in handen van de overheid, die er de diensten van het Ministerie van Financiën in onderbrengt. De waardering en de zorg voor de tuin verminderen en men smeedt plannen om er een groot administratief centrum te verwezenlijken. Het park wordt omgevormd tot parkeerplaats en de moes-tuin vervalt tot een onherkenbare wildernis.

Het complex komt in 1981 in stadsbezit en men creëert een nieuw stadspark. Het huis met de kliniek worden ter beschikking gesteld van verschillende verenigingen, wat het waardevolle interieur niet ten goede komt. Nu wacht het huis op een nieuwe, passende bestemming.

De toegangspoort tot het Sebrechts-park is aan de kant van de Beenhouwersstraat afgesloten met een smeedijzeren neorococohek. Het hek is in 1871 vervaardigd door de zeer talentvolle kunstsmed E. de Vooght voor de erekoer van het huis d'Hanins de Moerkerke, waarvan de toegang zich toen situeerde aan de Predikherenstraat 36. Na een lange zwerftocht is dit fraaie hek hier in de jaren 1980 geplaatst.

3.

BLANKENBERGSE DIJK 75,
HOEVE TEN WALLE

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00 en
zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Restauratieopleiding

Hoeve Ten Walle in Sint-Pieters-Brugge is een omwalde hoeve waarvan de oudste delen vermoedelijk dateren uit de 14de eeuw. De hoeve is gelegen aan de Blankenbergse Dijk, die Brugge vroeger mee beschermde tegen overstromingen. In deze hoeve wordt de unieke opleiding 'restauratie in de bouw' georganiseerd door het VTI Brugge. Binnen dit historische kader worden de leerlingen gevormd tot bekwame vaklieden. Ze leren er de knepen van het vak net zoals in de middeleeuwen. In Brugge zijn er veel historische huizen met sierlijke gevels bewaard. Er groeit een groot tekort aan vaklui die de techniek beheersen om deze gevels vakkundig te restaureren. Daar zorgt de restauratieopleiding van het VTI Brugge voor. De leerlingen leren er zelfstandig werken, werktekeningen maken, meten maaswerken op en tekenen die uit op ware grootte, vervaardigen geprofileerde stenen en metselen uiteindelijk het kunstig maaswerk. Verder werken ze aan getorste zuiltjes, diverse soorten gewelven, het opstellen van witstenen maaswerken ...

Dit specialistenwerk gebeurt vaak in samenwerking met gerenommeerde restauratieaannemers. Naast de opleiding in de werkplaats zijn ze intens bezig met de restauratie van de hoeve. Hierdoor krijgen de leerlingen de broodnodige praktijk tijdens hun opleiding. De restauratie wordt uitgevoerd met zorg en in overleg met de Dienst Monumentenzorg van de Stad Brugge en het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid. Met de juiste materialen leren de leerlingen er verweerde stenen vervangen, barsten verstevigen, muren pleisteren, vloeren leggen en dit ook met hedendaagse technieken die in de restauratie gehanteerd worden zoals het injecteren van muren. De school is vereerd opnieuw uitgenodigd te zijn om deel te nemen aan Open Monumentendag 2014.

Y. Dewandelaere



Over de datering van dijken en over de Blankenbergse Dijk in het bijzonder bestaat bij de historici discussie. Hoe oud zijn ze? Wie heeft ze opgeworpen? Is de Blankenbergse Dijk wel een dijk om ons voor de zee te beschermen? Of is ze een gewone, hoger gelegen weg?

De tot nu toe gangbare theorieën luiden dat de dijk wellicht rond het jaar 1000 door lekenbroeders werd opgeworpen om de zee weg te houden van de reeds drooggelegde gronden. Het was een brede (gemiddelde basis van 25 m), maar niet al te hoge wal. Aanvankelijk werd het gebruikt als schapenweg, maar al gauw groeide het uit tot de eerste verbindingsweg met Blankenberge. Zijn oorspronkelijke naam 'Gentele', zou vanaf de 14de eeuw plaats ruimen voor de huidige naam. In Brugge vertrok de weg vanaf de Vlamingbrug en vinden we het verloop nog terug in de Sint-Jorisstraat, Vlamingdam, Nikolaas Gombertstraat en Sint-Pietersgroenestraat. Het water binnen het drooggelegde gebied werd afgevoerd langs de Leet (de huidige Oostendse vaart) via Oudenburg naar de monding van de IJzer. De Vertinge, een aftakking van de Leet werd in 1180 bevaarbaar gemaakt en, als afvoerkanaal gebruikt. Het kreeg later de naam 'Blankenbergs Vaartje'.

Mogelijk vestigden zich al vanaf de 11de eeuw bewoners in het gebied rond de Blankenbergse Dijk. Zonder archeologisch onderzoek blijft deze veronderstelling natuurlijk giswerk. De 18de-eeuwse Ferrarriskaart

maakt duidelijk dat meerdere hoeves in de buurt uitgerust waren met één of meerdere walgrachten. In uitzonderlijke gevallen hebben deze grachten een 8-vormige structuur waardoor men kan spreken van een opper- en neerhofstructuur. Deze omwallingen vormen een flauwe afspiegeling van de vroegere castrale mottes. In tegenstelling tot de mottes die een sterk defensieve functie hadden, wil de late-re, kleine landadel en de vrije boeren dit model op kleine schaal kopiëren om hun sociale status en financiële kracht in het landschap te benadrukken. Tot op vandaag zijn dergelijke omwalde sites nog goed herkenbaar in het landschap.





De hoeve Ten Walle

Ook de hoeve Ten Walle is omwald, maar heeft de tweedeling (opperhof-neerhof) wellicht nooit gekend. Wel beschouwt Maurits Coornaert de hoeve als een feodaal goed. Met name identificeert hij Ten Walle als het elfde achterleen van het belangrijke Hof Ten Poele. Dat brengt hem bij de hypothese dat deze hoeve wel eens de woonplaats van Simon de Rikelike zou kunnen geweest zijn. Simon de Rikelike was een hereboer die van 1323 tot 1336 rekeningen van zijn goederenbeheer bijhield, één van de vroegste papieren documenten uit onze regio. Zijn schoonvader was Pieter van Poele (+ ca. 1330), die het iets zuidelijker gelegen, prestigieuze Hof Ten Poele in bezit had. Hoeve Ten Walle wordt in de

14de eeuw gedateerd. Nader onderzoek naar de middeleeuwse wortels is nodig. Coornaert vond de oudste vermelding, "*ten wallekinne*" in 1435, in een leenregister van het leenhof van de Burg van Brugge. Dit "*ten wallekinne*" is evenwel niet Ten Walle, maar een feodale hoeve in Meetkerke. Wel wordt de hoeve vermeld in de opeenvolgende ommelopers van de Blankenbergse watering, de polder waarin Ten Walle lag. Dit 'primitieve' kadaster klimt op tot de late middeleeuwen. Ten Walle lag in het derde 'begin' van deze watering, het 'begin' waarin ook de kerk van Sint-Pieters en het oorspronkelijke Hof Ten Poele lag. De ommeloper van 1554-1560 geeft de weduwe van Jan van Lichtervelde op als eigenaar van Ten Walle. De hoeve lag toen in een groot perceel van 8 ge-

meten, een kleine vier hectaren. Ook de omringende landerijen behoorden tot dit eigendom. De Blankenbergse Dijk, de nog steeds aanwezige *"waterganck"* in het noorden, en de *"muelendreve"* in het zuiden begremsden het bezit. Na haar overlijden ging de hoeve over in handen van Jan van Lichtervelde jr. De familie Van Lichtervelde was een belangrijke, adellijke familie in Vlaanderen. Jan was heer van Beaurewaert bij Ieper – vandaag algemeen bekend als 'Bellewaerde' – en ook enkele malen burgemeester van Ieper in de tweede helft van de 16de eeuw. De meest omliggende eigendommen had de weduwe van Jan van Lichtervelde verworven van de dochter van Charles Lem. Redelijkerwijs kan worden aangenomen dat dit ook geldt voor Ten

Walle. De familie Lem was een vermogende Brugse poortersfamilie met, op het einde van de 15de en in het begin van de 16de eeuw, uitgestrekt bezit op het platteland, onder meer in de Meetkerkse Moeren. Gronden in de onmiddellijke buurt waren in het midden van de 16de eeuw eveneens eigendom van Brugse families, zoals De Boodt en Van Vyve. Na de familie Van Lichtervelde kwam het goed in handen van de weduwe van meester Ferdinand Veranneman. Ook deze familie was grootgrondbezitter in de Brugse polders. Tijdens het 'ancien régime' werd Ten Walle dus niet bewoond door zijn eigenaar. Een pachter bewoonde de hofstede en baatte de hoeve uit. In 1554-1560 was dit Lievin van Crombrughe. Nog op het einde van de





19de eeuw was de eigenaar (de familie Momballieu) niet de bewoner. Dit veranderde met de laatste familie die zich op Ten Walle vestigde, de familie Gardin. Deze boerenfamilie baatte de hoeve ook effectief uit. Het begint in 1887 bij Joannes Gardin (1826-1899), vervolgens zijn de zonen Edward (de jaren 1900-1910) en Charles, boer op Ten Walle. Charles Gardin (1859-1949) doet dit tot 1919 samen met zijn jongste zoon Camiel. Deze zoon wordt vanaf 1919 alleen uitbater. Camiel Gardin (1891-1972) blijft op Ten Walle tot zijn overlijden. Omer en Jeanne, de twee jongste kinderen van Camiel Gardin, volgen als vierde generatie hun vader op. Ze blijven ongehuwd en baten de hoeve samen uit tot de onteigening in 1969. Ten Walle stond met zijn ca. 35 hectaren bekend als de grootste boer-

derij van Sint-Pieters. Het was een traditioneel, gemengd bedrijf, met ca. 20 melkkoeien en varkens. De paardenstal bood plaats aan 11 paarden. Om brandgevaar te vermijden stond aan de zuidzijde buiten de omwalling het '*schelfhof*', waar de graanoogst werd gestapeld, later uitgebreid met een loods ('*hangar*'). Ten tijde van de Gardins deed de hoeve ook dienst als schapenhofstede. De kudde overwinterde in de schaapsstal en ging in de zomer grazen in het havengebied.

Ludo Vandamme

De hofstede en hoevegebouwen met de brede walgracht er omheen kreeg de volgende namen: *"stede ghenamt tgoet ter Walle"* in 1554, *"Ter Waele"* in 1838 en *"'t goed ten Walle"* in 1850. Op de Ferrariskaart uit 1771-1778 wordt de hoeve echter aangeduid als *"Censé Grooten Bogaert"*, omwille van de boomgaard. Ook al in de 16de eeuw werd de *"bogaerdt ande noordzyde ende up beeden henden"* uitdrukkelijk vermeld. Deze rijke boomgaard bleef de hofstede, net als vele hoeves in de buurt, karakteriseren tot in de vorige eeuw. Sint-Pieters stond trouwens bekend om zijn goed onderhouden hoogstamboomgaarden.

Op de 17de-eeuwse kaart van Jan Lobbrecht en de 18de-eeuwse Ferrariskaart herkent men een poortgebouw over de omwalling en verder in tegenwijzerzin een (paarden)stal, een schuur en een tweede (koeien) stal en een derde (schaaps)stal als losse bestanddelen van het hof. In het laatste kwart van de 18de eeuw werd het hof ten zuiden nog uitgebreid met een bakhuis en een stal. In de loop van de 19de eeuw vergroeide het poortgebouw en het woonhuis met elkaar. Ook het aanpalende gedeelte van de omwalling slipte toen definitief dicht of werd simpelweg gedicht. Hoeve ten Walle is vandaag toegankelijk via een





dreef (oorspronkelijk via Sint-Pieter-smolenstraat, maar dit wijzigde met de aanleg van de Sint-Pietersplas) en een smeedijzeren hekken.

Het meest opvallende gebouw binnen de omwalling is uiteraard het woonhuis dat op de oostelijke zijgevel 1840 is gedateerd. Het huis is echter heel wat ouder. De andere kopse zijde van het hoofdvolume klimt vermoedelijk op tot de 15de eeuw. Het baksteenmetselwerk met grote bakstenen (zogenaamde moeffen), de zware steunberen, het uitspringend schoorsteenlichaam en het typische venster onder rondboognis wijzen immers in die richting. Het schuin aangebouwde volume met de vroegere keuken en de hoofdslaapkamer dateert dan weer uit de 17de of 18de eeuw. In 1840 werd

het bestaande, rechthoekige hoofdvolume grondig verbouwd en aan de koerzijde vergroot met een aanbouw onder lessenaarsdak als verderzetting van het hoofddak. De dikke muur tussen de inkom en de 'beste kamer' is nog een vroegere buitenmuur van het hoofdvolume.

De voormalige woning werd gerestaureerd met een goedgekeurd restauratieplan door leerlingen van het VTI. Het project nam enkele jaren (2005-2012) in beslag, maar was een boeiende uitdaging en een grote leerschool voor de leerlingen met een waaier van bouw- en restauratietechnieken.



Bij de herbestemming werd uitgegaan van het maximaal behoud van zowel gevels, ruimteverdelingen als interieuraankleding en mét respect voor de vergroeide toestand.

Zo werden in de inkomhal de sjabloontekeningen gereconstrueerd op basis van de aanwezige sporen. In de keuken is de vloer opgebroken, gereinigd en op dezelfde manier teruggeplaatst. De balkenzoldering kreeg opnieuw haar beschildering, net als de ingewerkte kasten. Zelfs de Leuvense kachel kreeg terug haar plaats.

Het pronkstuk van de opkamer is zeer zeker de gotische haard uit de 15de of 16de eeuw. Bemerkt de delicate behandeling van haar rechtstanden uitgewerkt als een mannen- en vrouwenhoofd onder een brede, mijtervormige, natuurstenen latei. Ook hier werd de oorspronkelijke vloer volgens hetzelfde patroon en met de fijne voegen opnieuw gelegd. De kalkpleisteren wanden van de ruimte met donkere plint en de beschilderde balkenzoldering zijn eveneens gebaseerd op de originele afwerking.

In de aangrenzende 'beste kamer' heeft men een nieuwe vloer gelegd met een vergelijkbaar uitzicht als voorheen. Het kleurgebruik van het plafond is grotendeels dezelfde als voorheen, met name een plafond met imitatie-eiken beschildering voor moerbalken en een beige geschilderde plankenvloer. Opvallend aanwezig in de ruimte is uiteraard de brede, 19de-eeuwse schoorsteen, maar ook de omringende bordenlijst is een oorspronkelijk element dat behouden werd.

In het gebouw zijn tot slot ook de verscheidenheid aan deuren en kasten met hun respectievelijk hang- en sluitwerk bewaard. De meeste ramen zijn daarentegen gereconstrueerd op basis van de originele schuiframen. Zelfs na de grondige restauratie en ondanks de inbreng van nieuwe technieken vormt het woonhuis een unieke

getuige van de eenvoudige, landelijke woongecultuur. De sobere woonkeuken voor familie én knechten, de 'beste kamer' die enkel bij feesten werd gebruikt of de bewaarde bedsponden voor de dagloners, allen verbeelden ze het landelijke 19de-eeuwse leefpatroon.

De schuur ten noorden van het erf, met houten structuur, is in 2002 gereconstrueerd nadat de oude schuur decennialang verwaarloosd was. Ze doet nu dienst als praktijkruimte.

De vroegere, bakstenen schaapsstal heeft vermoedelijk zijn wortels in een laatmiddeleeuwse constructie. Het baksteenformaat is immers vergelijkbaar met dat van het woonhuis. De stal wordt ook als praktijkruimte gebruikt. De koeienstal ten westen van het erf wordt in de 18de eeuw gedateerd en is nu in restauratie.



4. BUITEN BOEVERIEVEST 1, NIEUW WATERHUIS

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

In 1759-1760 wordt tegenover het oude waterhuis, op de dijk tussen de buiten-en de binnenvestinggracht, die nu Buiten Boeverievest genoemd wordt, een nieuw waterhuis gebouwd. Joachim Chalon, inspecteur van de inkomende en uitgaande rechten en accijnzen te Bergen, bezorgt in 1758 een voorstel aan de Stad Brugge voor het bouwen van een watermolen die kan functioneren zonder gebruik te maken van paardenkracht, maar met een pompsysteem. Het contract, afgesloten met J. Chalon, voorziet onder meer dat de stad een bakstenen gebouw van ca. 5,50 x 6 m met een hoogte van 3,85 m bouwt. Het gewelf dat deze ruimte moet afdekken, is eveneens ontworpen door Chalon. Daarnaast moet een loden buizenstelsel worden aangelegd met koperen kranen en hulpstukken. Chalon ontvangt voor deze opdracht een ereloon van maar liefst 1200 gulden en een lijfrente van 400 gulden per jaar, na de ingebruikneming van de installatie. De werken duren van juni 1759 tot mei 1760. De nieuwe installatie wordt "*la machine hydraulique*" genoemd. Een watermolen drijft de pompen aan. Het water komt uit de vestinggracht en de energie wordt opgewekt door het verschil in waterpeil tussen buiten-en binnengracht. Het oude waterhuis dient enkel nog als vertrekpunt van de moerbuis en als verzamelplaats,

in een loden bak, van het opgepompte water. In 1802 moet het nieuwe waterhuis uitgebreid en verbouwd worden. Ondertussen is al een volmolen aangesloten op de installatie die in die periode bestaat uit een groot en een klein rad. Het kleine rad is van hout en wordt tot 1873 gebruikt. Het grote rad is van ijzer [zeker vanaf 1840] en het wordt in 1875 hersteld en het Poncelet-wiel genoemd. Die naam verwijst naar de Franse generaal Poncelet (1788-1867) bekend voor zijn ontwerpen van hydraulische toestellen. In de tweede helft van de 19de eeuw doen zich meermaals problemen voor. Tijdens lange droogte wordt het waterpeil in de binnengracht veel te laag en het molenmechanisme heeft het nadeel 80 liter water te moeten opschepjen om 1 liter water in de moerbuis te doen terechtkomen. Een onaanvaardbare verhouding. Vanaf 1868 wordt regelmatig gebruik gemaakt van de stoommachine van een naburige fabriek. Het Ministerie van Brugge en Wegen dringt bij het Stadsbestuur aan een eigen stoommachine aan te kopen en het waterrad buiten werking te stellen. De aankoop wordt lange tijd uitgesteld zelfs als blijkt dat het waterrad het drinkwater ernstig bezoedelt. Bovendien is dit water al ernstig aangetast door de vervuiling van het kanaal Gent-Brugge.



In 1891 wordt bij hoogdringendheid een stoompomp aangekocht! De pomp -een Amerikaans toestel van het Worthington-type -wordt door de Staat geschonken en geplaatst. De Stad verbindt er zich toe deze nieuwe installatie te onderhouden en geen gebruik meer te maken van de oude installatie. Het houten wiel wordt afgebroken. Pas in 1892 treedt de nieuwe installatie volledig in werking. Het probleem van het vervuilde water is echter niet opgelost. In 1908 wordt met de *'Compagnie des Eaux Intercommunales de l'Agglomération Bruxelloise'* een overeenkomst afgesloten om Brugge met water uit de Bocq (Spon-tin) en de Hogaux (Modave) te bevoorraden.

De stoompomp blijft in werking en in de binnenstad worden bijkomende artesische putten gegraven. De Compagnie start in 1913 met de aanleg van de zogenaamde 'leiding der Vlaanderen' maar W.O. I onderbreekt de werken. In 1923 wordt de Tussengemeentelijke Maatschappij der Vlaanderen voor Waterbedeling (T.M.V.W.) opgericht, waarvan de Stad Brugge lid wordt. In 1925 komt het eerste leidingwater in Brugge uit de kraantjes. Het water-rad blijft behouden en wordt hersteld als reserve voor de watervoorziening van het Stedelijk Slachthuis dat op het Beursplein was gelegen.



Het waterhuis wordt in 1992 geres-
taureerd. Het gebouw is ondertus-
sen privé-eigendom geworden. Het is
een eenlaags dwarspand met brede
puntgevel. Voor het waterhuis in de
binnengracht staan in het water twee
boogvormige ijzeren hekkens, zoge-
naamde krooshekkens, die werken
als filters. In het waterhuis kan het
19de-eeuwse giet- en plaatijzeren
rad met een diameter van 5,60 m en
een breedte van 1 m bewonderd wor-
den. Tweemaal tien spaken moeten
de buitenvelgen dragen. Elke velg is
samengesteld uit tien gelijke aan el-
kaar geschroefde cirkelbogen. Tussen
de velgen zitten 50 schoepen. Deze
zijn 92 cm breed en 74 cm lang. De
as van het wiel rust op twee grote na-
tuurstenen blokken. Stroomopwaarts
van het wiel staat een schuif die in
het kanaal op en neer kan bewogen
worden, zodat de hoeveelheid water
die uit de binnenvest afvloeit, gere-
geld kan worden. Daarnaast staat een
gietijzeren vacuümpomp met vliegge-
wicht uit het einde van de 19de eeuw.
De pomp wordt via een as aangedre-
ven door het waterrad. Het sluiswerk
wordt bediend met een kruktandwiel
en -heugel. De leerlingen van het Vrij
Technisch Instituut herstelden de wa-
terpomp. De technische installatie
is nog steeds eigendom van de Stad
Brugge. Tot in 1980 stond naast het
waterhuis een fabrieksgebouw. Ver-
vallen tot ruïne werd het uiteindelijk
gesloopt en vervangen door een plant-
soen dat refereert naar het vroegere,
17de-eeuwse bastion.

5.
BURG 13,
DE HEILIG BLOEDBASILIEK

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 14u00 tot 18u00

Uitsluitend op reservatie

Begin 2014 werd de laatste restauratiefase van de Heilig Bloedbasiliek opgeleverd. Voor we ingaan op de resultaten van de restauratie belichten we kort de geschiedenis van dit merkwaardige complex.

In de zuidoostelijke hoek van het Burgplein ligt de romaanse Basiluskapel ingekapseld in een gotische structuur met erboven de 15de-eeuwse basiliek van het Heilig Bloed en de Heilig Kruiskapel. Beide zijn toegankelijk via *'de steeghere'*. Deze trap lag oorspronkelijk vier meter verder op het plein, zo ongeveer tot net aan de Sint-Ivokapel (1503), waar de naad van de witte steen met de baksteen de vroegere rooilijn verraaft. Het laatgotisch trappenhuis en de aanpalende *'Criminele Griffie'* uit 1528-1532 was in de nasleep van de Franse Revolutie nagenoeg volledig verwoest en ook de kapellen waren zwaar gehavend. Vanaf 1804 plande men herinrichtingswerken van het complex. Dat belette echter niet dat nog belangrijke delen van het gebouw werden gesloopt. Nadat burgemeester de Croeser in 1819 de verering van het Heilig Bloed in ere hersteld had, startten de eerste restauratiewerken aan het complex. Tussen 1820 en 1830 werden herstellingswerken uitgevoerd. Aanvan-

kelijk plande men het complex een eigentijds, neoclassicistisch uitzicht te geven, maar uiteindelijk sloot men aan bij de bestaande laatgotische vormtaal. Vanaf 1829 werden de gevels van *'de steeghere'* en de *'Criminele Griffie'* gereconstrueerd met hergebruik van de opgeslagen, oorspronkelijke bouwmaterialen en beeldhouwwerken. Zoals al hoger aangegeven werden de gevels toen een aantal meters achteruit geplaatst om de Burg een symmetrische structuur te geven. De reconstructie was naar plannen van architecten Joseph-François van Gierdegom en Jean-Brunon Rudd en werden bekostigd door Nicolaas de Roovere, de laatste monnik van de cisterciënzerabdij Ter Duinen. Reeds





in 1893-1894 werd de gevel gerestaureerd door architect Louis Delacenserie. Het vergulde beeldhouwwerk dateert uit die restauratiecampagne en is het werk van de Brugse beeldhouwer Michiel D'Hondt. Voor de beelden van de vorsten, die verwijzen naar hun band met de geschiedenis van de kapel, liet de beeldhouwer zich inspi-

reren op de glas-in-loodramen van de bovenkapel. In het trappenhuis zijn de stergewelven die de ruimte overkluizen zeer kunstig uitgewerkt. Een gedenkplaat met Latijns inschrift verwijst naar de heropbouw in 1829-1839.

De Heilig-Bloedbasiliek

De basiliek is, samen met de bovenzaal van het stadhuis, één van de meest merkwaardige realisaties van neogotische interieurkunst te Brugge. Gebouwd ter vervanging van een romaanse kapel op het einde van de 15de eeuw is ze na de Franse overheersing tussen 1819 en 1826 grondig verbouwd.

Het huidig interieur kwam grotendeels in de tweede helft van de 19de eeuw tot stand, terwijl het gepolychromeerde, houten spitsbooggewelf naar een ontwerp van stadsarchitect Charles de Wulf uit 1903 dateert.

De muurschilderingen (1909) in het koor en tegen de westgevel zijn het werk van de vooraanstaande neogotische Sint-Lucaskunstenaars uit Gent, Frans-Jozef Coppejans en René De Cramer, en staan volledig in het teken van de devotie tot de relikwie van het Heilig Bloed.

De beschrijving in het koor stelt centraal de Drie-eenheid voor: God de Vader draagt de Christusfiguur terwijl de Heilige Geest in de gedaante van een duif boven hen zweeft. De figuren zijn gevat in een mandorla met in de rand cherubijnen. Zwevende engelen vangen het bloed van Christus op: een verwijzing naar de hier bewaarde relikwie. Andere engelen houden de passiewerktuigen vast of prijzen de Heer. De achtergrond stelt de ommuurde steden Jeruzalem en Bethlehem voor. Op de voorgrond staan twaalf schapen

symbool voor de apostelen en de gelovigen die zich richten naar de Levensbron, symbool van Christus die zijn bloed vergiet. Een decoratieve fries met wapenschilden scheidt dit tafereel van het benedendeel dat de geschiedenis van de Heilig Bloedrelikwie weergeeft. Links wordt graaf Diederik van de Elzas weergegeven die de relikwie ontvangt uit de handen van de patriarch van Jeruzalem. Rechts zien we opnieuw de graaf die samen met zijn vrouw Sibylla van Anjou de relikwie toevertrouwt aan de kapelaan van de Brugse kapel. Deze kreeg de gelaats-trekken van de bekende pastoor Louis van Haecke, die tijdens de realisatie van deze muurschilderingen hier kapelaan was.

De muurvlakken tussen de vensters aan beide zijden van het koor zijn beschilderd met oudtestamentische figuren die door de bijgaande teksten verwijzen naar de verering van het Heilig Bloed. In de benedenzone van de koormuren herkennen we het Pelikaanmotief, geschilderd volgens de sjabloontechniek.

Het neogotische altaar dateert uit 1858 en is uitgevoerd door de Leuvense beeldhouwer M. Abbeloos naar een ontwerp van Jean-Baptiste Bethune, de grote promotor van de neogotiek in België. Bemerkt ook de atypische preekstoel uit 1728 naar een ontwerp van de befaamde Brugse beeldhouwer Hendrik Pulinx sr. De bolle kuip verwijst naar de wereldwijde verspreiding van het evangelie.



Brandglasramen

Net als de meeste Vlaamse steden, heeft Brugge de meerderheid van haar glas-in-loodramen uit de middeleeuwen en de renaissance verloren. Enkel de glasramen van de Jeruzalemkapel hebben de dramatische cesuren van de Beeldenstorm en de nasleep van de Franse Revolutie overleefd. De glas-in-loodramen van de Heilig Bloedbasiliek hadden aanvankelijk op miraculeuze manier de godsdiensttroebelen doorstaan, maar werden in 1795 door de Franse over-

heerser openbaar verkocht. Na een lange omzwerving kwamen enkele glaspanelen pas in 1918 in het *Victoria and Albert Museum* terecht.

De oorspronkelijke glasramen van de bovenkapel bestonden uit zeven glasraamensembles met telkens de voorstelling van een vorstenpaar. Ze waren chronologisch opgesteld met aan de zuidzijde de eerste drie hertogen en hertoginnen en aan de noordzijde van oost naar west de vorstelijke opvolgers. De oudste afbeelding was deze van Filips de Stoute en Margareta van Male (1483, één jaar na de voltooiing van de bovenkapel). De overige glasramen werden vermoedelijk later, maar in chronologische volgorde, aangebracht tussen 1483 en 1644 (Jan zonder Vrees & Margareta van Beieren, Filips de Goede & Isabella van Portugal, Isabella van Bourbon & Karel de Stoute, & Maria van Bourgon-dië & Maximiliaan van Oostenrijk, Johanna van Aragon & Filips de Schone, Isabella van Portugal & Karel V).

Tussen 1845 en 1848 maakte de Mechelse glazenier Jean-François Pluys zeven nieuwe glasramen naar het model van de verdwenen ramen. Hij kon zich inspireren op de nog in het Heilig Bloedmuseum bewaarde, originele kartons van deze 15de – en 16de-eeuwse ramen. Het iconografisch programma kwam samen met de Antwerpse schilder Gustave Wappers tot stand en werd uitgebreid met de afbeeldingen van Albrecht & Isabella en Frans I & Maria-Theresia. De glasramen van Pluys volgden gro-



tendeels het oorspronkelijk concept, maar door latere ingrepen werd de chronologische volgorde niet langer gerespecteerd. Mede daardoor ontstonden er een aantal iconografische onjuistheden (niet alle heersers staan bijvoorbeeld het dichtst bij het altaar). Deze 'fouten' werden rechtgezet naar aanleiding van de ingrijpende restauratie, door het atelier Delodder, die volgde na de bomaanslag op de Brug van 1967. Dit impliceerde echter dat bepaalde panelen bijgesneden dienden te worden om in de raamopeningen te passen.

Het 16de-eeuwse glasraam met de graflegging van Christus werd in 1797 uit de westgevel geslagen. Het monumentale, vierdelig spitsboogvenster werd in 1853 opnieuw gevuld met glasramen naar een ontwerp van J.B. Bethune en uitgevoerd door de befaamde Brusselse glazenier Jean-Baptiste Capronnier. Samen met de overige glasramen van de basiliek vormen ze een fraai overzicht van de neogotische glasschilderkunst in België.

Naast de basiliek ligt de Heilig Kruiskapel, een uitbreiding van de 15de eeuw, maar grotendeels verwoest in de laatste dagen van het Directoire. Tussen 1820 en 1830 werd de kapel gereconstrueerd. Het rustaltaar of de expositietroon, geplaatst in het midden van de zijwand, dateert uit 1865 en is vervaardigd door Jules van Nieuwenhuysse naar een ontwerp van de Engelsman, William Curtis Brangwyn (vader van Frank Brangwyn). Iedere vrijdag wordt de relikwie van het Heilig Bloed op deze troon ter verering uitgesteld.

De glasramen links en rechts zijn respectievelijk uit 1858 en 1865. Het linker glasraam, het zogenaamde de Mooreghemraam, werd gemaakt door J.B. Bethune. Het stelt Veronica en Longinus (die Christus' zijde met de lans doorstak) voor, twee heiligen die nauw met de verering van het Heilig Bloed werden verbonden. Het rechter glasraam, het zogenaamde de Croeserraam, dateert uit 1864-1865 en werd door de Bruggeling Henri Dobelaere gemaakt. Het stelt Carolus Borromeus en Helena voor. Helena, moeder van keizer Constantijn de Grote, ontdekte volgens de legende het Ware Kruis. Het grote glasraam



in de westwand uit 1864-1865, het zogenaamde Gillès de Pelichyraam, is eveneens van Dobbelaere en stelt de heiligen Johannes en Jozef voor. Naar aanleiding van de wederopbouw van de Heilig Kruiskapel, werd het in 1934 door J. Peene-Delodder uitgebreid met de 28 wapenschilden van de toenmalige leden van de Edele Confrérie van het Heilig Bloed.

De laatste restauratiefase

In 2013 werd de laatste restauratiefase van de basiliek afgerond. Onder leiding van architecten Piet en Philippe Viérin werden gevels, bedaking en het buitenschrijnwerk gereinigd en hersteld. Vooronderzoek uit 2006 had al aangetoond dat het grote glasraam van Capronnier sterk doorboog. Bij de restauratiewerken werden finaal de meeste gebrandschilderde glas-in-loodramen en een aantal gebrandschilderde glasmedaillons behandeld. Tegelijk werd beschermde buitenbeglazing aangebracht. Medaillons (voornamelijk uit de 16de en de 19de eeuw) die bij vroegere restauraties waren uitgenomen en gestockeerd kregen nu een definitieve, zichtbare





plaats. Rekening houdend met de materiaaltechnische toestand, de iconografische en stilistische kenmerken, de datering en de afmetingen van de afzonderlijke medaillons, kregen ze een museale opstelling of werden ze geplaatst in hun oorspronkelijke glas-in-loodpanelen.

Tot slot werd het Museum van het Heilig Bloed na een uitgebreid kleuronderzoek en dankzij historisch fotomateriaal opnieuw in haar neogotische kleurzetting gebracht.

6.

DIJVER 17,

BRUGGEMUSEUM-GRUUTHUSE

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 14u00
en van 16u00 tot 18u00

Het huis van de heren van Gruuthuse is een voorbeeld van erfgoedzorg door de eeuwen heen. Sinds de 15de eeuw is het meerdere malen herbestemd, meerdere malen verbouwd en wegens 'hoge leeftijd' ook gerestaureerd. De meest recente ingreep gaat terug tot 2007. Toen heeft men de daken en ge-

vels gerestaureerd. Nu zal de meeste aandacht gaan naar de restauratie van het interieur. Het gebouw werd daarom volledig leeggehaald en geeft ons de unieke kans om op Open Monumentendag het gebouw 'tentoon te stellen' en zijn verhaal toe te lichten.



Louis Delacenserie (1838-1909)



Louis Joseph Jean Baptiste Delacenserie was als architect in de 19de en 20ste eeuw één van de gangmakers van de monumentenzorg in Brugge. Zijn invloed op Brugge was erg groot en is zichtbaar tot op vandaag. Hij blijft vooral gekend voor de neogotische ingrepen die hij uitvoerde als stadsarchitect. Delacenserie voerde zowel nieuwbouw uit als restauraties. Hij werd geboren in Brugge op 27 september 1838 en groeide er op als zoon van de Doornikse binnenschipper Louis-Gaspard Delacenserie (1803-1885) en de Brugse Marie-Anne-Thérèse Descamps (1799-1878). Marie was de dochter van Pieter Descamps, handelaar in kalk en bouwmaterialen te

Brugge. Via het beroep van zijn ouders wordt Louis vroeg geconfronteerd met de bouwsector door ontmoetingen met aannemers en architecten. Van 1852 tot 1857 volgde hij een klassieke opleiding aan de *Vrije Academie* in Brugge, waar stadsarchitect Jean-Brunon Rudd (1792-1870) directeur was en als leraar een grote invloed op hem had. De neoclassicistische stijl overheerste op dat moment. Brugge had sinds 1854 een liberaal bestuur onder burgemeester Jules Boyaval, die de stad wou moderniseren en saneren. Hiervoor bleek de neoklassieke stijl het meest geschikt. In 1862 werd Louis Delacenserie laureaat van de prestigieuze *'Prijs van Rome voor architectuur'*. Met het prijzengeld reisde hij naar Frankrijk, Griekenland en Italië en bestudeerde er de klassieke architectuur. Delacenserie zou nadien een tijd werken voor de Gentse stadsarchitect Louis Roelandt (1786-1864). In 1869 vestigde hij zich opnieuw in zijn geboortestad en realiseerde er zijn eerste ontwerpen. In 1870 wordt hij aangesteld als stadsarchitect. Hij zal deze functie uitoefenen tot 1892. Daarnaast had Delacenserie een eigen atelier, en was hij leraar, en later directeur, van de Stedelijke Academie in Brugge. Zijn eerste werken als stadsarchitect zijn in neoclassicistische stijl, waar zijn voorkeur voor een eenheid in stijl reeds duidelijk naar voor komt. Door politieke verschuivingen

komt er een katholiek reveil en een hernieuwde interesse in de gotische architectuur. Delacenserie wordt ingeschakeld in het politieke programma voor de herwaardering van de middeleeuwse stad en haar gotische karakter. Niet enkel publieke gebouwen worden in deze stijl opgetrokken, maar ook particulieren worden gesteund met subsidies wanneer ze hun woning in deze stijl laten restaureren. De zogenaamde *'Kunstige Herstellingen'* worden in 1877 ingevoerd. Delacenserie neemt de leiding van de eerste Kunstige Herstelling op het Jan van Eyckplein 8, de zogenaamde 'Rode Steen'. Delacenserie gaat als stadsarchitect zowel restauraties uitvoeren als nieuwe gebouwen ontwerpen. Voor zijn restauraties voert hij een zeker historisch en architecturaal onderzoek uit om de gebouwen terug te brengen naar hun (vermeende) oorspronkelijke toestand. Zijn werk stond duidelijk onder de invloed van de grote, Franse architect Eugène Viollet-le-Duc. Als leraar zal Delacenserie invloed hebben op de volgende generaties architecten in Brugge. Onder andere op zijn student, Charles De Wulf (1864-1904), die hem opvolgt als stadsarchitect. Belangrijk was ook dat Delacenserie een nijverheidsschool oprichtte in Brugge (oorspronkelijk verbonden aan de Academie) waarmee hij het belang van goede vaklui en een goede opleiding kon onderlijnen. In 1901 werd Delacenserie lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten, na meerdere jaren briefwisselend lid geweest te zijn. In 1904 werd hij lid van de nieuw opgerichte Commissie voor Stedenschoon van de stad Brugge.

Louis Delacenserie bleef ongehuwd en verhuisde na de dood van zijn vader naar zijn eigen huis, Spiegelrei 16. Hij stierf er op 2 september 1909. Delacenserie restaureerde het Stadhuis, de Poortersloge, het Tolhuis en het

huis van de heren van Gruuthuse (twee gebouwen staan op het programma van OMD 2014). Grootschalige nieuwbouw van zijn hand is de Rijksnormaalschool van Brugge, het Provinciaal Hof en de Minnewaterkliniek. Zijn internationaal gerenommeerde ontwerp van het Centraal Station van Antwerpen is van zeer hoge kwaliteit.





Het huis van de heren van Gruuthuse ontleent zijn naam aan het "*Gruutrecht*", een privilege dat in 1200 door Boudewijn IX gegeven werd aan de familie Van Brugghe, later Van der Aa. De familie beheerde de huizen waar *gruut*, een kruidenmengsel gebruikt bij het brouwen van bier, werd opgeslagen. Bovendien had de familie het monopolie over het verkopen ervan. In 1380 werd dit recht afgeschaft omdat gruit in het bierbrouwproces steeds meer vervangen werd door hop. Het gruitrecht verving men wel door een belasting op het bierbrouwen, die de familie Van der Aa mocht innen. Daarenboven mocht de familie de titel van "*heer van Gruuthuse*" voeren.

Het was Jan IV Van der Aa, telg van een rijke patriciërsfamilie, die omstreeks 1425 de opdracht gaf tot het bouwen van het Gruuthuse op de plek waar in de 13de eeuw vermoedelijk al een opslagplaats voor gruit stond. Jan IV liet een ruim woonhuis optrekken langs de Reie, de huidige oostelijke vleugel. De zuidelijke vleugel werd in de tweede helft van de 15de eeuw opgetrokken in opdracht van zijn zoon, Lodewijk Van Gruuthuse. Hij gaf bovendien de opdracht tot het bouwen van de bidkapel of 'oratorium' die het huis verbindt met het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Lodewijk van Gruuthuse liet daarnaast, aan de Gruuthusestraat, een galerij, stallingen en dienstruimten bouwen. Deze panden zijn omstreeks 1900 gesloopt en vervangen door de huidige neogotische constructie.

Lodewijk van Gruuthuse was een belangrijk man die een carrière uitbouwde als hoveling, militair en diplomaat aan het Bourgondische hof. Hij nam succesvol deel aan verscheidene riddertoernooien en veldslagen. Zijn devies "*Plus est en vous*", dat op verschillende plaatsen in het Gruuthuse teruggevonden wordt, zou naar deze prestaties verwijzen. Lodewijk van Gruuthuse was zijn hele leven in dienst van de hertogen van Bourgondië. Op jonge leeftijd werd hij benoemd tot schenker aan het hof van Filips de Goede. Filips benoemde hem in 1452 tot gouverneur van Brugge en Oudenaarde, in 1461 tot ridder van het Gulden Vlies en in 1463 tot gouverneur van Holland, Zeeland en Friesland. Het was Karel de Stoute die Lodewijk in 1468 aanstelde als legeraanvoerder en later tot vlootbevelhebber. In 1471, tijdens de Rozenoorlog, verbleef de Engelse koning Edward IV in het Gruuthuse. Uit dankbaarheid voor deze gastvrijheid gaf Edward IV hem de titel van Graaf van Winchester. Na de dood van Maria van Bourgondië bleef Lodewijk van Gruuthuse de Bourgondische vorsten dienen, waardoor hij in conflict kwam met Maximiliaan van Oostenrijk. In 1484 werd Lodewijk gevangen genomen en pas in 1488, door toedoen van Filips de Schone, vrijgelaten. Hij stierf in 1492 te midden van de enorme boeken- en kunstcollectie die hij in zijn leven opgebouwd had. Lodewijk werd begraven in het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, waar hij een grafmonument had laten oprichten voor zichzelf en zijn vrouw, Margaretha van Borsele. Van dit grafmonument is enkel een tekening bewaard



gebleven.





Na de dood van Lodewijk van Gruuthuse verhuisde de familie naar Frankrijk, waar ze de Franse koning steunden. Het Gruuthuse kwam leeg te staan en geraakte in verval. In 1596 werd het verkocht door Catherina van Brugghe, vrouw van Gruuthuse, aan de Spaanse koning Filips III. Waarvoor het in deze tussenperiode werd gebruikt, is niet gekend. Filips IV schonk het in 1623 aan Wenceslas Cobergher (1557-1634) om er een Berg van Barmhartigheid onder te brengen.

Het vervallen gebouw onderging voor deze herbestemming een aantal veranderingen. De vleugel aan de straatzijde werd opgesplitst in verschillende woningen, een nieuwe westelijke vleugel werd toegevoegd en het interieur

werd aangepast aan de nieuwe functie.

Cobergher richtte in de Zuidelijke Nederlanden verschillende Bergen van Barmhartigheid op in opdracht van de aartshertogen Albrecht en Isabella. De *Monti di Pieta* ontstonden als instelling in de 15de eeuw in Italië. Het waren openbare kredietinstellingen waar mensen een lening konden afsluiten tegen een onderpand.

Wenceslas Cobergher was kunstenaar, architect, ingenieur, waterbouwkundige en econoom. Hij was afkomstig uit Antwerpen, maar werkte in Rome. Hij is gekend van zijn ontwerp voor de bedevaartkerk in Scherpenheuvel. Op vraag van de aartshertogen Albrecht en Isabella kwam Cobergher in 1604 terug naar de Zuidelijke Nederlanden en richtte tussen 1618 en 1633 verschillende Bergen van Barmhartigheid op (Brussel, Antwerpen, Mechelen, Gent, Arras, Doornik, Bergen, Valenciennes, Cambrai, Brugge, Rijsel, Douai, Namen, Kortrijk en Sint-Winoksbergen). Enkel de Berg van Barmhartigheid in Brussel functioneert vandaag nog steeds.

Het Gruuthuse werd niet uitsluitend aangepast als Berg van Barmhartigheid, het moest tevens als woonhuis dienen. Het gebouw werd steeds bewoond door de intendant van de Berg. De laatste intendant was François Moentack jr. Hij woonde er met zijn vrouw en kinderen tot 9 oktober 1879.

Het Gruuthuse was al in 1875 aangekocht door de Stad Brugge naar aanleiding van de vraag van *'Het Oudheidkundig Genootschap'* om het in te richten als bewaarplaats en museum voor hun verzameling antiquiteiten. De gebouwen waren in een vervallen toestand en moesten opnieuw aangepast worden aan hun nieuwe functie.



Stadsarchitect Louis Delacenserie werd aangesteld om de restauratie te leiden. Hij bracht het Gruuthuse terug naar zijn vermeende, gotische oorsprong en ontwierp alles vanuit deze visie. Zijn vooronderzoek was, naar toenmalige maatstaven, grondig onderbouwd en hij hield rekening met wat bewaard was gebleven. De plannen waren klaar in 1880, maar de officiële goedkeuring voor de restauratie liet nog een aantal jaar op zich wachten. De Koninklijke Commissie voor Monumenten had heel wat opmerkingen en L. Delacenserie moest zijn plannen meermaals verdedigen. Uiteindelijk kon de restauratie in 1883 van start gaan.

Als we het Gruuthuse bekijken vanaf de straatkant is de invloed van Delacenserie direct zichtbaar. Deze vleugel is namelijk ontworpen door de stadsarchitect. Tussen 1900 en 1901 werd het gebouw, dat sinds het einde van de 15de eeuw de noordelijke zijde van de binnenplaats had afgesloten, gesloopt. Het was in de loop der eeuwen in verschillende huizen opgesplitst en geprivatiseerd. Tijdens archeologische opgravingen na de afbraak vond men sporen van funderingen van een ouder gebouw op L-vormig plattegrond en met een ronde toren.

Delacenserie baseerde zich voor het nieuwe gebouw op deze funderin-







gen. De toegangspoort in neogotische stijl, waarlangs we op het binnenplein komen, is door hem ontworpen. Hij sloopte de toegangspoort van de Berg van Barmhartigheid in 1900 om het te vervangen door een neogotische constructie. De toegangspoort van de Berg van Barmhartigheid werd tijdelijk ondergebracht in de westelijke vleugel die in de 17de eeuw was opgetrokken. In 1908 stortte deze westelijke vleugel echter in, waardoor de poort verloren ging.

De binnenplaats, die voor de 19de-eeuwse restauratie volledig was afgesloten, draagt duidelijk de stempel van Delacenserie. Gebouwen die zich qua stijl niet integreerden werden gesloopt, terwijl het hoofdgebouw grondig werd 'verbeterd'.

Het parement werd hersteld en een aantal vensters verplaatst. De grootste visuele wijziging was het aanbrengen van een balustrade. De architect ontwierp deze ontwierp naar model van een fragment dat teruggevonden werd aan de achterzijde van de zuidelijke vleugel. De balustrade werd over het hele gebouw net boven de gevels, aan de dakrand, aangebracht. Ze werd, net als alle andere nieuwe natuurstenen elementen, in Euvillesteen uitgevoerd. In 2007 is vastgesteld dat deze steen erg verkankerd was en herstelling nodig had. Op een aantal plaatsen werd ze dan ook aangevuld met restauratiemortel.

Delacenserie verplaatste de ingang naar het huis van het bijgebouw naar het hoofdgebouw. Hij ontwierp hiervoor een nieuwe, neogotische ingangsportiek, waarin later het beeld van Lodewijk van Gruuthuse, gebeeldhouwd door H. Pickery, werd geplaatst. Achter de ingangsportiek werd een inkomsthal gecreëerd en ook daarvoor moesten enkele vensters worden aangepast. De ramen werden voorzien van glas-in-lood en er werd traliewerk voor geplaatst. In het dak werden dakkapellen 'à l' *identique*' gereconstrueerd. Ook de omlijsting rond de vensters is door Delacenserie ingevoerd.

De achterzijde van de zuidelijke vleugel werd in de 19de eeuw afgebroken en heropgebouwd. De vensters werden aangepast om het ritme te volgen van deze van de voorzijde, net als de dakkapellen.

Aan de 15de-eeuwse reiegevel zijn toen weinig aanpassingen doorgevoerd. Het parement werd hersteld en een balustrade werd aangebracht. Deze gevel is in 2007 niet gereinigd, dit is gepland voor de komende restauratie.

Daarnaast zullen bij de aanstaande restauratie scheuren of barsten in het baksteenparement en natuurstenen gevelelementen worden gereinigd en hersteld. Verder worden de metalen onderdelen ontroest, roestwerend be-





handeld en geschilderd. De polychrome wapenschilden van de familie Van der Aa van Brugghe en van de familie Mortaigne, die zich in de zogenaamde neuzen van de drielobben bevinden, worden gereinigd en opgefrist.

brandveiligheid. De houten dakbekleding wordt hersteld en beschilderd.

De dakstructuur wordt in de geplande restauratiecampagne grondig onder handen genomen. De dakbedekking van de hoofdvleugel werd in de restauratie van 2007 gerenoveerd. Nu komt de oostelijke vleugel aan de beurt. Het is de bedoeling om onder de dakbedekking van de oostelijke vleugel een isolatielaag aan te brengen. Van beide vleugels wordt de dakstructuur hersteld, waar nodig aangetaste houtdelen vervangen, ontbrekende stukken aangevuld en de gehele structuur behandeld tegen houtworm. Ook de dakgoten worden aangepast. Op deze manier wil men vochtinsijpeling tegengaan. Op de daken worden klimhaken en ladders aangebracht voor de

De verdere toekomst als museumgebouw

Om de museumfunctie verder te kunnen behouden en uit te bouwen zijn een aantal ingrepen noodzakelijk inzake stabiliteit en brandveiligheid. Van bepaalde zalen moet de vloer verstevigd worden en in de zolder zijn stabiliteitsinterventies noodzakelijk.

Het schrijnwerk wordt bij deze restauratie grondig bekeken. Het buitenschrijnwerk wordt hersteld en waar nodig vervangen naar bestaand model. Verder worden er onderhoudsschilderwerken gepland. Ook de binnenafwerking van het schrijnwerk (scharnieren) wordt behandeld. Luiken, die vroeger aanwezig waren, worden gereconstrueerd. Verder wordt, waar mogelijk, UV-werende binnenbeglazing aangebracht. In de kelder wordt verluchting geplaatst.

Het 19de-eeuwse glas-in-lood is bij alle ramen is dringend toe aan restauratie. Het glas wordt hersteld en waar nodig vervangen. De loodnetten worden vernieuwd. Het binnenschrijnwerk wordt eveneens gerestaureerd. Gebreken worden hersteld, een nieuwe afwerkingslaag wordt aangebracht, een aantal deuren gerestaureerd en de natuurstenen deuromlijstingen gereinigd.

Al in de inkomhal is zichtbaar dat het gebouw aan restauratie toe is. Hier heeft men nabij de trap, zoals op verschillende andere plaatsen in het gebouw, last van vochtschade. Verder gaat men hier de polychrome schildering onder handen nemen. Ze wordt gereinigd om de originele kleurstelling terug op te frissen. In de zalen 8 en 9, op de eerste verdieping van de oostelijke vleugel, is zichtbaar hoe de vloer afhelt. In deze twee zalen zal de plankenvloer vervangen worden. In de zuidelijke gevel, is in de zalen 19 en 20 op de tweede verdieping eveneens vochtschade duidelijk zichtbaar. Deze zalen zijn momenteel niet per-

manent toegankelijk voor het publiek. Nog een verdieping hoger situeert zich de *'Delacenseriezolder'* of *'De Grote Reserve'*. De ruimte heet zo omdat zich hier lange tijd een belangrijk deel van het depot van het Gruuthusecollectie bevond. Ook hier is vochtschade zichtbaar. In deze ruimte moeten maatregelen genomen worden inzake stabiliteit en brandveiligheid. Deze ruimte zal worden ingericht als publiek toegankelijke ruimte, maar zal geen permanent deel uitmaken van het toekomstige museumcircuit. Ook de in de 19de eeuw beschilderde dakspanten worden onder handen genomen. Slechts één spant wordt geconserveerd en gerestaureerd. De andere zullen licht afgeschuurd en overschilderd worden. De schilderijen met de devies *"Plus est en vous"* zijn een idee

van L. Delacenserie. Dezelfde soort schildering vinden we ook terug in de *'Muziekzolder'*, die zich in de oostelijke vleugel bevindt. Hier zullen eerdere herstellingen in de neogotische kleurstelling gezet worden.

Het ontwerp van de restauratie is van Avapartners Gent.

Valerie Allewaert



Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Monument in actualiteit

Hoeve Ter Panne ligt op het einde van de Dreef Ter Panne. Zoals de naam het zelf aangeeft was de weg vroeger omzoomd met hagen of bomen. De hoeve dankt haar naam vermoedelijk ook aan de dreef die van het gehucht 'Ter Pannen', gelegen aan het begin van de huidige Dudzeelse Steenweg en verwijzend naar een kleine depressie of lager gelegen gebied, naar de hoeve leidt. Op de Vandermaelenkaart van 1865 bestaat de hoeve uit twee te onderscheiden delen, met name een omwalde site met een L-vormig gebouw links en rechts twee gebouwen rond een binnenkoer. De hoeve wordt omringd door een ruim gebied dat als "*Bleckaerts heide*" wordt aangeduid. De Poppkaart (1842) geeft een gelijkaardig beeld. De hoeve wordt hier aangeduid als "*kasteelhofstede Logge*". Een eigennaam die ook in 1701 opduikt "*hofstede daer Logghe woont*". Op de 18de-eeuwse Ferraris-kaart staat de site afgebeeld als een L-vormig hoofdgebouw omringd door een walgracht en ten noorden verbonden met een formeel aangelegde tuin en rechts twee (vermoedelijk bedrijfs) gebouwen. Het gebied rond de site wordt omringd door boomgaarden, een feit dat ook in 1567 wordt aangehaald "*hofstede en boomgaert*".

Nu ligt de site ietwat vreemd geprangd tussen het kanaal en de ambachtelijke zone van de Dreef Ter Panne. De onmiddellijke omgeving van de hoeve bestaat echter uit landschappelijk open gebied met weiden en enkele bomenrijen.

Opperhof

Het opperhof bewaart grotendeels de omwalling, gevoed door een beek, waarlangs een aantal knotbomen groeien. Het hoger gelegen erf, dat afhelt naar de omwalling, heeft twee te onderscheiden volumes. Ten westen ligt het boerenhuis met een kern uit de 17de- of 18de eeuw. Opvallend zijn de steunberen die de brede opkamer als het ware ondersteunen. De witgeschilderde gevel met gepekte plint heeft 19de-eeuws schrijnwerk en typerende luiken. De kelder-venster hebben dan weer houten kozijnconstructies met houten diefijzers. De achtergevel is overwegend blind gelaten. Bij het verhogen van de woning met een halve bouwlaag in de 19de eeuw moet men van de gelegenheid gebruik gemaakt hebben om ook het interieur ingrijpend te moderniseren, cfr. de trog-gewelven op I-profielen, die de opkamer dragen, en het dakspant.

Ten noorden van het erf ligt een laag, bakstenen boerenarbeidershuis met geïncorporeerde stalling en schuurtje uit de tweede helft van de 19de eeuw.

Neerhof

Het neerhof is deels verhard en omvat een imposante, dubbele dwarsschuur met geïncorporeerd wagenhuis ten noorden, een gedateerde stalling uit 1879 ten zuiden en een tweede stalling ten oosten. Merkwaardigerwijs is er geen boerenhuis op het erf aanwezig.

De dwarsschuur staat al aangeduid op de Ferrariskaart (1771-1778) en bewaart gaaf stijl- en regelwerk van de langsgevels en een kapconstructie, beiden uit de 18de eeuw. In de 19de eeuw werden de beplankte langsgevels versteend tot de huidige, rode baksteenbouw.

Restauratie

Deze monumentale hoeve, waarvan de bedrijfsgebouwen toch uitzonderlijke afmetingen hebben, wordt herbestemd tot een woonproject voor een 10-tal woningen. Het uitgangspunt bij de ontwikkeling is het behoud en herwaardering van de hoevegebouwen. Dit betekent dat de buitenkant van de schuur, het wagenhuis en de stallen bewaard blijft. Ook de essentiële elementen aan de binnenzijde van de gebouwen, zoals de blauwhardstenen voederbakken in de paardenstal en de houten tasvakken in de schuur, worden geïntegreerd in het ontwerp.





Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00
en van 16u00 tot 18u00



Sinds 2010 is de Ezelpoort herbestemd als kantoor voor het ensemble **Anima Eterna** met **Jos van Immerseel** als artistiek leider en dirigent. De Ezelpoort wordt door Anima Eterna gezien als een metafoor voor het beroemde ensemble en zijn bijhorende missie zoals Stefan Grondelaers het in de brochure OMD van 2010 formuleert. Hij vond daarenboven het huwelijk tussen Brugge en Anima Eterna een gearrangeerde, maar gelukkige verbintenis, die geconsumeerd kon worden in de indrukwekkende icoon die de Ezelpoort toch is.

De Ezelpoort zoals we die vandaag kennen, is een restant van het monumentale, laatmiddeleeuwse verdedigingswerk dat op de tweede stadswalling in het water werd gebouwd. Meester-metselaar Jan Slabbaerd had de leiding van de werken in 1369.

De poort was oorspronkelijk afgewerkt met twee hoge torens. Ze waren met elkaar verbonden en aan de kant van de buitenstad voorzien van een voorpoort en een valbrug. Het defensief karakter van de poort verdween al in de 17de eeuw: zowel de voorpoort als de bovenbouw van de torens werden gesloopt en de torens kregen een afwerking met achzijdige puntdaken. Boven de poortdoorgang kwam in 1632 een nieuwe middenpartij en in de 18de eeuw werd op het bruggenhoofd een wachtershuisje aangebouwd aan de stadzijde. Hier werd in de 19de eeuw een kleine, herberg ingericht.

De Ezelpoort was toen hoogstwaarschijnlijk, net als de andere stadspoorten en gezien het wo-ningentekort, bewoond.

Van de middeleeuwse toren rest nog het muurwerk van de massieve torenkuiten. De poortopeningen zijn afgezoomd door zowel Doornikse kalksteen als Lediaanse zandsteen. Het metselwerk is schaars doorbroken met schietgaten, rechthoekige vensters en steigergaten. Kant Christus-Koning is het middeendeel bekroond met een klassiek fronton in kalkzandsteen. In het geveldeel daaronder ziet men sporen van natuursteen waar tot aan de Franse Revolutie het wapen-schild van de regerende vorst werd op aangebracht. Op het eind van de 19de eeuw maakte de talentvolle stadsarchitect, Charles De Wulf, een ambitieus restauratieplan op dat de poort in haar middeleeuws uitzicht zou herstellen. Hevige kritiek zorgde ervoor dat het plan werd afgeblazen. Met uitzondering van enkele dakwerken bleef de Ezelpoort onaangeroerd tot in 1991. Het verkeerde toen in heel slechte bouwfysische staat. Eind jaren 1980 werd de Nationale Bank, die toen haar hoofdkantoor net achter de Ezelpoort had, bereid gevonden om een restauratieproject van de poort te financieren als bijdrage tot de herwaardering van het Brugse erfgoed. Er waren plannen om de poort als muntmuseum in te richten, maar dat vereiste te veel aanpassingen en uitbreidingen. Uiteindelijk op-teerde men om de poort consoliderend te herstellen. Het muurwerk bevond zich in slechte staat en het buitenparement moest ontmanteld en opnieuw gemetseld worden met gebruik van zoveel mogelijk oorspronkelijk materiaal. De leien dak-bedekking werd volledig vernieuwd en de verticale bebording werd door beglaasde ramen vervangen met het oog op het gebruik van de poort. Horeca Brugge kreeg toen immers de poort als vergaderlokaal toegewezen.

Beide torens zijn overwelfd met dubbele kruisgewelven met versierde sluit-

ste-nen. De gewelfribben zijn van kalkzandsteen en dragen bakstenen gewelven. De spiltrap in Doornikse kalkzandsteen was erg verweerd, maar werd omwille van de grote zeldzaamheidswaarde behouden en bijgevoegd met reparatiemortel. De 17de-eeuwse, eikenhouten gebinten waren nog in goede staat en werden bewaard. Het wachtershuisje werd volledig herbouwd in zijn vroegere vorm. Ook beide bruggen vroegen een ingrijpende herstelling en reconstructie.

Sinds 2010 wordt de poort dagelijks gebruikt als kantoor van Anima Eterna en fungeert het als een uithangbord voor dit befaamde ensemble. De poort kreeg toen de huidige opfrissing en werd voorzien van verwarming, verlichting en nieuw sanitair.





Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Mede door het feit dat Brugge sinds de 13de eeuw over een ingenieus waterbedelingssysteem beschikte, was de grote economische ontwikkeling van de stad mogelijk. Een vijftal waterleidingnetten, in de archiefdocumenten moerbuizen genoemd, zorgden toen voor de bevoorrading van de openbare waterputten, bepaalde kloosters en sommige bedrijven. Het water kwam van de stadsvijver. Vanaf het einde van





de 13de eeuw zorgde het water van de nieuwe grote vestinggracht ook voor extra bevoorrading. Toch werden nog pogingen ondernomen om de watervoorziening te bestendigen. Een kanaal tot Deinze met daar een aansluiting op de Leie, leek in de 14de eeuw de aangewezen oplossing. Toen de Brugse kanaalgravers in 1378 tot Deinze hadden gegraven, werden ze door de misnoegde Gentenaars verdreven. Gent wilde immers Brugge beletten haar handelspositie te verstevigen door over een verbinding met het binnenland te beschikken (het kanaal tot Gent werd pas in 1624 voltooid). Zelfs met een onafgewerkt kanaal was de watertoevoer naar de vestinggrachten vergroot en als extra voorzorg werd tussen 1382 en 1384

de omwalling verbreed en uitgediept. Rond 1386 konden de moerbuizen worden gevoed met het water van de binnengracht.

Zeker in de 13de eeuw beschikte Brugge over een 'noria' of een werktuig bestaande uit een ketting waaraan op gelijke afstand emmers of bakjes bevestigd zijn om water op te halen. Dit "*engien*" of "*ingenium*", zoals het in de stadsrekeningen wordt vermeld, pompte water uit de vestinggracht. Het stond opgesteld in een gebouw op de wal tussen de twee vestinggrachten.

Uiteraard moest daarvoor een energiebron worden aangewend. In 1394 werd beslist een nieuw gebouw op te

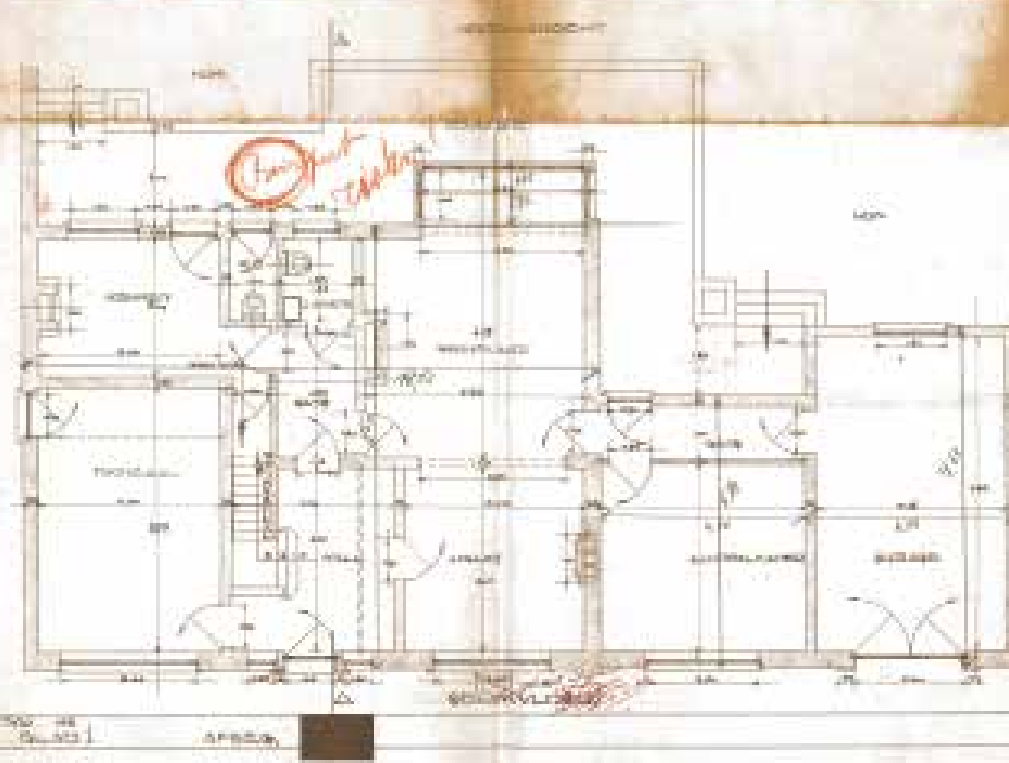
trekken op de binnenste wallen. Het nu nog bestaande gebouwtje is slechts een restant van de oorspronkelijk grotere constructie. Het water uit de walgracht werd via een in baksteen gemetseld tunneltje in het gebouw geleid en opgeschept via het 'engien'. De 'noria' werd aangedreven door middel van een rosmolen. Het opgeschepte water werd in een loden vergaarbak bewaard, die aangesloten was op de moerbuis (of de hoofdwaterleiding). Buitenlandse gasten werden steevast tot bij het waterhuis geleid en rapporteerden vol lof over één van de zeven wonderen van de Stad. De watergraaf, de bewaarder van het waterhuis, stond in voor het onderhoud van het gebouw en moest tevens zorg dragen voor het paard van de molen. De kosten werden door de Stad gedragen.

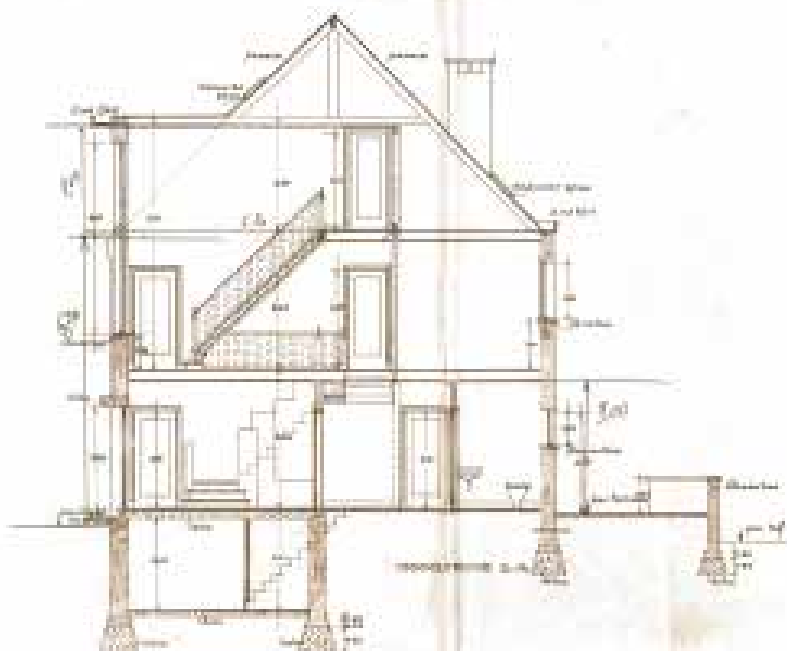
Het pittoreske gebouw, twee bouwlagen hoog, dat nog in 1466 grondig werd verbouwd, is volledig in baksteen opgetrokken. Het dak is bekleed met rode, gebakken tegels. Bemerk dat de verdieping van de noordoostgevel uitkraagt op een spitsboogfries, versierd met mannen- en vrouwenkopjes. De gevels zijn schaars doorbroken met rechthoekige vensters. Het oude waterhuis is door middel van buizen verbonden met het 18de-eeuwse waterhuis aan de Buiten Boeverievest. Op de verdieping zijn een ijzeren drukvat en aan- en afvoerbuizen bewaard.

Het oude waterhuis werd jarenlang verwaarloosd. In 1994 werd het in opdracht van de Stad gerestaureerd. Het baksteenparement werd hersteld, de natuurstenen elementen geconsolideerd en het dak nagezien. De restanten van het waterdistributiesysteem werden eveneens zorgvuldig in ere hersteld. Via de glazen deur en met de panoramische spiegel is het interieur voor de bezoeker zichtbaar.

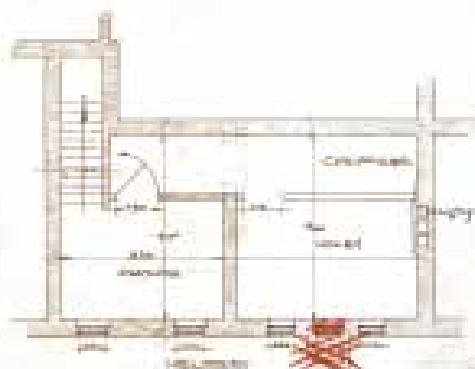
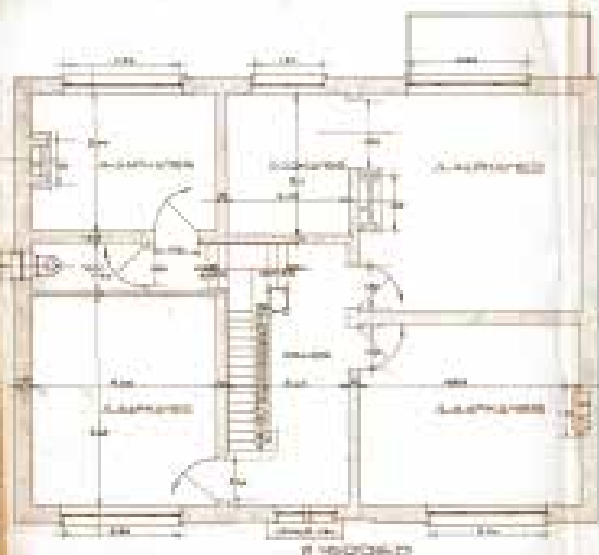




[illegible]



Assuming that the present scheme
 the last drawings are tentative & subject
 to the owner's approval
 H. H. H. H.
[Signature]



WELLES, No. 11-12
 ON ARCHITECTURE

[Signature]

DIRECTEURSWONING VAN MARMERIJ CAMPERS

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Deze indrukwekkende, half vrijstaande, modernistische directeurswoning werd in 1930-1931 gebouwd langs de toen recent aangelegde Julius Sabbestraat.

De Julius en Maurits Sabbestraat vindt haar oorsprong in de 'Knolstraat', een korte aardeweg die vanaf de Langerei doorheen blekerijvelden en weiden naar een mouterij leidde. Het K.B. van 26 december 1908 voorzag de doortrekking van de straat tot aan de pas aangelegde Walweinsteinstraat. Uiteindelijk wordt de aanleg pas voltooid in 1929. In 1919 werd dit deel van de Walweinsteinstraat herdoopt in 'Julius Sabbestraat' als eerbetoon aan de schrijver (1846-1910) en in 1938 aangevuld met de naam Maurits (1873-1938), naar zijn zoon en eveneens schrijver. Vanaf 1909, maar voornamelijk tijdens het interbellum, wordt de straat geleidelijk volgebouwd.

De bouwheer van de imposante woning was de heer Alfred Campers, bedrijfsleider van een steenhouwerij gevestigd aan de Langerei en palend aan de tuin van dit huis.

De modernistische villa met art-deco-elementen is een ontwerp van de Brugse architect Maurice De Meester (1890-1965). De luister van de gevel zit niet in opsmuk vevat, maar in het rijke materiaalgebruik, met name een zandstenen parement op een hardstenen sokkel. Het sobere, ja zelfs Spartaanse, voorkomen wordt onderlijnd door de symmetrische gevelopbouw. Het horizontaal karakter van de gevels wordt onderlijnd door de zijtraveeën, onderlijnd door liggende vensters en een zware kroonlijst, staat in contrast tot de T-vormige

uitkraging van de toegangstravee. Het verticaal accent wordt in de centrale travee versterkt door de terugsprong en de herhaling van het T-motief in de compositie van de bovenliggende muuropeningen. Het zware schilddak dient dan weer het volumespel te verenigen.

De kleurstelling van het schrijnwerk in rood en zwart, de strakke glas-inloodramen met accorderende kleuren en enkele geometrische elementen aan de deur vormen de enige versiering van de terughoudende gevel.

Naast de woonruimtes voorzagen de ingediende bouwplannen een toonzaal van Marmerij Campers. Het linker benedenvenster dat iets groter





is uitgevoerd diende als uitstalraam. De toonzaal was toegankelijk via een deur in de overigens blinde zijgevel. Het eclectische, smeedijzeren hek dat de inrit thans afsluit is naar verluidt afkomstig van de vroegere marmerij. In de eenlaagse aanbouw rechts van het hoofdvolume is de helft van het salon en tenslotte de garage ondergebracht.

Maurice De Meester werd geboren op 11 januari 1898 in Antwerpen. Hij studeerde architectuurtekenen aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Antwerpen en vond dadelijk werk in een Gents aannemersbureau. In 1920 vertrok hij naar Nederland waar hij actief bleef als tekenaar en studiegenoot, Louis De Winter, vestigde hij in 1921 een atelier in Brussel. Hij was aanvankelijk onder de hoede van architecten als Joseph Van der Meulen. De realisaties van De Meester stonden duidelijk onder invloed van het Vlaamse modernisme. Zo zijn de kantoorgebouwen voor de Gist- en Spiritusfabriek aan de Komvest (1922-23) en de woningen in de Stokersstraat (1928) schatplichtig aan de werken van De Winter. De rotonde van de Sint-Jozefskliniek (1933-1935) is een voorbeeld van zijn art-decostijl. Hij specialiseerde zich in de ontwerping van ziekenhuizen van Ekeren, Geraardsbergen, Leuven, Lier, Tienen, Turnhout en Beernem. Hoewel hij hoofdzakelijk architect was, staat hij ook bekend als kunstenaar. Hij was lid van de Belgische Kunstenaarsbond, was door zijn lidmaatschap van de Bond van Kunstenaars ook medebepalend voor het restauratiebeleid van België. De Meester stierf te Brugge op 12 mei 1965.

De ruimteindeling van de woning is klassiek opgevat met een centrale (trappen)hal waar rond alle kamers zijn geschikt. Pronkstuk en tevens staalkaart voor de producten en vak-kennis van de marmerij is ongetwijfeld

de weelderige hal in geometrische art deco. De muren in witte steen hebben een lambrisering bestaande uit zwart geaderde, geel marmeren panelen *à livre ouvert*, deels omlijst en op een sokkel van wit geaderde, zwarte marmer. De marmeren vloer bestaat uit beige, zwarte en witte marmer in geometrisch patroon. Geometrische hoekarmaturen in koper en melkglas verlichten de hal. De marmeren trap is voorzien van een gestileerde trappaal met een trapleuning die gedeeltelijk met metaal is uitgewerkt. Het schrijnwerk in de trappenhal is rood geschilderd en afgewerkt met vergulde biezen. De deuren zijn gevat binnen een zwarte omlijsting. Aansluitend op de hal ligt een sas en sanitair blok naar de tuinzijde toe. Aan de straatzijde liggen voorts twee ruimtes.

Links de voormalige toonzaal die nog tijdens het interbellum werd verbouwd

tot slaapkamer met houten lambrisering in traditionele art-decostijl.

Rechts aan de straatzijde, twee salons en suite. Ze zijn voorzien van een eenmakende vloer in blokparket. De muren zijn beschilderd met verspringende, donkerrode en donkerblauwe banden en bovenaan afgewerkt met een vergulde lijst. De deuren zijn beschilderd in zwart en rood en afgelijnd met een gouden bies. De originele verlichtingsarmaturen op de tussenmuur zijn eveneens bewaard, net als de massieve gevlamde marmeren schouw met geribbelde basis. De kamer aan de achterzijde (woonkamer) is veel eenvoudiger. De vloer bestaat er uit zwarte en grijze cementtegels volgens een geometrisch patroon. Alle aandacht wordt getrokken door de monumentale, gevlamde marmeren schouw *à livre ouvert* met twee marmeren zitbanken.





De verdieping telt vier sobere slaapkamers en een vernieuwde badkamer rond centrale traphal. De zolder bewaart nog een meidenkamer.

De art-decostijl in de tuin is slechts beperkt tot het vijfhoekig parterre. Deze bestaat uit een centrale waterpartij met drie overlopen, afgezoomd met paden en achteraan geflankeerd door twee karakteristieke pilasters in breuksteen.

Op de plaats van de leerlooierij-wolwasserij De Jonghe tussen de Langerei en de Julius en Maurits Sabbestraat is sinds 1980 de Hof de Jonghe aangelegd. De vroegere blekerijmeers en een boomgaard vormden de ideale uitgangspunten voor de aanleg van dit kleine, bijzondere stadspark. Een stiltezone en een rustplek aan die kant van de stad.

In 2004 werden bestaande fruitbomen vervangen door nieuwe hoogstamfruitbomen. Een decennialange, hoge grondwaterstand had de oude bomen aangetast. Met het graven van een drinkpoel voor de schapen (want ja, er grazen schapen in Hof De Jonghe!) zijn deze problemen van de baan. De boomgaard heeft bovendien een grote ecologische waarde als biotoop voor

allerhande vogels en insecten.

Door de aankoop van het huis en de tuin Campers in de Julius en Maurits Sabbestraat in mei 2014 ligt de weg open om Hof De Jonghe met ruim 2000 m² uit te breiden en de gemeenschappelijke open ruimte op die plek te vrijwaren (het nieuwe gedeelte publieke ruimte zal de naam Hof Campers krijgen). De doorsteek naast de prachtige art-decowoning maakt die probleemloos toegankelijk. Deze aankoop kadert binnen het Open ruimte beleidsplan en de beleidsvisie van de Stad Brugge. Het volledige perceel met de woning is 3.234m² groot. Het is de bedoeling na de aanleg van de hof het woonhuis met de oorspronkelijke privétuin opnieuw te verkopen.

Het binnengebied van het bouwblok Julius en Maurits Sabbestraat, Langerei, 's Gravenhof en Calvariebergstraat is cultuurhistorisch bijzonder interessant. Het 16de-eeuwse grachtenpatroon dat vandaag nog herkenbaar is, bepaalde dat tot in de 20ste eeuw hier bleekweiden konden worden ingericht. Daarnaast is er een traditie van tuinbouw traceerbaar in de restanten van de boomgaard.

Een bleker kwam met kar en trekhond natte was ophalen bij bewoners die zelf geen plaats hadden om hun was te bleken. Later werd alle vuile was meegegeven om ze door blekers te laten wassen, blauwen, stijven, spoelen, bleken, drogen en strijken. Dit gebeurde dus ook aan Langerei. Met de opkomst van de moderne wasserijen ging deze bedrijvigheid teloor.

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

In 1905 start de Brugse chirurg Verhoef een kleine kliniek op aan de Langestraat. Hij vraagt daarbij de hulp van drie zusters augustinessen van de orde van Meaux (Frankrijk). Na het mislopen van afspraken met dokter Verhoef, willen de zusters hun opgedane kennis verder ten dienste stellen van de geneeskunde. Ze starten zelf een privékliniek op. In 1908 weten ze aan de Komvest een stuk grond van het kapucijnenklooster te verwerven. De eerste kliniekvleugel van het *Institut chirurgical Saint-Joseph* wordt in 1909-1910 gebouwd naar het ontwerp





van Huib Hoste, een prestigieuze opdracht voor de nog jonge architect die zal uitgroeien tot één van de markantste modernistische architecten van Vlaanderen.

De Sint-Jozefskliniek is erg succesvol, mede dankzij de talentvolle dokters en chirurgen als prof. Joseph Sebrechts. De kliniek is snel te klein en moet voortdurend uitgebreid worden: in 1921, de vleugel haaks op de straat rechts en in 1924-1925 de linkervleugel en de kapel (arch. Huib Hoste). In 1933 wordt de inkom verbouwd in art-decostijl en verrijst een apotheek en een spreekkamer (arch. Maurice De Meester).

Het bakstenen ziekenhuiscomplex is opgetrokken in een historiserende stijl, die vrije gotiek of moderne gotiek wordt genoemd. Hoste noemt het zelf *"de nieuwe Brugse bouwstijl"*. De gevel is ritmisch geordend met vooruit-springende geveldelen en afgewerkt met trapgevels.

De architecturale verschillen tussen de verschillende vleugels en bouwperiodes zijn goed merkbaar. Zo hebben de jongere vleugels een duidelijk modernistisch karakter.

De opleiding van H. Hoste als 'neogotieker' is voelbaar, maar hij maakt minder dan zijn tijdgenoten gebruik van (neogotische) decoratieve details. De Sint-Jozefskliniek wordt door architectuurkenners als een vroeg experiment van een eigentijdse stijl

beschouwd waarbij de verschillende functies van het gebouw duidelijk 'af-leesbaar' zijn.

De kapel is in, een voor Brugge vernieuwende, art-decostijl opgetrokken. Het bouwwerk bestaat uit als het ware een stapeling van strakke volumes.

Sinds 1996 is de hospitaalfunctie opgeheven en functioneert het gebouw als internaat voor de hotelschool Spermalie onder de naam 'De Veste'. Het zijn studenten van de afdeling Toerisme die de OMD-bezoeker met de geschiedenis en de architectuur van deze site laten kennis maken.

Het bezoek begint in de opvallende, centrale hal, prachtvoorbeeld van een totaalconcept in art-decostijl en uitgevoerd naar het ontwerp van architect Maurice De Meester in 1933-1935.

De halfronde hal is vrijwel ongeschonden bewaard. De bevloering bestaat uit twee variaties grijze cementtegels met een zwarte tegel tegen de wand. De grijs-wit geaderde marmeren lambrisering (*à livre ouvert*) tegen de muren is afgeboord met een zwarte plint. Centraal in de ruimte staat een achthoekige plantenbak in een vergelijkbaar marmer. De deuren en muren zijn onderaan van bewerkte koperen platen voorzien. De halfronde ruimte wordt deels onderbroken met verrassende leeshoekjes met leeslampjes. Het meubilair is authentiek. Aan de rechterzijde van de scheidingswand zit een uurwerk ingewerkt, aan de linkerzijde een barometer. De zijwanden zijn voorzien van parapluhouders. De lichtarmaturen tegen de muurdammen zijn eveneens in art-decostijl met opaalglas gevat in metalen roeden.







De rest van de hoofd vleugel is eerder sober. Via drie trappen in granito kan men de verdieping bereiken.

De meest unieke ruimte is de voormalige kapel. Ze wordt nu voor verschillende functies gebruikt en verliest daardoor van haar oorspronkelijke uitstraling. Huib Hoste concipieerde de ruimte in zijn totaliteit. De koorafsluiting, de altaren, de glasramen, de vloeren, de bidbanken, de verwarmingselementen, het parket en de lambrisering vormen een architecturale eenheid. Het doksaal stond trouwens rechtstreeks in verbinding met de ziekenboeg.

De driebeukige kapel is zeven traveeën lang. De brede middenbeuk is gescheiden van de smalle zijbeuken door een spitsboogarcade. De ruimte is overwelfd met spitsbooggewelven. De arcade steunt op marmeren zuilen met veelhoekige arduinen consoles en kapitelen met gestileerde bloemen. Aan architecturale details is veel aandacht besteed. De glasramen in de vensters van de zijbeuken bestaan uit gehamerd glas en geel glas volgens geometrische patronen. De verwarmingselementen zijn grotendeels ingewerkt en zo onopvallend mogelijk afgewerkt.

De rijke koorafsluiting bestaat uit vergulde smeedijzeren hekkens die versierd zijn met druiventrossen en wijnranken en worden afgebakend door groen marmeren zuiltjes. Kubus-

vormige kapitelen in rood marmer zijn opgesmukt met gestileerde bloemen en druiven. Het geheel is afgedekt met een okerkleurige, marmeren tablet. De twee zijaltaren hebben een soberder, maar gelijkaardige versiering. Het hoofdaltaar is bewaard achter een nieuw ingebrachte scheidingswand.

Over de kapel schrijft Hoste zelf in 1957: *“die moest in dertiende-eeuwse gothiek zijn, welke slechts met ontzagelijk veel goede wil gothiek ‘van geen enkele eeuw’ kan genoemd worden”*.

12.

SNAGGAARDSTRAAT,
TUIN VAN HET ENGELS
KLOOSTER

Open op zondag 14 september
van 10u00 tot 12u00
en van 14u00 tot 18u00

Het Engels klooster, met zijn grote tuin is een van de aantrekkelijke klooster-sites in de Brugse binnenstad. Het monasterium kent een rijke geschiedenis die door de zusters zorgvuldig wordt gekoesterd, net zoals het historisch gebouwenpatrimonium behoedzaam wordt bewaard.

Vandaag wijden de kloosterzusters hun leven aan de oorspronkelijke spirituele traditie en hechten veel belang aan het liturgisch koorgebed.



De tuin

Deze ommuurde kloostertuin is ruim een hectare groot, tweemaal zo groot als het gebouwencomplex zelf. Het domein wordt sinds 1629 ononderbroken bewoond door Engelse kloosterzusters. Het passantenhuis 'Nazareth' in de Carmersstraat, dat toen in hun bezit kwam, werd in officiële documenten omschreven als ommuurd en voorzien van een boomgaard.

Het lag net naast het nu verdwenen klooster van Bethanië. Op de kaart van Marcus Gheeraerts (1562) staan de gebouwen en de ommuurde binnenkoeren zorgvuldig opgetekend, maar er is weinig aandacht besteed aan de beplanting van de grote tuin. Enkele bomen en wat struikgewas structureerden de, vandaag nog herkenbare, open ruimte.

Al in de 17de eeuw werd door de Engelse zusters een pensioonaat ingericht en de grote open ruimte betekkende zeker een meerwaarde. In de

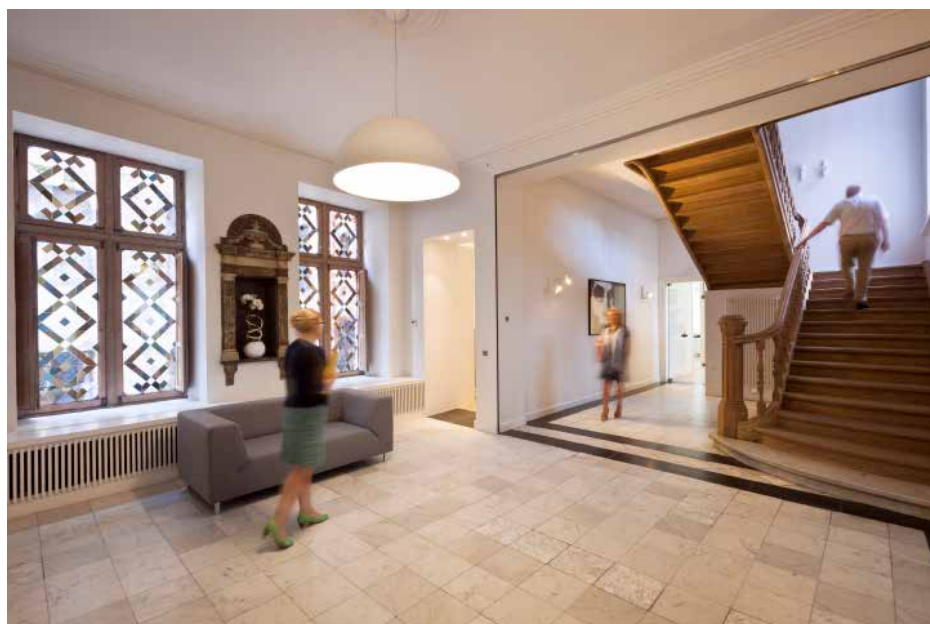
tuin werden bovendien ook groenten en fruit gekweekt voor eigen gebruik.

Pentekeningen van zuster Michael Sykes (1729 en 1744) geven een beeld van de tuin in de 18de eeuw. Zuster Michael tekende de toenmalige nutstuinen, met een opvallende assenstructuur en met loofhutten op de snijpunten, die als schaduwplaatsen moesten fungeren. Sommige planten waren in kegelvorm gesnoeid en er was nog steeds een boomgaard. De velden rond het klooster waren omheind met houten planken en de graasweiden werden gebruikt voor het kleinvee van het klooster. Tussen de gebouwen zelf waren kleine moestuintjes ingericht en fruitbomen aangeplant.

In de 19de eeuw werd de tuin heraan-

gelegd onder invloed van de Engelse tuinstijl of landschapstijl. Slingerende paden gaven een natuurlijke uitstraling en integreerden verrassingselementen. Naast bomen, kregen nu bloemen heel veel aandacht. Verschillende oude foto's illustreren het toenmalige uitzicht van deze exclusieve kostschooltuin. Het onderscheid tussen de *monasterygarden* en de recreatietuin is steeds duidelijk gebleven. De kostschoolleerlingen konden cricket of tennis spelen op velden die door een loofgang of berceau van elkaar waren gescheiden. Nu zijn deze oude beplantingen en de tennisvelden verwijderd en is er een grasveld aangelegd.

De tuin bestaat vandaag nog steeds uit twee delen. Er zijn duidelijk fragmen-



ten van de 19de-eeuwse landschapstuin herkenbaar.

De galerij tegen de tuingevel dateert uit 1911 en is ontworpen door architect Alphonse De Pauw. Tegen de muur is een kruisweg ingewerkt en een muurschildering aangebracht die het hemelse Jeruzalem uitbeeldt.

Dicht bij de Speelmansstraat staan fraaie hoogstambomen zoals eiken en linden. Op de hoek van het voormalig tennisveld staat een rode paardenkastanje (*Aesculus x carnea*). De eerste tuin is opgedeeld in kleine ruimtes met de vroegere droogweiden, om-

ringd door sneeuwbesstruiken, een loofhut en loofgangen gevormd door hoge leilinden. Het pad wordt vervolgd doorheen een beukenlaan. De bomen zijn hoog uitgegroeid. Hier en daar is een boom op en over de oude, ijzeren omheining gegroeid.

De kleine, private slottuin ligt achter het hekken en is in 1903 aangelegd, eveneens in Engelse landschapstijl met gemengde bloemenborders.

Er zijn in de kloostertuin sobere, maar fraaie, 19de-eeuwse devotiekapellen en beelden geïntegreerd, en een rustplaats met banken onder een luifel.

Op oude foto's is een vijver te zien. De tegels die nu in het gazon liggen, tonen de plaats waar de vijver lag. Het kleine terras heeft nog dezelfde nieren-vorm als de vijver.





Opvallend is ook het zogenaamde meelhuis dat nog grotendeels uit de 17de eeuw dateert en zeer authentiek bleef. In het tuingedeelte, dat zich achter de eenlaagse vleugel uit 1901 situeert (met de was- en strijkkamers), is de aanleg vrij natuurlijk en open. De wandelpaden liggen lager dan de grasvlaktes en de borders. Daar zijn veel traditionele heesters en vaste planten zoals broodboom (*Aucuba japonica*), Rhododendron, blauwe regen (*Wisteria*), irissen en rozenstruiken te herkennen.

Indrukwekkend is de moerbeiboom die wellicht 200 jaar oud is en waarvan de stam zich nagenoeg vleit op het gazon.

Moerbeibomen zijn uitzonderlijke exemplaren in een tuin. Niet alleen omwille van hun vruchten maar om hun karakteristieke groeiwijze en hun hoge leeftijd. Er zijn zowat 10 tot 16 soorten gekend in de moerbeifamilie. Het zijn bladverliezende bomen die van nature voorkomen in de warm gematigde streken en subtropische regio's. De vruchten zijn eetbaar en smaken heerlijk. Ze worden vaak gebruikt in gebak en jam.



Korte historiek van het Engels klooster.

In 1647 werd de eerste steen gelegd voor nieuwe kloostergebouwen en een kerk. De twee eerste priorinnen Frances Stanford en Marie Pole kampten met veel financiële problemen. Van bouwen was geen sprake. Augustina Beddingfield (1604-1664), die in 1641 tot priorin was gekozen, gaf effectief opdracht tot bouwen. Een kloosterpand, de refter, de keuken, de ge-

meenschapskamer en de slaapcellen werden opgetrokken. De kapel was in 1650 afgewerkt. In de zomer van 1656 werd de Engelse koning Charles II, die in Brugge met een kleine hofhouding in ballingschap leefde, er ontvangen samen met de hertogen van York en Gloucester. Met priorin Thérèse Joseph (Lucie) Herbert (1669-1744) werd verder gebouwd. Zij gaf opdracht tot de bouw van de kerk. Bisschop Hendrik van Susteren kwam op 12 maart 1736 de eerste steen leggen voor de nieuwe kerk, die door Hendrik Pulinx (1698-1781) was ontworpen. Priorin Herbert liet ook de refter vergroten en de grote pandgang bouwen. In 1766 werd Mary Augustine (Molly) More (1732-1807), afstammeling van Thomas More de nieuwe priorin. Zij loodste het klooster doorheen de Franse revolutie (Mary More ligt begraven op het kerkhof van Sint-Kruis). In 1794 vluchtten de zusters naar Engeland, op uitzondering van zuster Olivia Darell en lekenzuster Marthe Fergusson. Het klooster werd in 1797 publiek verkocht en dankzij tussenpersonen kwam het in 1798 opnieuw in het bezit van Olivia Darell. De zusters kwamen in 1802 uit Engeland terug en de toenmalige Franse prefect vroeg hen de ingangsdeur van de kerk dicht te metselen, zodat de kerk niet langer door de mensen uit de stad kon worden gebruikt.

Priorin Marie Fidélité (Elise) Gray zal in 1843 een appartement en enkele spreekkamers bijbouwen en priorin Anna Thérèse (Marie) Quick breidde in 1853 het pensioonaat uit en kon met



nieuwbouw het aantal pensionnaires verhogen van 31 tot 50. In 1896 was Marie Emmanuel (Elisabeth) Latham priorin. Toen was Guido Gezelle hier geestelijk directeur. Hij stierf er op 27 november 1899.

In 1901 werd voor het eerst een Belgische zuster priorin: Marie Stanislas (Florentine) Liefmans, een dochter van de bekende brouwersfamilie uit Oudenaarde. Ook zij breidde het klooster uit. Vóór W.O.I werd er nog een nieuwe pensionaatsvleugel bijgebouwd (sommige van deze meer recente gebouwen werden ondertussen gesloopt en een deel werd verkocht aan het Sint-Leocollege).

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Uitsluitend op reservatie



Iedereen kent het Huis der Notarissen in de Spanjaardstraat waar sinds ruim 75 jaar alle onroerende goederen gelegen in de Brugse regio openbaar te koop worden gesteld.

Sinds de recente renovatie is het Notarishuis ook ter beschikking voor alle studie- en andere bijeenkomsten buiten het beroep. De open poort nodigt U uit naar diverse ruimtes, allen daartoe voorzien van de nodige, moderne infrastructuur, en naar een gezellige stadstuin.

Vanuit het Brugse Notarishuis, waar drie medewerkers dagelijks de zaken opvolgen, wordt bemiddeld tussen en met notarissen in de ganse provincie West-Vlaanderen, en wordt ondersteuning gegeven aan notarissen die kampen met één of andere moeilijkheid.

Eventuele klachten worden na grondig onderzoek behandeld en opgevolgd na toetsing aan de specifieke wetgeving waar de 172 notarissen en 17 kandidaat-notarissen in de provincie aan onderworpen zijn.

Op de hoek van de Spanjaardstraat en de Kipstraat staat het zogenaamde 'Huis der Notarissen'. De gevel dateert uit 1872, maar het huis heeft een 15de-eeuwse kern. Het huis is ontstaan door de samenvoeging van twee panden. In het oud kadaster, de zestendelen, uit 1579 staan ze geregistreerd als Carmerszestendeel 81 (CAR/81), met name het toenmalig huis op de hoek van de Kipstraat, en Carmerszestendeel 80 (CAR/80), het huis dat gekend was onder de naam 'Den Pijnappel'.

De Kipstraat is een smal, authentiek straatje dat uitkomt in de Vlamingstraat. Het oogt zelfs nu nog duster middeleeuws en nodigt, zeker 's nachts, niet uit om er rond te slenteren. Al in de 16de eeuw stonden daar alleen achterhuizen en achterpoorten van huizen in de Spanjaardstraat en Vlamingstraat. Dat het later de naam "*De Vuyle Poorte*" kreeg, illustreert het duister kantje van dit steegje.

Het hoekhuis was zeker al sinds 1548 eigendom van de dis van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. In 1548 was er een bakkerij ingericht. De dis verhuurde het huis, onder andere aan Spanjaarden. In 1598 verkopen de dismeesters het huis aan de Spaanse koopman Francisco de Aranda. Het huis verkeerde in slechte staat want in de verkoopakte wordt nadrukkelijk vermeld dat er *“grote en menigvuldige reparaties”* nodig zijn. Een jaar later koopt hij ook het rechts gelegen huis ‘Den Pijnappel’. Dat groot huis was alleszins al vanaf begin 16de eeuw in handen van Spaanse families. De oudst gekende eigenaar was Diego Perez. Na zijn overlijden werden zijn zonen Juan en Diego eigenaar. Zij verkochten op 23 maart 1548 het grote huis met een erf en een poort die uitgaaf op de Kipstraat aan de Spaanse koopman Gonçalo de Aguilera. Geboren omstreeks 1510 in Castilië, kwam hij zich rond 1529 vestigen in Brugge. Hij was actief in de wolhandel en als verzekeraar. Hij werd een van de belangrijkste koopmannen van de Spaanse Natie die vanaf 1535 regelmatig de functie van consul van zijn koopliedenunie uitoefende. Er wordt verhaald dat Ignatius van Loyola (1491-1556), de stichter van de jezuïetenorde, tijdens bezoeken aan Brugge (1529-1531) in Den Pijnappel bij Gonçalo de Aguilera zou verbleven hebben. Later is erop gewezen dat dit verhaal niet kan kloppen omdat de Aguilera toen nog geen eigenaar was van het huis in de Spanjaardstraat. Hij kocht het pas op 23 maart 1548. Uiteindelijk vermeldt de enige bron over de ontmoetingen tussen beide Spanjaarden dat Gonçalo de Aguilera hem als vriend behandelde en voor hem zorgde. Als dat betekent dat hij hem ook onderdak bezorgde, zal dat in een ander huis geweest zijn; een onbekend eigendom dat hij bezat voordat hij Den Pijnappel kocht. Gonçalo de Aguilera overleed op 10 november 1595. Zijn erfgenamen verkochten Den Pijnappel op 30 juni 1599 aan Francisco de Aranda. Toen het huis in bezit was van de familie de Aguilera werd het gebruikt door Gonçalo zelf, alleszins in 1571. Later werd het verhuurd, onder andere aan Spanjaarden. Het huis omvatte ook ‘boeien’ of opslagplaatsen, die soms apart werden verhuurd. In 1599 bv werd het achteraan gelegen *“boeyke”* of stal verhuurd aan Juliaan Debrouckere. Het eigendom was ook toegankelijk langs een poort in de Kipstraat. Later, vanaf de 17de eeuw, is het huis “Den Pijnappel” alleen nog in gebruik als opslagplaats en niet meer als woonhuis. Rond 1630 wordt dat pakhuis verhuurd aan de weduwe van Joos Michiels.

Beide panden blijven tot 1643-1649 in handen van de familie de Aranda. In 1643 koopt Jan Schaepelinck Den Pijnappel. En op 20 maart 1649 koopt Alexander Inghelbrecht het hoekhuis. De nieuwe eigenaars zijn beide makelaar van beroep, die regelmatig als vinder of deken zetelen in hun nering. Den Pijnappel blijft tot in 1664 in handen van de familie Schapelinck. Jurist Niclaeys Rommel wordt dan de nieuwe eigenaar van dit pakhuis. Zijn vader, Remy, was pensionaris geweest bij de Spaanse koopliedenunie in Brugge en hijzelf was heer van Edewalle in

Kortemark en eerste raadspensionaris en griffier van het Brugse Vrije. Hij was een grootgrondbezitter en bezat naast het landgoed Edewalle onder andere het kasteel Craenenburgh in Sint-Michiels, diverse boerderijen en drie huizen in Brugge. Den Pijnappel werd verhuurd aan Zegher vande Walle. Rommel bezat ook het rechts gekregen buurhuis 'De Groote Noble' dat hij gekocht had van zijn broer Jan, ook een raadspensionaris, en dat huis werd verhuurd aan Jacques Valentijn Claeyman. Niclaeys Rommel stierf op 13 augustus 1669, en zijn kinderen en kleinkinderen erfden al zijn bezittingen. Vermeldenswaard is dat hij sinaasappelen en citroenen cultiveerde, én hij een grote collectie boeken, schilderijen en prenten bezat. Op 12 november 1693 wordt het pakhuis doorverkocht aan makelaar François Verhove. Tot in 1723 blijft deze Brugse koopman die ook schepen was geweest, eigenaar van Den Pijnappel.

Het ander huis op de hoek van de Kipstraat bleef in de periode 1649-1695 eigendom van de familie Inghelbrecht. Vanaf 1695 tot in 1717 is makelaar Jan Baptist Pennaert eigenaar. Dan komt Jan Duvenede op de proppen die beide huizen opkoopt. Pennaert had schulden bij hem en Duvenede liet beslag leggen op het huis en verwierf het uiteindelijk toen het op 3 februari 1717 openbaar werd verkocht. Op 23 maart 1727 koopt hij ook het pakhuis Den Pijnappel. Op 25 mei 1730 verkoopt hij beide panden door aan makelaar en fusteinhandelaar Carel Willaert. Hij zetelde regelmatig in het bestuur van de makelaarsnering en de fusteinhalle. Na zijn overlijden erfden zijn vier dochters beide panden. Agnes Willaert en haar echtgenoot Benedictus (de) Baere kopen de drie andere erfgenamen uit. Makelaar en koopman Benedictus de Baere bezit vanaf 1770 Den Pijnappel en het hoekhuis, én in 1780 koopt hij ook het rechts gelegen huis De Groote Noble. Dat huis werd verpacht aan Jan van Caloen. Opmerkelijk is dat het pakhuis in de loop der tijden meestal werd aangekocht door makelaars die het wellicht zelf gebruikten of verhuurden. Benedictus de Baere leidde ook een

handelsbedrijf, "Firma Willaert-De Baere". In de periode 1774-1782 was hij regelmatig vinder in het bestuur van de makelaarsnering.

Benedictus de Baere bleef tot in de Franse Tijd eigenaar van Den Pijnappel en het hoekhuis; huis De Grootte Noble verkoopt hij alleszins kort voor 1800 door aan de familie Gilliodts. Rond 1800 bezit de weduwe van Jan Gilliodts, Catherine Van Neste, de twee huizen rechts gelegen van Den Pijnappel, huidige huizen Spanjaardstraat 11 en 13. Jan Baptist Gilliodts kwam op 13 juli 1797 om het leven door een tragisch ongeval. Tijdens het superviseren van werken aan een schoorsteen in een huis in de Oude Zak, zakte hij door de vermolmdde houten vloer van de zolder. Hij raakte zwaar gewond aan het hoofd en toen hulpverleners hem wilden transporteren stierf hij ter plaatse.

Huis Spanjaardstraat 9 was toen eigendom van Benedictus De Baere en ontstaat dus door definitieve samenvoeging van Den Pijnappel en het huis op de hoek van de Kipstraat. Deze Brugse koopman bewoonde het huis met zijn echtgenote en een dochter tot eind 1800. Begin 1800 kwam de Oostendse koopman Luc De Jaegher er wonen. Hij was getrouwd met Marie Ysenbrandt en zij hadden twee dochters. Zij verhuisden in 1806 naar Brussel. In het begin van de 19de eeuw, wellicht ca. 1806-1807 verwierf koopman/kruidenier Jacques Valckenaere (1781-1872) het eigendom. Hij nam er

zijn intrek, samen met zijn echtgenote Marie Hanicq (1786-1854) en zijn zusster Colette, eveneens kruidenier, en samen met drie huisbediendes. Het echtpaar Valckenaere-Hanicq bleef er gans hun leven wonen. Wellicht was het huis ingericht als een kruidenierszaak. Jacques Valckenaere overleed kinderloos op 11 januari 1872 op 91-jarige leeftijd. Zijn vrouw was 20 jaar eerder gestorven. Hun erfgenamen verkochten in 1873 het huis aan priester Alfons Boone (1846-1897). Afkomstig van Vlamertinge was hij in 1870 in Brugge tot priester gewijd. Hij was leraar in het Klein Seminarie in Roeselare en vanaf 1876 was hij principaal van het Sint-Lodewijkscollege in Menen. In 1887 werd hij aangesteld als pastoor-deken van de Sint-Maartenskerk. Priester Alfons Boone overleed op 22 juli 1897 in Passendale. Enkele jaren eerder, in 1895, had hij het huis in de Spanjaardstraat verkocht. Na het overlijden in 1872 van eigenaar-bewoner Jacques Valckenaere was het huis verhuurd. In 1873 woonde hier een Engels gezin: rentenier Robert Raaff Purvis (1823-1891) en zijn echtgenote Annie Marshall (1837-1888) en hun zes kinderen. Vanaf 1880 werd het huis bewoond door een andere renteniersfamilie, afkomstig uit Izegem. Pierre Carpentier en zijn vrouw Marie Kulkens en hun twee zonen betrokken het huis, wellicht tot in 1895 toen het werd verkocht aan Alphonse De Meester (1848-1932), een wisselagent en bankier. Hij was getrouwd met Jeanne-Marie de Saint Roch (1852-1936), uit Namen. Zij woonden er tot aan hun



dood. Beiden waren actief in katholieke liefdadigheidsverenigingen, Jeanne-Marie de Saint Roch was lid van de Congregatie van O.-L.-Vrouw en van de Damen van Barmhartigheid en haar echtgenoot was lid van de Sodaliiteit van Heren en van de Brugse afdeling van de Sint-Vincentiusvereniging. Alphonse De Meester overleed op 16 oktober 1932, en zijn echtgenote op 9 april 1936. Hun erfgenamen verkoch-

ten in 1937 het huis aan de Notarissen van het Arrondissement Brugge. Het is sindsdien ingericht als 'Huis der Notarissen'. Tijdens WOII werd het huis opgeëist door de Duitsers die er een *Kommandantur* inrichtten en in de kelders werden gevangenen opgesloten. In de tuin werden er twee bunkers gebouwd.

Bernard Schotte



Beknopte bouwgeschiedenis

ren werden gewogen en de Spaanse Loskaai waar schepen werden gelost, beschikten de meeste huizen in de straat over grote opslagplaatsen en loodsen. In het hoekhuis van het Huis der Notarissen is de stapelfunctie nog herkenbaar in de ruime, tweebeukige kelder met haar graatgewelven en gordelbogen op samengestelde pijlers. Enkel op de hoek is de 16de-eeuwse structuur nog te vinden in de bewaarde muren, balkenlagen - zichtbaar op de eerste verdieping - en een dakkap. Latere, voornamelijk 18de-eeuwse ingrepen zijn herkenbaar in de brede marmeren schoorsteen met haar bepleisterd bovenstuk. Zoals hoger vermeld werd de gevel van Den Pijnappel in 1872 gesloopt en vervangen door een neogotische creatie. Uitgaande van de bouwplannen was Den Pijnappel tegen die tijd een eerder gedrongen gebouw met een monumentale (hardstenen) omlijsting en vensters met een vlakke omlijsting als voornaamste kenmerken. Architect Pieter Van Kerkhove liet zich voor de neogotische gevel inspireren op het bestaande hoekpand waarvan hij de trapgevel bijna identiek spiegelde. Binnenin lijkt dit deel van het pand volledig uit de 19de eeuw te dateren. Sinds de inrichting tot Huis der Notarissen heeft het pand slechts een beperkt aantal ingrepen ondergaan. Een ongelukkige aanbouw uit de jaren 1960 achteraan de tuin verdween bij de recente, stijlvolle transformatie van het interieur. Op een bijna minimalis-

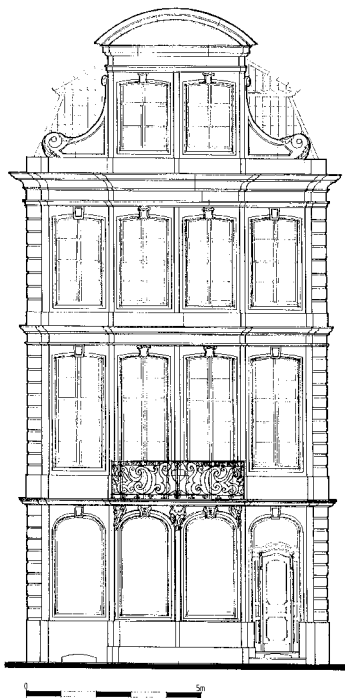
Het Huis der Notarissen ligt in de voormalige Spaanse wijk van Brugge. Sinds de opkomst als internationale handelspool trok Brugge kooplui uit verschillende Europese landen aan. De concentratie van Spanjaarden in de toenmalige Lange Winkel(street) was dermate hoog dat de naam verdrongen werd door die van de Spanjaardstraat. Gezien hun ligging tussen Sint-Jansweeghuis en de Grote Tol waar goede-

tische manier en met respect voor het authentiek karakter van het pand zijn architect Robert Michielssens en interieurarchitecten Angelique Denolf en Katty Ghekiere erin geslaagd dit pand een hedendaagse uitstraling te geven.

Pieter Van Kerkhove (Lembeke, 1847 – Gent, 1889)

Hoorde bij de eerste generatie architecten afgestudeerd aan de pas opgerichte Sint-Lucasschool te Gent. Werd een jaar later (1872) door de neogotische voorvechter, Jean-Baptiste Bethune, naar Brugge gehaald om mee het *English Seminary* in de Vlamingdam vorm te geven. Kwam vermoedelijk daar in contact met priester Boone die hem de opdracht gaf Spanjaardstraat 9 te verbouwen. Zijn winnend ontwerp voor het stadhuis van Sint-Niklaas (1875) betekende tevens de officiële erkenning van de tot dan toe marginaal gebleven Sint-Lucasbeweging. Van Kerkhove werd in 1879 provinciaal architect van Oost-Vlaanderen en werd in deze functie opgevolgd door Mortier en vervolgens Vaerwyck, waardoor deze functie voor een lange periode door Sint-Lucasarchitecten werd ingevuld..





VLAMINGSTRAAT 17,
AMBACHTSHUIS VAN DE
KUIPERS

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Uitsluitend op reservatie

Monument in de actualiteit

In 1984 werd de arduinen gevel van het ambachtshuis van de kuipers zacht gereinigd en waar nodig met kunststeenmortel bijgewerkt door architect Hubert Davans. Bijna exact dertig jaar later is het gebouw zelf aan een grondige restauratie toe.

Het ambacht van de kuipers behartigde de belangen van de tonnenmakers. Eeuwenlang stonden zij in voor het maken en herstellen van het belangrijkste verpakkingsmateriaal voor het bewaren en het vervoeren van vloeistoffen en (gepekelde) voedingsstoffen.

De geschiedenis van het ambachtshuis gaat terug tot het eind van de 15de eeuw. In 1492 koopt de coöperatie met 97 leden het huis 'In de Baers', gelegen in de Vlamingstraat op de hoek met het *Pluymstratkin* (de huidige Nikolaas Desparstraat). De eerste aanpassingswerken volgen in 1501. Later, in het begin van de 17de eeuw is er sprake van "*huuschens achter den Baers herrepareren*". Dringende



herstellingswerken vinden een eeuw later plaats (1712): een kelder wordt overwelfd en het achterste gedeelte van het huis wordt afgebroken en heropgebouwd. Niettegenstaande deze werken verkeerde het ambachtshuis in 1767 *"in soo slechten, jae ruineusen staet"* dat het ambachtsbestuur besloot het pand te slopen en te vervangen door het huidige gebouw. Men laat meester-metselaar Lodewijk Feys een ontwerp maken. De werken worden op 1700 ponden groot geschat. Een astronomisch bedrag, maar men wil absoluut dit prestigieuze project voortzetten en leent 1600 ponden groot. Om de intresten te kunnen betalen wordt van elk van de 57 leden van het ambacht een aanzienlijke bijdrage gevraagd.

De gedetailleerde prijsopgave, opgesteld door Lodewijk Feys en Andries d'Hollander, meester-timmerman, wordt in het stadsarchief bewaard. Daarin lezen we dat Feys als hoofdaannemer optreedt. De kosten voor de arduinen voorgevel begroot men op een kwart van de totale prijs, terwijl het vervoer ervan alleen al een kwart van de materiaalprijs bedraagt.

Archiefbronnen lichten ons verder in over de afwerking van het ambachtshuis: *"nieuw kuecken van eenig temmerwerck in het ambagtshuys ende ambagtcamer"* (1769), *"schilderen van de cammer en vergulden van de schauwen"* door meester-schilder Joseph de Visch in 1782, *"schilderen van het ambagtshuis, buyten en binnen, mitsgaerders vergulden den balcon door Jo-*

annes de Vinck" in 1788, naast het *"onderwerken van fransche schauwen myn syn pylasters (...) en die te maeken van greynen hout conforme die uyt de camer tot straete (...), maeken een cascken in den muer van de bovenstaende camer met syn sambarans en een paneeldue-re, maeken een cascken in den muer van de selve camer en maeken twee canten van de camer met bancken van greyne"*.

Het gloednieuwe ambachtshuis zal echter maar een paar jaar haar functie kunnen vervullen. In 1795 schaft de Franse overheerser de ambachten en het gildewezen af. Het fraaie ambachtshuis wordt roemloos genationaliseerd en op 21 januari 1798 verkocht aan landmeter Albert-Joseph de Millecamp. Sindsdien kent



het meerdere veranderingen. In 1854 wordt de deur verplaatst van de zijgevel naar de eerste travee van de voorgevel. Wanneer men in 1901 de begane grond renoveert tot het fraaie apothekersinterieur wordt de toegang een tweede maal verplaatst, ditmaal naar de vierde travee.

Ondanks de 19de- en 20ste-eeuwse aanpassingen heeft het voormalige ambachtshuis haar monumentaal voorkomen behouden. Met haar drie bouwlagen onder mansardedak en breed uitgevoerd dakvenster vormt ze nog steeds één van de hoogste, private huizen van dit stadsgedeelte (18,7 m). Enkel huis ter Beurze (19,6 m) en de Florentijnse loge (21,35 m) zijn groter. Haar prestige dankt ze echter aan de

voorgevel die volledig in arduin is uitgevoerd.

Blauwe hardsteen uit Ecaussines komt reeds in de 15de eeuw voor en wordt voornamelijk gebruikt bij de bouw van kerken en openbare gebouwen. Pas vanaf de 18de eeuw gebruikt men de steensoort ook voor privéwoningen. Ondanks de modernisering van het water- en wegennet tijdens de Oostenrijkse periode blijft het invoeren van de steen vanuit Henegouwen een zeer dure aangelegenheid. Streekeigen baksteen, al dan niet bepleisterd en of beschilderd, blijft veruit het populairste bouw materiaal. Op de arduinen gevel van het ambachtshuis komen een zevental, identieke steenhouwersmerken (PCT)





voor. Het zijn de tekenen van steenhouwer Pierre Corneille Trigalet (1706-1767) uit Arquennes, bij Nijvel. Zoals gebruikelijk toentertijd worden de arduinen stukken kant-en-klaar afgewerkt en worden sommige voorzien van een bedrijfsmerk alvorens ze worden vervoerd. De steenhouwersfamilie Trigalet levert vaak in Brugge. Zo duiken hun merken op bij minstens 35 panden, waaronder huis De Caese (Hoogstraat), het poortgebouw van het Groeningemuseum (Dijver 12), de kerkgevel van het Grootseminarie en het ambachtshuis van de timmerlieden (Steenstraat 38).

De gevelopbouw van het ambachtshuis vertoont een harmonisch even-

wicht tussen de horizontale en verticale accenten. Zo wordt elke bouwlaag bekroond door een geprofileerde waterlijst die stelselmatig zwaarder is uitgevoerd. Verticaal wordt de gevel geleed door twee doorlopende uitsprongen. Een eerste uitsprong beslaat de volledige vier traveeën en is aan weerszijden begrensd door gestapelde blokken. De twee centrale traveeën springen een tweede keer over de hele gevelhoogte uit en worden als het ware verlengd in de klokgevel. De meeste muuropeningen worden overkraagd door een segmentboog. Enkel op het gelijkvloers zijn de openingen korfboogvormig uitgevoerd. Stilistisch hoort de gevel tot het 18de eeuwse, strenge Frans classicisme

(Lodewijk XVI-stijl), maar de grillige consoles van het balkon, de smeedijzeren borstwering met haar typische C-krullen en de sierlijke voluten van de klokgevel verwijzen nog naar de rococostijl (Lodewijk XV-stijl).

In zijn omstandige studie van de gevel stelt Jan Esther dat Lodewijk Feys de gevel heeft geordend op basis van de verhoudingen van de gulden snede. De voorgevel van het ambachtshuis is immers ingedeeld in drie opeenvolgende vlakken. Iedere verdieping kan gevat worden in een rechthoek van 17 op 28 Brugse voet, waarvan de verhouding 0,607 het Gulden Getal 0,618 benadert. De drie vlakken worden bovendien verenigd in één rechthoek met dezelfde verhouding. Mogelijkerwijs heeft bouwmeester Feys hiermee de Drie-vuldigheidssymboliek en de goddelijke harmonie van kosmos en natuur in zijn architecturale schepping willen benadrukken. De principes van de gulden snede zijn al gekend in de Oudheid, maar worden pas tijdens de renaissance in Italië herontdekt. De theorie en toepassingen ervan verspreiden zich pas later in onze contreien via modelboeken en mondelinge overlevering binnen metselaarsfamilies. De kennis is zeker aanwezig in de sinds 1739 heropgerichte *Brugse Academie van Tekenen, Schilder en Bouw Konsten*. Lodewijk Feys maakt lange tijd deel uit van het ambachtsbestuur van de metselaars en is daarnaast ook confrater en later 'assenseur' van de Brugse Academie. De toepassing van dergelijke architecturale regels is geen al-

leenstaand geval. Huis De Caese in de Hoogstraat (1765-1767) van meester-metselaar Eugène Goddyn en het ambachtshuis van de timmerlieden en schrijnwerkers (Steenstraat) uit 1764 door meester-timmerman Emmanuel van Speybrouck zijn eveneens hierop geconcentreerd.

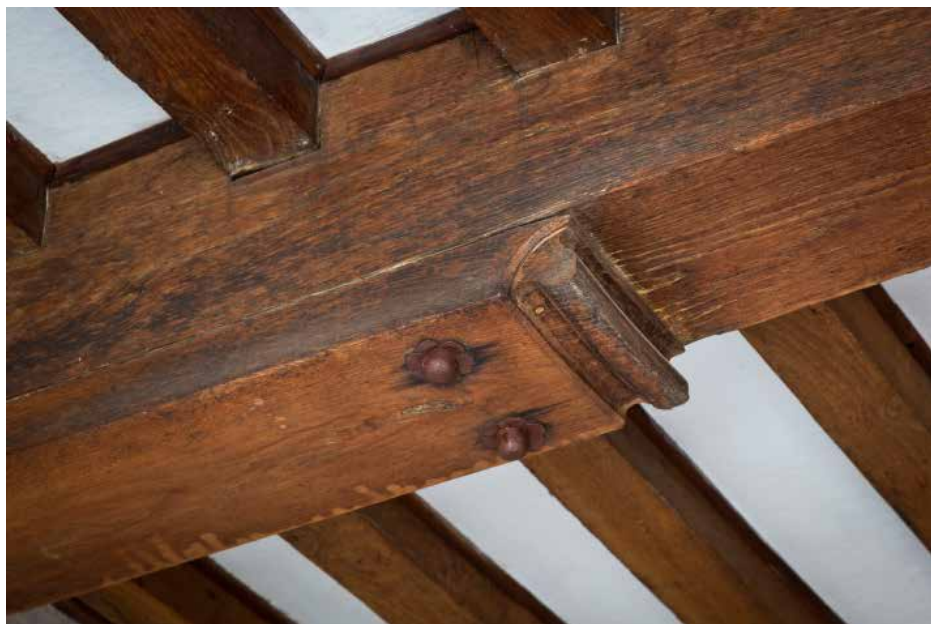
De sobere zijgevel in de Nikolaas Desparstraat is in wit geschilderde baksteen uitgevoerd. De eerste zes traveeën volgen op spaarzame wijze de detaillering van de voorgevel. De omlijste vensters worden door penantspiegels gescheiden en kroonlijsten ritmeren nog de bouwlagen. De aanbouw van drie traveeën stamt eveneens uit de 18de eeuw, maar ontbeert



enige detaillering. De centrale lijstgevel met schouderboogvormige bekroning is vermoedelijk net iets ouder. Als schermgevel voor de binnenkoer vormt ze een restant van een gesloopt pand. Naast de doorlopende banden trekt de behandeling van de lijsten rond de muuropeningen de aandacht. De brede poort ten slotte geeft toegang tot een laat-19de-eeuws atelier onder mansardedak.

Het ambachtshuis is volledig onderkelderd. Op het graatgewelf van een van de kelders is in stuc het wapenschild en het jaartal "1767" aangebracht. De tweede kelder met gewelven steunend op natuurstenen middenpijlers is ouder en dateert mogelijk uit de 15de of 16de eeuw. De aankleding van de benedenverdieping draagt duidelijk een 19de-eeuwse stempel. Het verplaatsen van de deur in 1854 gaf vermoedelijk aanleiding tot een volledige opfrisbeurt in second empirestijl. De hal met brede wenteltrap en twee salons met beschilderde muren, deuren en plafonds getuigen daarvan. De verdiepingen zijn verdeeld in een aantal kamers. Bij de huidige restauratiecampagne diende men de gehele aankleding te strippen om de stabiliteit van het pand te herstellen. Naast het vernaaïen van schuren diende men ook de meeste balkenlagen te vervangen. Het is evenwel de bedoeling om de verdiepingen in hun oorspronkelijke staat te herstellen. De verzorgd uitgevoerde, eikenhouten dakconstructie is origineel 18de-eeuws.

15.
WITTELEERTOUWERSSTRAAT
15,
HUIS 'DEN BLAUWEN STEEN-
PUT'



Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Monument in de actualiteit

Eind januari 2014 werd de dienst voor Monumentenzorg uitgenodigd voor een plaatsbezoek aan Witteleertouwersstraat 15. Een potentiële koper wou immers nagaan of het aangeboden pand opgesplitst kon worden. Een blik op de treurige gevel en haar foeilelijke winkelpui liet niet echt een bouwkundige hoogvlieger vermoeden. Groot was de verrassing toen bleek dat de woning naast een interessante achtergevel, ook een bijzonder gaaf 16de-eeuws interieur bewaart. Het merkwaardige pand met haar twee trapgevels liet inderdaad veronderstellen dat het ooit twee huizen vormde. Beknopt bronnenonderzoek en het pand zelf weerleggen grotendeels deze mogelijkheid. Vast staat dat deze woning, 'den Blauwen Steenput' genaamd, deel uit maakte van een groter domein ontstaan sinds de verkaveling van de Leertouwerswijk in het midden van de 13de eeuw. In 1645 heeft men het immers over *"dese partij eertijds geweest zijn vier huysen danof dese twee gedect zijn met schailen en dandere twee met teghelen"*. De dure dakbedekking geeft het prestigieus karakter van het domein aan. Uit archivalisch onderzoek weten we dat het voor- en achterhuis van Witteleertouwersstraat 17 tot dit domein behoorde en de eigendom verder grensde aan



de tuin van het latere landgoed van d'Hanins de Moerkerke en aan de in 1850 gesloopte rentehuisjes van de dis van Onze-Lieve-Vrouwekerk (sindsdien Witteleertouwersstraat nr. 3 tot en met 7). De kavel zou met andere woorden ongeveer overeenkomen met de percelen van Witteleertouwersstraat 11 tot en met 23! De oorspronkelijke diepte van de kavel is echter uitgewist bij de aanleg van de Coupure in het midden van de 18de eeuw.

Als onderdeel van het groter domein werd Den Blauwen Steenput hoogstwaarschijnlijk in dezelfde periode gebouwd als Witteleertouwersstraat 17. In de zijgevel van Den Blauwen Steenput, achter het poortgebouw van nummer 17, treffen we twee gedichte vensters aan. Ze duiden erop dat dit erf ooit gemeenschappelijk was. Een gedateerde cartouche boven de natuurstenen Tudorboogpoort van Witteleertouwersstraat 17 geeft "1530" aan. Stijlkritisch bekeken kan Den Blauwen Steenput inderdaad in het eerste kwart van de 16de eeuw worden geplaatst. Denken we maar aan de gedichte vensters met hun typische afschuining en korfboogvormige boognissen en aan de combinatie van het aangewende baksteenformaat, het metselverband, de muuropeningen met afschuining, zoldervensters met rondboogvormige blindnissen en de specifieke interieurelementen als het peerkraalmotief en de siernagels met roosjes op de moerbalken, het kepergebinte en de fraaie schoorsteen in witte steen. Opmerkelijk zijn verder de kelder onder haar quasi vlakke gewelf en de typische spiltrap die uitzonderlijk verzorgd is uitgevoerd. Uiteraard kende het pand sindsdien nog tal van aanpassings- en verbouwingswerken, maar deze bleven grotendeels beperkt tot de voorgevel. Zo werden de kleine ruitjes van de ramen, en mogelijk ook het schrijnwerk zelf, in 1871 vervangen door grotere glasvlakken. De ramen op de verdieping van de achtergevel stammen trouwens nog uit dat jaar. Bij de werken werden de zolder-

vensters van de voorgevel opnieuw opgewerkt - helaas in combinatie met het wegwerken van de oorspronkelijke korfboognissen - en kreeg de gevel een egaliserende, bepleisterde afwerking.

In 1904 wordt de oude lijstgevel links van Den Blauwen Steenput gesloopt samen met de achterliggende, korte dwarsvleugel van Witteleertouwersstraat 15. De toenmalige eigenaar, E. Vanholm, weet de vrijgekomen gronden te valoriseren door de bouw van de huidige twee burgerwoningen (Witteleertouwersstraat 11 en 13). Hij volgde hiermee het voorbeeld van de eigenaar van nr. 17 die in 1886 het bestaande poortgebouw en aanpalende bergplaats verbouwde tot drie (huur) woningen.

In 1907 vraagt en verkrijgt E. Vanholm de toelating voor het verbreden van een venster van Witteleertouwersstraat 15 tot "*vitrien*". Later, in de jaren 1950, wordt het uitstalraam een eerste maal weinig flatterend verbreed. De grootste banalisering vond plaats in 1965 toen men de winkelpui over de hele breedte uitbreidde en men de gevel cementeerde.

Bewoners

Het pand Witteleertouwersstraat 15 was in 1579 in bezit van Jan de Bruyne. Het was toen gekend onder de naam *'Den Blauwen Steenput'*. De huisnaam zal wel afgeleid zijn van de aanwezigheid van een waterput vlak bij het huis, zoals die nog afgebeeld wordt op een bouwplan van 1832 en de latere Popp-kaarten van 1854 en 1865.

Eigenaar Jan de Bruyne woonde niet in zijn huis maar verhuurde het, in 1583 bijvoorbeeld aan meester Daniel Noenbroot. Het pand blijft tot in 1672 in handen van de familie De Bruyne (Bruijne/Brune). In de periode 1591-1603 was de weduwe van Jan de Bruyne eigenares. In 1645-1646 koopt Claude Philip de Bruyne de medeërfgenenamen uit en wordt de enige eigenaar van het pand. Die medeërfgenenamen waren de gezusters Jacqueline en Barbara de Bruyne, en Marie de Bruyne die getrouwd was met Albert le Boeuf (+11 januari 1654), heer van Watervliet en Philippine. Het eigendom wordt omschreven als een huis met een *"plaats van land"*. Voordien – maar er wordt in geen enkel document gespecificeerd wanneer – bestond het eigendom uit vier huizen, waarvan twee bedekt waren met een tegeldak en twee met een schaliedak (of leien).

Claude Philip de Bruyne woonde in het huis, alleszins in de periode 1638-1671. Er hebben ook kortstondig 'Engelsen' in het huis gewoond, misschien waren dat Engelse soldaten of

officieren die er waren ingekwartierd? Claude Philip de Bruyne was getrouwd met Johanne le Provoost, dit de Basserode. Hij was betrokken bij het bestuur van het Brugse Vrije, als burgemeester of schepen. In 1672, na het overlijden van Claude Philip de Bruyne, verkochten zijn vier kinderen het huis in de Witteleertouwersstraat aan jurist Hendrik Audejans, raadspensionaris en griffier van de wezenkamer van het Brugse Vrije. Het huis werd verkocht voor ruim 594 pond. Er was ook een huisbrouwerij in de woning ingericht. Zijn dochter Catherine Audejans trouwde met François de Croeser (+ 10 juli 1735), heer van kasteel Ten Bergen in Koolkerke. Zij erfden het huis in de Witteleertouwersstraat en verkochten het in 1699 aan de weduwe Jenne Clare Meucke. Haar dochters, Barbara en Rosa Becue, allebei *"geestelijke dochters"*, verkochten het huis in 1726 aan Jacques Lauwers en Anna Hulet. Tien jaar later verkopen zij het huis aan Jacques Vendel. In 1756 koopt Nicolas vanden Zande het huis. Hij was getrouwd met Marie Anne Bijson. Hij bezat nog een ander huis, in de baronie van Male. Vanden Zande beheerde ook een studiebeurs gesticht door een familielid, Cornelis vanden Zande, kapelaan van de O.-L.-Vrouwekerk. Nicolays vanden Zande overleed op 16 september 1769. In 1758 had hij zijn huis in de Witteleertouwersstraat verkocht aan koopman en makelaar Pieter Schotte. Het huis werd in 1770 openbaar verkocht toen deze Brugse koopman in moeilijke financiële papieren geraakte. Nieuwe



eigenaar werd Hermes van Coppenolle die het huis verpachtte aan Joannes Kreyn en diens echtgenote Josepha de Roover. Op 3 april 1783 kocht Petrus Geraldus Vijncke, bode of deurwaarder van beroep, het huis dat hij betrokken in het begin van de 19de eeuw. Daarna werd het huis bewoond door glazenier Jan Durny (1817-1818), plafonneur Pieter Govaerts (1819-1820), timmerman Pieter Derijcke en vanaf 1829 kortstondig door stafmuzikant Isaac (van) Kinsbergen, een Amsterdammer en vader van de bekende fotograaf Isidore Van Kinsbergen.

Fotopionier, operazanger en theatermaker Isidore van Kinsbergen (1821-1905)

Op 3 september 1821 helpt vroedmeester Franciscus Duvivier in het huis van schoenmaker Florentinus Waeghemaecker in de Pottenmakersstraat een jongetje ter wereld. Het is de eerstgeborene van Justina Adelaide Waghemaecker, de 21 jarige dochter van de schoenmaker. Het kind krijgt de naam Isidorus en de familienaam van zijn moeder, want zij is niet getrouwd. Justina Waghemaecker krijgt nog twee kinderen geboren buiten het huwelijk: Justina (°7 juli 1823) en Charlotte/Caroline (°18 juni 1825). Op 20 september 1826 trouwde zij met de 30-jarige Isaac Simon Kinsbergen, zoon van de Amsterdamse, joodse





koopman Simon. Isaac is militair en stafmuzikant bij de 6de afdeling van de nationale infanterie gekazerneerd te Brugge. Een Nederlandse infanterieafdeling vermits we in de periode zijn van de Hollandse Tijd (1815-1830). Op de dag dat ze in het huwelijk treden worden Isidorus en zijn twee zusjes erkend als hun wettige kinderen en beiden verklaren dat het hun drie kinderen zijn. Misschien speelde het feit dat Isaac Kinsbergen een joodse achtergrond heeft en een Nederlandse militair is een rol in het uitstellen van hun huwelijk. Opmerkelijk is dat van de vier getuigen bij het huwelijk er drie muzikanten zijn, waaronder twee andere stafmuzikanten. Toen Isidorus/Isidore op 4 september 1821 bij de

Burgerlijke Stand werd aangegeven was één van de twee getuigen ook een muzikant. Met een vader die muzikant is en opgegroeid in een milieu van muzikanten is het niet verwonderlijk dat Isidore in zijn later leven een zangcarrière zal uitbouwen.

Het echtpaar Kinsbergen-Waeghemaecker betrok met hun kinderen een huis in de Langestraat. Voordien had Simon Kinsbergen in een kazerne geleefd. In 1829 verhuist het gezin naar de Witteleertouwersstraat 15, een woning die ze huurden van timmerman Jan Pitiou. Het gezin telde ondertussen vijf kinderen, Isidore kreeg nog een broertje Josephus en een zusterje Felicita die slechts ander-

half jaar zal worden. De stafmuzikant Kinsbergen en zijn gezin verhuisden op 2 maart 1830 naar een woning in de Sint-Annakerkstraat. Maar zonder zijn vrouw Justina; zij was op 23 oktober 1829 overleden in de Witteleertouwersstraat.

Na de Belgische Revolutie neemt vader Kinsbergen dienst in het Belgische leger. Hij trouwt op 23 april 1834 met Celestina Zwaenepoel, dochter van een Brugse timmerman. Kort na zijn huwelijk wordt hij gekazerneerd in Antwerpen. Later keert hij terug naar Brugge, waar hij op 3 december 1862 overleed op 66-jarige leeftijd. Hij trok toen een pensioen als ex-militair.

Terwijl zijn vader zijn dienst als militair buiten Brugge vervulde, verblijft Isidore van Kinsbergen op de Brugse Bogardenschool (1833-1840). In 1841 betreft hij een woning in de Predikherenstraat en oefent hij het beroep uit van graveur. In 1842 verhuist hij naar Gent. Hij studeert er zang. Zijn zangstudies zet hij verder in Parijs en hij volgt er ook een teken- en schildersopleiding. In 1851 reist hij met een Frans operagezelschap naar Batavia (huidige Jakarta) in Nederlands-Indië. Hij werkt er zich op tot directeur van het *Théâtre Français de Batavia*. Hij was naast operazanger en toneelacteur ook een uitstekende decorschilder, portrettist en lithograaf. In 1855 ontdekt hij de fotografie en ontpopt zich tot 'de fotograaf' van Batavia, die vele opdrachten vervulde voor het "*Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen*". Hij speciali-

seerde zich in fotoreportages van de archeologische sites en monumenten van de Javaanse cultuur, en portretten van lokale vorsten. Men schreef over hem: "*als schilder heeft Van Kinsbergen het meest geproduceerd, als operazanger de meeste harten veroverd, als fotograaf het meest geld verdiend en als impresario het meeste genoegens verschaft*". Isidore Van Kinsbergen overleed op 10 september 1905 in Jakarta, op 84-jarige leeftijd.

Toen Isidore van Kinsbergen in zijn kindertijd in het huis Witteleertouwersstraat 17 woonde was het huis eigendom van Joannes Baptiste Pitiou meester-timmerman en bouwkundige. Hij had zijn huis na vertrek van het gezin Van Kinsbergen, verhuurd aan loodgieters, respectievelijk Philipus Baert en Dominicus Demunck (1830-1832). Vanaf 1832 betrok Joannes Baptiste Pitiou zelf zijn huis.

Hij was getrouwd met Isabella Barbara Seghers (1785-1831). Pitiou overleed op 70-jarige leeftijd op 13 januari 1871. Ze liggen begraven op de Centrale Begraafplaats onder een merkwaardig grafmonument die de architect liet ontwerpen door François Lefebure. Het neoklassiek monument bestaat uit een meters-hoge hoge zuil in spiraalvorm die alludeert naar een fontein. Het grafschrift verwijst ook naar stromend water als metafoor voor het leven. De erfgenamen van Pitiou verkochten in 1872 het huis aan fruithandelaarster Isabella Ackaert, weduwe van Léonard Van Acker (+ 15 maart 1867). Het huis blijft tot in 1902 in bezit van de familie Van Acker. De familie Van Acker was actief in de fruithandel. De vader van Léonard was ook fruithandelaar. Isabella Ackaert was zijn tweede vrouw. Hij was eerst getrouwd met Isabella Anthone. Isabella Ackaert overleed op 31 augustus 1883. Huis Witteleertouwersstraat 17 kwam dan in bezit van haar stiefzoon Léonard-François Van Acker (1825-1902), eveneens een fruithandelaar. Hij was achtereenvolgens getrouwd met Anne-Françoise Van de Woestijne en daarna met de 46 jaar jongere Eugenia Waeles uit Alveringem. Zijn erfgenamen verkochten het huis aan Emiel Van Holm (° Brugge, 30 oktober 1848). Hij begon zijn beroepsleven als winkelier en werd daarna onderwijzer inde Bogaerdschool. Hij was erevoorzitter van de Maatschappij van Onderlingen bijstand *Weezenbond van Brugge*. Emiel Van Holm trouwde met Adolphina Striehn. De grootst mogelijke tragedie werd hen niet bespaard. Op 6 april 1883 overleed hun enige kind, de 18-jarige Marguerite, na een "*langdurige en smartvolle ziekte*". Het huis in de Witteleertouwersstraat werd in 1919 verkocht. Emiel Van Holm overleed op 2 juni 1929. Nieuwe eigenaar van het huis werd Alphon-

sine De Wolf die slecht een paar jaar
het huis in bezit had.



ASSEBROEK







GEMENEWEIDEWEG-ZUID 113,
NATUURGEBIED GEMENE
WEIDEBEEK EN HOFSTEDE
HANGHERYN

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Het natuurgebied

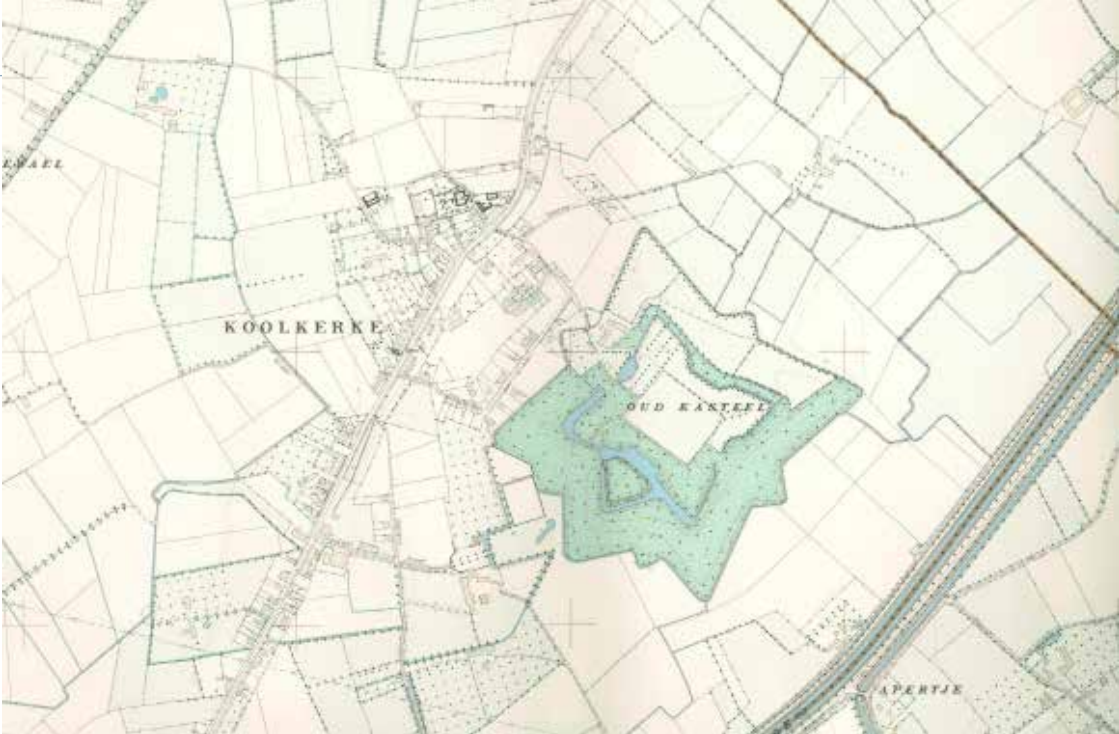
In 2000 startte de stedelijke Groendienst met de uitvoering van een natuurontwikkelingsproject in een gebied van 25 hectare dat de stad Brugge in eigendom had. Inmiddels is die oppervlakte via een aantal bijkomende aankopen uitgegroeid tot 40 hectare.

De kern, op de grens tussen de randgemeenten Sint-Kruis en Assebroek, wordt gevormd door het weideland schap rond de Gemene Weidebeek. Daar omheen is een bosgordel aange-

plant, die het hele gebied afschermt van de omgevende bebouwing. Het natuurgebied is sterk gericht op een goede toegankelijkheid. Het drie kilometer lange netwerk van wandelpaden is vanop verschillende plaatsen langs de omliggende straten toegankelijk.

Essentieel aan het project is de natuurontwikkeling in de weilanden zelf. Via een aangepast beheer wordt de ontwikkeling van bloemrijke vochtige graslanden nagestreefd, met onder meer de koekoeksbloem, pinksterbloem en ratelaar. Sinds kort zijn er ook de eerste orchissen opgedoken. De Gemene Weidebeek zelf en de talrijke sloten in het gebied zijn omgetoverd tot een gevarieerd geheel van





water- en oeverbiotopen. De bestaan-
de waterlopen zijn verbreed en zoveel
mogelijk van zacht hellende oevers
voorzien. Bestaande groeiplaatsen
van oeverplanten werden gespaard
zodat de kolonisatie van de nieuwe
oevers makkelijker op gang kon kom-
men. De oude knotwilgenrijen werden
maximaal behouden en her en der ook
aangevuld.

Los van het slotenstelsel werden
meerdere afzonderlijke poelen aan-
gelegd. Die nieuwe waterbiotopen
vormen een uitverkoren leefplek voor
libellen, waterjuffers, waterkevers,
waterwantsen en talrijke kikkers.
Meest opvallend zijn de groene kik-
kers, die in het late voorjaar een echt
kwaakconcert ten beste geven. Naast
blauwe reigers zijn reeds verschillen-
de keren ijsvogels waargenomen.

De bosgordel die in de voorbije jaren
werd aangelegd omvat nu 10 hectare.
Er is overwegend zomereik aange-
plant, met berk, sporkehout, lijster-
bes, hazelaar en boswilg als begelei-
dende soorten.

Dit nieuw stuk stedelijk natuurgebied
wordt erg gewaardeerd. Talrijke wan-
delaars uit de buurt en ook scholen
hebben het ontdekt. De OMD vormt
de ideale gelegenheid om de 'vrien-
denkring' van de Gemene Weidebeek
te vergroten. Voor velen wordt het een
eerste kennismaking.

De oorspronkelijke loop van de Gemeene Weidebeek zelf moet nog grondig onderzocht worden. De historische literatuur biedt weinig soelaas. Mag er misschien verondersteld worden dat het Vuldersreijtje in de Brugse binnenstad de benedenloop is van de Gemeene Weidebeek? De beek ontstaat aan het Paalbos en liep door het noordelijk deel van Assebroek. Tegenwoordig verdwijnt het propere beekwater ter hoogte van de Vooruitgangstraat in de riolering. Zeer binnenkort komt daar verandering in en zal het water (weliswaar grotendeels ingebuisd) afgevoerd worden naar het Zuidervaartje.

Groendienst

Hoeve Hangheryn

Sinds 2012 is de voormalige hoeve ingericht als een ontmoetings- en beleevingsplaats waar mensen met en zonder beperking samen kunnen (be)leven, werken en ontspannen. De hoeve heeft een belangrijke sociaal-maatschappelijke functie. Centraal in de dagelijkse werking van Hoeve Hangheryn staat de ontmoeting tussen valide kinderen, jongeren, volwassenen en mensen met een beperking. Samen voeren ze allerlei activiteiten uit in de boerderijomgeving met zorgzaamheid voor natuur, mens, plant en dier. Alle activiteiten vinden plaats in een gezellige, familiale boerderijsfeer. Dit unieke project is het resultaat van een samenwerking tussen Stad Brugge, de verschillende voorzieningen





voor personen met een beperking, de buurtverenigingen en -scholen. Daarnaast vinden er ook allerlei activiteiten en evenementen plaats.

De hofstede Hangheryn wordt voor het eerst vermeld in 1514. Het was toen een leengoed van het jacobinesenklooster Engelendale aan de Astridlaan. Historisch onderzoek wees uit dat de oorspronkelijk omwalde site wellicht tot de 13de eeuw teruggaat. In het natuurgebied werd immers een groot aantal archeologische resten gevonden, waaronder keramiek uit de late middeleeuwen. Omwalde boerderijen of walsites wijzen op het nastreven van een zekere status en zijn zeker in die periode een modeverschijnsel. Op de kaart van Pieter Pourbus uit 1561-1571, een belangrijke bron voor het onderzoek van het buitengebied van Brugge, herkent men binnen een vierkante walgracht twee gebouwen en een toegang, waarschijnlijk aan de Gemeneweidestraat-Zuid. In de 18de eeuw wordt het goed ook aangeduid als 'Velthem'. Op het kadasterplan van Popp van ca. 1842 wordt de walgracht niet meer weergegeven.

De boerderij, schuur en bakhuis dateren uit de 17de en 18de eeuw, maar zijn in de daarop volgende eeuwen uitgebreid en aangepast. De hoevesite is opgebouwd uit losstaande gebouwen rond een begraaasd erf.

Het eenlaagse boerenhuis is afgedekt met een zadeldak. De langsgevels, doorbroken door rechthoekige deuren en vensteropeningen, zijn wit geschilderd. Bemerkt het typische 19de-eeuwse dakkapelletje dat afgedekt is met sleepdakje. De zoldering van de voormalige woonkamer is opgebouwd met moer- en kinderbalken. In het alleenstaande schuurgebouw, afgedekt met een afgeknot zadeldak, zijn oude, mogelijk 18de-eeuwse, spanten bewaard.

Na jarenlange verwaarlozing is de site aangekocht, herbestemd en gerestaureerd door de Stad. Het boerenhuis is sindsdien deels ingericht als bureel, maar behield haar oorspronkelijke functie als woning voor de erfbeheerder. In de schuur vinden de boerderijdieren (paard, koe, ezel, schapen, geiten,...) nu hun onderkomen, terwijl het gerestaureerde bakhuis veelvuldig wordt gebruikt voor bakworkshops.

De bevindingen van het archeologisch onderzoek hebben mee de inplanting van de nieuwe polyvalente ruimte voor de dagactiviteiten bepaald. De nieuwbouw omvat een vormingslokaal die zowel als vergaderruimte, als voor rustige activiteiten kan worden gebruikt, naast een atelier, een keuken, een bar, bergruimte en een sanitair blok.

KOOLKERKE



GEMENEWEIDESTRAAT 51 EN 61,
HOEVE 'KLEIN FORT VAN
BEIEREN' EN HOEVE 'DE GROTE
SCHUURE'

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

De landelijke deelgemeente Koolkerke is 430 hectare groot en niettegenstaande de oprukkende verstedelijking is er nog veel open ruimte. Rond 1970 waren er nog 30 landbouwbedrijven actief, die elk over ongeveer 13 hectare (rijke klei)grond beschikten. Elke boerderij had relatief grote weilanden en richtte zich hoofdzakelijk op veeteelt en het telen van granen en voedergewassen. Meerdere van die boerderijen dateren uit de 17de, 18de en 19de eeuw en zijn veelal vrij gaaf bewaard gebleven. Hoeves volgens het langeveltype waar huis, stal en

schuur in elkaars verlengde liggen, komen het vaakst voor.

Ook hoeve 'Klein Fort van Beieren' heeft zo'n typische opbouw met van links naar rechts een schuur, een stal en een woonhuis met opkamer. De eenlaagse boerderij dateert vermoedelijk uit het einde van de 17de eeuw.

Hoeve 'Klein Fort van Beieren' was hoogstwaarschijnlijk, net als hoeve 'De Grootte Schuure', een pachthoeve van het nabijgelegen kasteel.

Op de Ferrarriskaart van 1771-1778 vertrekt een dreef, de huidige Fortbekeweg, vanaf de Damse Vaart loodrecht naar het kasteel. Rechts van de kasteeltuin ligt het Fort van Beieren.



Links van de dreef liggen achtereenvolgens 'de Groote Schuure' en het 'Klein Fort van Beieren'. Van de Gemeneweidestraat is duidelijk nog geen sprake. De parallelle "*sluyssche vaart*" zou pas rond 1800 worden gedempt om nadien te evolueren tot de huidige Brugse Steenweg. Naast de boerderijen, het kasteel en het verheven fort werd het landschap hier gekenmerkt door rijen bomen die de vaarten en de kasteeldreef afzoomden. Weides waren op hun beurt omzoomd met hagen, terwijl de hoeves en het kasteel omringd werden door een ruime boomgaard. Bronnen uit het begin van de 18de eeuw hebben het over een "*kasteelgoed in syn wallen, hofstede met het goed en boomgaard*" (1701). Het kasteel stond hier al voor de aanleg van het Fort van Beieren, volgens sommigen sinds 1609. In de loop van de 18de eeuw werd het grondig verbouwd in de toen heersende, classicistische stijl. Toen het fort in 1748 definitief haar functie verloor werd het door de kasteel eigenaar aangekocht en bij de kasteeltuin gevoegd. De Tweede Wereldoorlog luidde echter het einde in voor het kasteeltje. Het kwam zo beschadigd uit de oorlog dat men het in 1956 sloopte. Van het kasteel rest nu enkel een toegangshek, een bijgebouwtje, een ijskelder en de ommuurde, vroegere moestuin.

Na de sloop van het kasteel werd het fort lange tijd als stortplaats gebruikt. Gelukkig werd deze merkwaardige site in 1976 als landschap beschermd. Later, in 1998, kocht de Provincie West-Vlaanderen het fort en omliggende gronden (28ha) aan om ze in te richten voor zachte recreatie.

Ondanks meerdere verkavelingen langs de Gemeneweidestraat is het landschap in de onmiddellijke buurt rond het fort sinds het einde van de 18de eeuw nauwelijks veranderd. Het natuurbeleid van de Provincie en de zinvolle



herbestemming van de hoeves Klein Fort van Beieren en De Groote Schuure
lijken dit te bestendigen voor toekomstige generaties.



Klein Fort van Beieren

In 2000 startte Mark Wentein met de restauratie van 'Klein Fort van Beieren'. De vroegere pachter was inmiddels twintig jaar gepensioneerd. De gebouwen waren dan ook sterk verwaarloosd, maar hadden hun authenticiteit grotendeels behouden. Zo bewaart het interieur van het boerenhuis haar samengestelde balkenlagen met moer- en kinderbalken en vloeren in rode Boomse tegeltjes. De opkamer is iets rijker uitgevoerd en heeft een vloer met rode en zwarte Boomse tegeltjes in ruitmotief en een imposante haard met houten geprofileerde haardbalk. De beide eindgevels zijn typisch voor de 17de eeuw afgewerkt als puntgevels met vlechtingen.

Opvallend zijn verder de verspringende nokhoogtes van de verschillende hoevegebouwen. De naar het erf gerichte gevel is sterk opengewerkt en geritmeerd door muuropeningen, terwijl de achtergevel een traditioneel gesloten karakter heeft.

De imposante schuur is deels in baksteen (westgevel) en deels in hout (oostgevel) uitgevoerd. De centrale doorrit van de schuur wordt geflankeerd door zware steunberen. Binnenin heeft het een interessante driedelige structuur met schaaargebinten en een gedeeltelijk aardgebinte met lange kromme stijl, geplaatst op bakstenen sokkels. Op een van de stijlen staat het volgende inschrift: *"seyd/ stefanus van/ der stappen dye/ dron-*

cke doodt/ viel van de trappen 1698". Een zeer pijnlijke herinnering aan een vroegere bewoner of eerder een wreed rijmpje?

Bij de restauratie werden dakkapelletjes met sleepdaken toegevoegd boven de schuur en stallen. Ze werden ingericht voor de verzorging van de paarden van de Brugse toeristenkoetsen. De BVBA Hippo-service, waarvan Mark Wentein zaakvoerder is, baat immers huurkoetsen uit in Brugge. Deze bestemming sluit ruisloos aan op de oorspronkelijke functie van de hoevegebouwen en de omliggende weiden.

Om het Fort van Beieren beter te ont-





sluiten werd door de Provincie een toegangsweg en parking aangelegd aan de achterzijde van de hoeve. Het vroegere woongedeelte wordt nu uitgebraat als cafetaria. Voor de bezoekers van het fort werd tevens een nieuw sanitair blok gebouwd.

Hoeve De Grote Schuure

De hoeve De Grote Schuure is toegankelijk via een lange dreef afgezoomd door populieren. Oorspronkelijk lag de toegang aan de oostelijke zijde langs de Fortbekeweg. Dit is een restant van de dreef die volgens de Ferrarriskaart toegang verschaftte tot het in 1956 gesloopte kasteel ten zuidwesten van het Fort van Beieren. In de ommeeloper van Romboutswerve van 1609 wordt de hoeve vermeld als *"hofstede, wylent twee hofsteden"* en in 1701 *"hofstede met een huysken en hof van plaisance daer op staende"*. In tegenstelling tot de hoger gelegen hoeve Klein Fort van Beieren bestaat deze boerderij uit losse bestanddelen rond het erf, met name een woonhuis met in het verlengde ervan een wagenkot, ten oosten een bergschuur met aangebouwde stallingen en ten zuiden de varkensstal en het bakhuis.

Het woonhuis dat vermoedelijk uit de 18de eeuw stamt, heeft eenvoudig witgeschilderde bakstenen gevels en een gepekte plint. De vensters hebben nog hun originele kruisramen. Alle vensters zijn voorzien van luiken. Enkel een venster naast de deur heeft die niet, maar is ter beveiliging van diefstalers voorzien. In 1880 werd de woning verlengd met het wagenhuis en achteraan uitgebreid met een stalvleugel.

Het hoevecomplex wordt gedomineerd door de bergschuur, een schuurtype dat uitsluitend voorkomt in de kustpolders en waarvan er slechts enkele zeldzame voorbeelden bewaard zijn.

De opvallendste kenmerken zijn haar rechthoekige plattegrond en haar hoog, bijna piramidaal dak. De bergschuur herbergt een centrale tas- of opslagruimte voor de oogst met aan weerszijden stallen. Voor deze zone ligt een doorrit waarvan enkel de oostelijke inrit is bewaard. De stallen naast de inrit werden echter later toegevoegd. De vroegere uitrit naar het erf is dan weer verdwenen bij de aanbouw van de dwarse stalvleugel. De schuur is na verloop van tijd deels versteend, maar aan de achterzijde bewaart ze nog haar oorspronkelijke horizontale beplanking. De hoeves Klein Fort van Beieren en De Groote Schuure zijn beschermd als monument en met de omliggende gronden beschermd als dorpsgezicht bij M.B. van 19 april 2013.





Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Rondleidingen op reservatie

Vanaf de Tachtigjarige oorlog (1568-1648) tot in het begin van de 18de eeuw werden de Zuidelijke of Spaanse Nederlanden bijna onafgebroken geteisterd door oorlogsgeweld. Fransen, Nederlanders, Spanjaarden en Engelsen vochten hier op het slagveld van Noordwest-Europa hun geschillen uit. In de grensstreek ten noorden van Brugge verrezen talrijke forten. Oorlogsvoering spitste zich toe op belegeringen. Een beleg was minder riskant dan een veldslag. *"We make war more like foxes than lions"*, schreef Mal-

borough ietwat teleurgesteld. Het Fort van Beieren in Koolkerke, dat tot op de dag van vandaag grotendeels bewaard is gebleven, is een relict uit die tijd.

De erfenisperikelen na het overlijden in 1700 van de Spaanse vorst Karel II deden een nieuw conflict losbarsten. Samen met de Zuidelijke Nederlanden kwamen de andere Spaanse erflanden in handen van een kleinzoon van de oorlogszuchtige Franse koning Lodewijk XIV. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, Engeland en Oostenrijk kwamen in het geweer tegen deze nieuwe bedreiging van het Europese machtsevenwicht. Toen de Fransen in 1701 als bontgenoten van de Spanjaarden in Brugge en omgeving neerstreken, stelden ze vast dat bijna alle aanwezige fortificaties in zeer slechte staat verkeerden. De vestingwerken van de steden Brugge, Oostende en Damme werden opgeknapt. Brugge kreeg zelfs een tweede versterkingsgordel en de bekende Franse vestingbouwkundige Vauban had bovendien plannen om de Brugse fortificaties grondig te vernieuwen. Door geld- en tijdsgebrek kwam daar niets van terecht.

Naast de versterkte steden waren er ook verschillende forten. Van het Sint-Donaasfort te Lapscheure, het Isabelafort in Sint-Anna-ter-Muiden en de drie kilometer lange verdedigingslinie die beide verbond, zijn er tot op heden nog enkele sporen zichtbaar. Al deze 17de-eeuwse versterkingswerken werden door de Fransen aangelegd.

De meeste vestingen in de Zuidelijke Nederlanden waren versterkt volgens het gebastioneerde stelsel. Door de militaire ontwikkeling in de 16de eeuw waren de middeleeuwse omwallingen van steden ontoereikend geworden. Ze werden weliswaar behouden, maar aan de buitenzijde uitgebreid door de bouw van bolwerken of ronde schansen en kleine bastions. De fortificaties waren meestal stervormig en bestonden uit een aarden wal voorzien van bastions en een brede natte of droge gracht. Zo'n wal van aangestampte aarden rond een stad was gewoonlijk zes à zeven meter hoog, terwijl die van een fort minder hoog was. Op de wal bevond zich een borstwering waarachter de soldaten konden postvatten. Het belangrijkste element van dit nieuwe fortificatiesysteem was het bastion, een onregelmatige vijfhoek die uit de wal sprong en waar het geschut werd opgesteld. De bastions waren binnen musketschot van elkaar aangelegd en doordat er geen dode hoeken waren, kon iedere aanvaller onder vuur worden genomen.

Ook het Fort van Bieren in Koolkerke kreeg de klassieke stervorm en was voorzien van den dubbele aarden wal en een walgracht. Het werd uit de grond gestampt toen de Fransen en de Spanjaarden verschillende forten in het grensgebied hadden moeten prijsgeven. Het Sint-Donaasfort viel na enkele dagen van beschietingen met kanonnen op 15 mei 1702 in handen van de Nederlanders. De Franse garnizoenssoldaten waren de nacht voordien uit het fort geslopen, omdat ze te weten waren gekomen dat de Nederlanders het fort zouden bestormen. Het geschut lieten ze vernageld achter en alle munitie hadden ze in het water gegooid. Het Isabellafort, oorspronkelijk opgericht in 1622 en genoemd naar de echtgenote van Aartshertog Albrecht, hield stand. Het werd langs zee bevoorrad en tenslotte door een Frans leger ontzet. Het fort was uitgerust met vier kanonnen die door het Brugse stadsbestuur waren uitgeleend. In de zomer van 1704 konden de Nederlanders toch het Isabellafort veroveren. Kleine forten of

verdedigingslinies werden na verovering dikwijls geslecht door de aarden wallen af te vlakken en de palissades te verbranden. Belegeringen van forten waren gewoonlijk van korte duur. Met een systeem van loopgrachten werd het fort ingesloten en een paar dagen van beschietingen met kanonnen volstonden meestal om bressen in het fort te schieten. De verdedigers lieten het zelden tot een bestorming komen en gaven zich over door het slaan van de *'chamade'* of het hisjen van een witte vlag.

Op de plaats waar het Fort van Beieren verrees, was er aanvankelijk een Frans legerkampement. Het kamp staat afgebeeld op een kaart van 16 juni 1703 en was toen langs drie zijden voorzien van een verdedigingslinie. Achthonderd werklieden uitgerust met houwelen en bijlen zullen het uitbreiden tot een indrukwekkend fort. Het kreeg de naam van de toenmalige landvoogd, Maximiliaan Emanuel van Beieren. De garnizoenssoldaten bivakkeerden er in tenten en houten barakken. In het ontstaan van Fort van Beie-

ren heeft niet alleen het verlies van de forten in het grensgebied, maar ook het kortstondig beleg van Brugge door de Nederlanders in de nacht van 2 op 3 juli 1704 een rol gespeeld. Het fort heeft zijn waarde echter nooit kunnen bewijzen, want het is nooit belegerd.

Enkele latere vermeldingswaardige oorlogsgebeurtenissen in de streek van Brugge hadden wel te maken met belegeringen. In de zomer van 1706 schoten Engelsen Oostende bijna volledig in puin en op 28 september 1708 verloren de Fransen en de Spanjaarden duizenden manschappen toen ze in Wijnendale nabij Torhout een geallieerd konvooi probeerden te onderscheppen dat voorraden vervoerde voor de belegeraars van Rijsel. De Spaanse Successieoorlog zou nog voortduren tot 1713 en bij de Vrede van Utrecht kwamen de Zuidelijke Nederlanden in handen van de Oostenrijkse keizer. Een kleine eeuw later zullen de Fransen wel in hun opzet slagen om onze streken in te palmen.

Bernard Schotte





Het Fort van Beieren bleef in gebruik tot na de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). Kort nadien verloor het definitief zijn functie en werd het bij het kasteel ten zuidwesten ervan gevoegd. In tegenstelling tot kasteel Stockhove dat ten noorden in het schootveld van het nieuwe fort lag, diende dit kasteel uit 1609 niet omwille van strategische redenen te worden gesloopt. Integendeel, in de tweede helft van de 18de eeuw werd het uitgebouwd tot een aangenaam buitenverblijf. Het kasteeltje raakte in de Tweede Wereldoorlog echter zodanig beschadigd dat het in 1956 werd gesloopt. Van het kasteel blijven nu enkel een toegangshek, een bijgebouwtje, een ijskelder en een vervalLEN tuinmuur over. Na de afbraak van het kasteel werd het voormalige fort

een tijdlang als stort gebruikt. Uiteindelijk werd het in 1976 als landschap beschermd. In 1998 kocht het provinciebestuur van West-Vlaanderen het fort en stelde het gedeeltelijk open als wandel- en natuurgebied.

Op basis van een inrichtingsplan die de ecologische en cultuurhistorische waarde van de site wou versterken begon men in 2012 met de heraanleg van het noordelijke bastion. Dit werk kwam tot stand in het kader van het Europees grensoverschrijdend project 'Forten en Linies in Grensbreed Perspectief'. Binnen dit Euregioproject worden in Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Zeeland en Antwerpen de zogenaamde Staats-Spaanse Linies gehervat. Op basis van de bewaarde toestand, oude plannen en ar-

cheologisch onderzoek is zo één vierde van het fort in zijn oorspronkelijke vorm hersteld. De reconstructie vond op hetzelfde moment plaats als de herinrichting van de Damse omwalling. De overtollige grond in Damme werd in het Fort van Beieren gebruikt om de verdwenen binnenwal terug aan te leggen. Een deel van de marielandpopulieren rond het middenplein diende hiervoor te worden gekapt. Anderzijds werd bij het opnieuw uitgraven en herkenbaar maken van de walgrachten ook het huisvuilstort uit de jaren 1970 deskundig opgeruimd en weggesaneerd. Het is de bedoeling dat de herstelde walgrachten opnieuw rijke biotopen worden, als aanvulling op het bosgedeelte met specifieke moerasvegetaties.



SINT-ANDRIES

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Begeleid bezoek

Het kasteeldomein 't Foreyst is één van de meest uitzonderlijke kasteeldomeinen van de Brugse rand. Het vormt een uniek ensemble in empirestijl naar een ontwerp van Joseph Van Gierdegom en kadert volledig in de egyptomanie die Europa overspoelde na Napoleons expeditie in Egypte (1798-1801). Tegelijk is de site de versteende afspiegeling van de politieke, sociale en economische op- en neergang van baron Anselme de Peellaert.

De bouwheer

Anselme de Peellaert (Brugge, 23 november 1764 – 14 januari 1817) was een Brugse edelman die een belangrijke rol speelde tijdens de revoluties op het einde van de achttiende eeuw, alsook onder het Franse keizerrijk in het begin van de 19de eeuw.

Anselme de Peellaert begon zijn politieke loopbaan als schepen van het Brugse Vrije. Na zijn ontslag als schepen, begon hij zich voor de Franse Revolutie te interesseren. Mede onder invloed van zijn verschillende reizen naar Parijs, werd hij een hevige voorstander van de 'nieuwe ideeën'. Zodra de Franse troepen Brugge hadden bezet, in november 1792, werd hij een van de voornaamste activisten van de lokale Jakobijnse Club. Hij speelde onder meer een beslissende rol in het verwijderen en vernietigen van de stadhuisbeelden, die door de 'Club' gezien werden als verderfelijke symbolen van het ancien régime.

Een belangrijke stap in zijn politieke carrière startte in 1809. Hij werd toen commandant en later kolonel van de plaatselijke Nationale Wacht. In mei 1810, bij het bezoek van Napoleon en Marie-Louise aan Brugge, mocht hij de erewacht aanvoeren en ontving hij het kruis van officier in het Erelegioen. De Peellaert bleef niet onopgemerkt bij de keizer. Op 15 augustus 1810 werd Anselme benoemd tot kamerheer. Hiervoor diende hij met zijn gezin naar Parijs te verhuizen. Hij kreeg er op 27 september 1810 de titel '*comte d'empire*'.

Net als de meeste andere hovelingen van Napoleon, leefde Anselme de Peellaert op te grote voet aan het keizerlijke hof. Naast tekorten in Parijs, had hij in Brugge heel wat schulden gemaakt. Zijn stadswoning, de Zeventorens in de Hoogstraat, had hij omgebouwd tot een waar empirepaleis en hier hing uiteraard een stevig prijskaartje aan vast. Hij had in Sint-Andries de bouw aangevat van het kasteel Foreyst, dat een model van empirearchitectuur moest worden, en waar hij hoopte ooit de keizer te ontvangen.

De vele schulden hebben uiteindelijk geleid tot een gedwongen verkoop van zijn eigendommen. Na de plotse dood van Anselme de Peellaert, weigerden zijn weduwe en kinderen de erfenis en verdwenen ze uit Brugge.

Stefanie Gilté

Al sinds 1783 was dit gebied aan de Doornstraat in het bezit van de familie de Peellaert. Op de gronden stond ooit het in de 16de eeuw verlaten kartuizerinnenklooster. Op dit domein wou Anselme de Peellaert, kamerheer van Napoleon, een groots opgezet kasteel bouwen dat paste bij een keizerlijke ontvangst

Architect Josephus Franciscus Van Gierdegom (1760-1844) was de zoon van een meester-timmerman, van wie hij zijn eerste opleiding kreeg. In 1775 was hij leerling van de Brugse Vrije Academie voor Schone Kunsten, waar hij in 1778 zijn diploma behaalde. In 1802 startte zijn lange leraarscarrière aan de Academie. Hij kreeg de kans om belangrijke 19de-eeuwse architecten op te leiden. Voor verschillende openbare gebouwen werd beroep gedaan op hem. Denken we maar aan de verbouwing van de Poortersloge, de *Criminele Griffie* en de steeghere, de ambtswoning van de gouverneur en de neogotische verbouwing van de Lanchalskapel in de Onze-Lieve-Vrouwekerk (1812-1816). Voorbeeld van zijn privé-architectuur is de gevel van Dijver 10-11. Het ontwerp voor het kasteel Foreyst is ongetwijfeld zijn meest creatieve voorstel. Jammer genoeg is het volledige ontwerp door de dood van de opdrachtgever nooit uitgevoerd. Verder zijn er nog enkele gedeeltelijk bewaarde interieurs te Brugge bekend van zijn hand. De nog bestaande realisaties zijn met zorg ontworpen en getuigen van zijn kennis en vakmanschap.

1817. Het oorspronkelijke, megalomaan ontwerp staat weergegeven in het boek *'Choix des monuments, édifices et maisons les plus remarquable...'* uit 1827 van P.J. Goetghebuer. Het bestond uit een kasteelcomplex met een symmetrische aanleg: centraal het hoofdvolume met kenmerkende rotonde onder koepeldak en aan weerszijden colonnades naar de als triomfbogen uitgewerkte toegangen en naar de afsluitende, afgeronde volumes waarin stallingen waren voorzien. Goetghebuer vond het ontwerp voor de voorgevel alvast een van de rijkste en prachtigste van de Nederlanden.

Het bouwplan uit 1808, naar een totaalconcept van Joseph Van Gierdegom, voorzag een imposant *corps de logis* en twee zijvleugels in zuivere empirestijl met duidelijke verwijzingen naar de Egyptische bouwtrant. Slechts een deel van het plan werd werkelijk uitgevoerd tussen 1813 en

De gedeeltelijke realisatie van het project in 1813-1817 werd bij de daaropvolgende uitbreidings- en verbouwingsfases (1870, 1911 en 1965) zo verbouwd dat het oorspronkelijk concept slechts in een verminkte vorm tot ons is gekomen.

Tijdens deze editie van Open Monumentendag wordt echter enkel de aanpalende hoeve ten westen van en horend bij het kasteel open gesteld.

In de oudste vermelding uit 1519 spreekt men over een versterkte boerderij. Op de kaart van Pieter Pourbus (1561-1571) staat een hoeve binnen een omwalling weergegeven. De hoeve staat dan nog via een dreef in verbinding met de Gistelse Steenweg. Sinds het eerste kwart van de 19de eeuw is ze toegankelijk via de Doornstraat en staat ze via een brugje over de omwalling in direct contact met het kasteel. De hoeve bestaat uit losse bestanddelen gegroepeerd rondom een erf.

Het **boerenhuis** trekt met haar opmerkelijke voorgevel direct de aandacht. De bepleisterde lijstgevel ontstond samen met de uitbouw van het empire-landgoed in het eerste kwart van de 19de eeuw. De begane grond is opgevat als een hoge sokkel met horizontale, doorlopende, bolle banden. De vensters zijn er verdiept aangebracht en worden allen driehoekig afgedekt. Ze hebben hun oorspronkelijk schrijnwerk bewaard. De centrale deur is vrij recent omgebouwd tot raam. De vensters op de verdieping liggen wederom verdiept en worden van elkaar gescheiden door Egyptische zuilen met lotus kapitelen. Ook de zware, gekoofde kroonlijst verwijst naar de egyptomanie van bouwheer en ontwerper.

De overige gevels en het interieur van de woning tonen aan dat dit 'maar' façade is. Het boerenhuis is namelijk veel ouder en dateert vermoedelijk uit de 17de eeuw. Het grondplan vertoont een typische opbouw met kamers aan weerszij-

den van een centrale gang. De balkenlagen opgebouwd uit moer- en kinderbalken zijn vermoedelijk 17de-eeuws. Andere bewaarde elementen zijn een schouwte in Lodewijk XVI-stijl, een imposante, tweede schouw met een houten geprofileerde schouw balk en originele ingemaakte kasten. De dakkap lijkt daarentegen uit recuperatiemateriaal te bestaan.



De voormalige **groentetuin** ligt ten zuiden van het erf en is toegankelijk via de 'Isistempel', zo genoemd naar de pylonen die de toegang flankeren en daarmee verwijzen naar de idee van een Egyptische tempel. Deze ommuurde tuin is opgebouwd uit grote moeffen en voegwerk met dagstrepen. Vermoedelijk gaat het om recuperatiemateriaal van het nabijgelegen gesloopte kartuizerinnenklooster.

De pylonen zijn aan de tuinzijde opengewerkt met rechthoekige muuropeningen voorzien van luiken. Vermoedelijk werden deze ruimtes gebruikt om de oogst te drogen en als stapelplaats.

Centraal in de groentetuin ligt een grote ronde, gemetselde waterput. Tegenaan de oostgevel is een serre gebouwd. Aan de noordzijde bevindt zich de orangerie, met een gecementeerde gevel voorzien van sierpleisterwerk en met dichtgemetselde, grote muuropeningen.

Tegen de noordelijke tuinmuur zijn een



schuur en stallen ondergebracht in een sterk symmetrisch opgebouwd, bakstenen gebouw. De architectuur doet heel zuiders, zelfs ietwat Italiaans aan, mede door de risalieten, het stompe zadeldak en de rondboogvensters met luiken die als het ware verbonden worden met een bakstenen lijst. De orangerie is ondergebracht in uiterste linkse traveeën. Binnenin is het voorzien van een tongewelf met in een trompe-l'oeil geschilderd cassetteplafond. De zoldering wordt nog eens sterk onderlijnd door een vrij zware kroonlijst. De wanden zelf zijn beschilderd met imitatie-natuurstenen blokken.

Ten noorden van het erf, ongeveer te-

genover de orangerie, staat een eerder vervallen bakoven uit 1885.

Wat verder naar het boerenhuis toe, staat een oudere **schuur**. De bakstenen constructie heeft een vrij steil zadeldak gevat tussen twee, hoge puntgevels. Spleetvormige openingen in de gevels duiden op stapelruimte in de zolder. Een centrale wagendoorrit boewaart haar houten stijlwallen en een poort met ingekerfde 18de-eeuwse karrewielen. Rechts in de schuur is tot slot een varkensstal geïntegreerd. De dakconstructie dateert vermoedelijk uit de 18de eeuw.

Restauratie

Zowel het kasteeldomein als de hoesite werden recent afzonderlijk verkocht. Beide nieuwe eigenaars hebben de ambitie om de historische gebouwen te herstellen naar oorspronkelijke toestand.

De hoevegebouwen zullen fasegewijs worden gerestaureerd onder leiding van architect Kristof De Ketelaere en zullen worden ingericht als eengezinswoning met artspraktijk. Het boerenhuis en de schuur verkeren in een goede bouwfysische toestand.

De 60 meter lange orangerie, die de noordelijke wand van de ommuurde tuin vormt, is jarenlang in gebruik geweest als stal en berging en zal een intensievere restauratie vereisen. In eerste instantie zullen alle storende, latere toevoegingen worden verwijderd zodat de gebouwen hun monumentale karakter terug krijgen. De vensteropeningen zullen worden hersteld



naar voorbeeld van een aantal originele exemplaren aan de rechterzijde. In het oostelijke deel bevindt zich de duidelijk herkenbare orangerie onder een hoog tongewelf. Deze monumentale ruimte blijft integraal bewaard en het oorspronkelijke, bepleisterde tongewelf met imitatieschilderingen zal worden gerestaureerd.

SINT-KRUIS



Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Uitsluitend op reservatie

De woning Polderhoeklaan nr. 31, maakt deel uit van een tweewoonst, gebouwd in 1951 in opdracht van Marcel Peire, de broer van Luc Peire. Architect van het ensemble is René Van Oyen. Architect René Van Oyen heeft



naast restauraties van historische panden, nieuwbouwwoningen in modernistische en landelijke regionalistische stijl ontworpen. De plannen van Van Oyen zijn op 20 september 1950 gedateerd. De woning werd in 1951 voltooid.

In 1951 voorzag Luc Peire de woonkamer en de slaapkamer, op de verdieping, waar zijn moeder verbleef van interieurschilderingen in frescotechniek, schilderijen op verse en natte kalk. De wandschilderingen "*Evocatie van Vlaanderen*" en "*Zeebrugge '51*" zijn unieke voorbeelden van de frescoschilderkunst in Vlaanderen. Peire had de techniek tijdens zijn reis in Italië in 1947 leren kennen door het bestuderen van de kunst uit het Trecento en het Quattrocento. De techniek had hij op de Balearen in 1950-1951 aangeleerd. Deze werken illustreren duidelijk de frescotechniek. De witte kal-

klaag (intonaco) komt helder door de pigmenten en zorgt voor de typische zachte kleuren. De scheidingslijn tussen de delen (de giornate) zijn op een subtiele manier verwerkt in het profiel van de Bourgondische vrouw. Peire zou jaren later, bij een bezoek in 1993, aan zijn neef – de huidige bewoner van het huis – de zware houten schouderbak schenken met in gesloten glazen bokalen de restanten van de kleurpoeders waarmee hij in 1951 in Knokke in het ondertussen gesloopte Noordzeehotel aan de Lippenslaan en Sint-Kruis de fresco's had gemaakt.

In het interieur van de woning zijn enkele elementen geïntegreerd afkomstig van de ouderlijke woning in de Carmersstraat 5 te Brugge: eikenhouten lambriseringen met mascarons en neogotische briefpanelen in de inkomhal en een eikenhouten schouw in de voorste slaapkamer op de bovenverdieping, met op de schouwboezem een schildering die Brugge evoceert door de weergave van kerktorens en het Brugse wapenschild met inscriptie SPQB (*Senatus Populus Que Bruggensis*). Het schilderij is van de hand van de Brugse schilder Adolf Decock (Brugge 1906 –1966).

Fresco's door Luc Peire

In de woonkamer bevindt zich een fresco z.g. "Evocatie van Vlaanderen" een schilderwerk, waarin de geschiedenis van de eigen streek opgeroepen wordt door middel van twee Bourgondische dames, een ridder met het wapenschild van Vlaanderen, de middeleeuwse stad en haven, de kerktoeren van Damme en gotische bogen. Tijn en Nele, in groot formaat links en rechts uitgewerkt, overstijgen de geografische en historische beperkingen en lijken door houding en stijl verwant met figuren uit de renaissance. Vooral de gestalte van Nele roept door stilering, lijnvoering en coloriet eerder een madonna van Fra Angelico op dan een Vlaamse vrouw.

Deze fresco is duidelijk in twee fasen tot stand gekomen. Dit is af te leiden uit de twee giornate. Eerst werd de voorstelling links aangebracht. De giornatagrens volgt mooi het profiel van de Bourgondische dame. Het tweede tafereel (rechterhelft) met voorstelling van de ridder en Nele werd in een tweede fase aangebracht. In de rechterbenedenhoek is de fresco gesigeneerd "*L. PEIRE*". In de slaapkamer aan de straatzijde op de verdieping heeft Peire eveneens de frescotechniek toegepast. Het is een tweedelig werk z.g. "Zeebrugge '51", een tweeluik als het ware waarvan de delen door een vooruitspringende schoorsteen gescheiden zijn. Tegen de achtergrond van boten met masten en zeilen staat aan de ene kant een visser en aan de andere kant een vissersvrouw. De voor hen uitgestorte producten van de zee, vissen, krabben, een zeester, vormen stillevens. Het fresco Zeebrugge '51 is links onderaan getekend: „*Peire 51*”.

Stilistisch sluiten vooral de figuren van de Nele-madonna en de vissersvrouw aan bij die van het schilderij *"De Familie Godderis"* (1951). Dit werk wordt beschouwd als een sleutelwerk in de evolutie die de geleidelijke, stapsgewijze overgang betekende van een vereenvoudigde, heldere, overzichtelijke en reeds door strenge constructieve beginselen geordende figuratie tot ruimtelijke, ritmische, zuivere verticale, niet-figuratieve compositie, waarvan *"Marcinelle"* (1956) en *"Het Nieuwe Rijk"* (1956) als eerste voorbeelden kunnen gelden. Details zoals gelaatsuitdrukkingen worden weggelaten. Het verticalisme wordt sterk benadrukt door de masten, zeilen en figuren.

De fresco's *"Evocatie van Vlaanderen"* en *"Zeebrugge '51"* vormen zonder meer een belangrijke stilistische stap in het totale oeuvre van de kunstenaar Luc Peire, een fase gekenmerkt door abstrahering en vereenvoudiging van de figuren en waarbij ook het verticalisme een steeds belangrijker rol zal spelen. Deze stijlevolutie wordt door Jaak Fontier in de tentoonstellingscatalogus van 1995 als volgt omschreven: *"Voor de ontwikkeling van de picturale visie, de verwerving van nieuwe formele inzichten en de groeiende belangstelling voor de muurschilderkunst, waren de reizen naar Italië die Luc Peire tijdens de tweede helft van de jaren veertig maakte, van grote betekenis. Niet zozeer het cinquecento als wel het trecento en het quattrocento boeiden hem. De werken van Giotto, Paolo Uccello en Piero della Francesca maken een diepe indruk. Af te lezen van het oeuvre uit de periode 1948-1951 is de aandacht voor de beginselen van de "novus ordo" waarvan Giotto aan de basis lag: de directheid van de uitbeelding, de concrete opvatting van de ruimte, het rustige ritme, de natuurlijke eenvoud, de eenheid van voorstelling en beeldende waarden. Vanuit de bewondering voor Giotto en de Italiaanse muurschildering besloot Luc Peire de frescoschildering aan te leren. Toen zijn broer een woning liet bouwen te Sint-Kruis bij Brugge deed zich de unieke kans voor de pas verworven techniek in dit huis toe te passen. De twee in 1951 beschilderde wanden*

in het huis zijn zuivere voorbeelden van al fresco, d.i. beschildering op de natte kalk.



Stefanie Gilté







TENTOONSTELLINGEN

10 jaar Raakvlak

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Gruuthusemuseum
Dijver 17

In 2014 viert de intergemeentelijke dienst voor archeologie in Brugge en ommeland haar tienjarig bestaan. Voor deze gelegenheid worden er in het Gruuthusemuseum tien highlights van het archeologisch onderzoek uit deze periode aan het publiek getoond.

werkgebied, van de steentijd tot en met W.O.II.



Het gaat om vondsten uit het hele

Demonstratie Monumentenwacht West-Vlaanderen

Zondag 14 september
tussen 10.00u en 12.00u
en 13.30u en 17.00u

Poortersloge
Academiestraat 14-18

Monumentenwacht West-Vlaanderen demonstreert hoe een inspectie van vaak moeilijke monumenten in zijn werk gaat. Extra toelichting over de dagelijkse werking van Monumentenwacht.

Rik Slabbinck en 'het Polderhuis'

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Cultureel Centrum De Dijk
Blankenbergse Steenweg 221 (Sint-
Pieters)

In 2014 herdenkt het Davidsfonds van St.-Pieters-op-den-Dijk de honderdste geboortedag van Rik Slabbinck. De kunstschilder staat bekend om zijn portretten, landschappen en stillevens. In het begin van zijn carrière werd hij begeleid door Constant Permeke. Na de korte schildersgemeenschap te Dudzele laat Slabbinck in 1938 Jozef Lantsoght, een bevriend Brugs architect, een kubistisch atelier bouwen in de nog landelijke Molstraat te St.-Pieters. Na de Tweede Wereldoorlog wordt het uitgebreid tot de woning 'Polderhuis'. Gezien het huis noch het atelier open gesteld kan worden heeft men in samenwerking met de familie Slabbinck het atelier gereconstrueerd en verlevendigd met zijn persoonlijke bezittingen. De tentoonstelling staat stil bij de invloed van de woning en haar omgeving op Slabbinck's leven en werk en de rol die de schilder speelde bij de kruisbestuiving van diverse kunstuitingen uit die naoorlogse periode.

**Verkundig de Blijde Boodschap,
Brugse zendelingen naar
de vier windstreken**

Open op zaterdag 13 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 14u00 tot 18u00

De tentoonstelling loopt tot en met 30 september 2014

St.-Walburgakerk
St.-Maartensplein 1

Vlaanderen speelt doorheen de geschiedenis een erg belangrijke rol in het verhaal van de missies. Verschillende Brugse kloosterorden zonden hun zonen en dochters uit, al dan niet naar verre oorden. Naast evangelisatie spelen ze er dikwijls een pioniersrol in onderwijs en ziekenzorg. Archief, foto's, souvenirs en verhalen brengen ons een beeld van vallen en opstaan, maar altijd boordevol idealisme.

What on earth is it that moves you?
Een ontwerpend onderzoek naar
(nieuwe) sacrale ruimtes

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Poortersloge
Academiestraat 14-18

De leegloop van kerken en kloosters stelt vele beleidsorganen voor grote uitdagingen. Op welke manier kan ons religieus patrimonium terug zinvol ingezet worden voor een grotere groep mensen? Wie zijn de betrokkenen? Wie moet in dit proces het voortouw nemen? Wie moet dit betalen? Veelal wordt bij deze uitdagingen gefocust op 'het probleem'. Nochtans is de secularisering veel meer een verhaal van maatschappelijke verandering dan een van teloorgang. Er wordt in die zin merkwaardig weinig aandacht besteed aan de kansen die er ook gegroeid zijn: er komt veel bijzondere ruimte vrij voor nieuwe (spirituele) behoeften van nieuwe generaties.

Na de realisatie, samen met Stefaan Onraet, van het toonaangevend heroriënteringsproject Yot in de Magdalenakerk te Brugge (2002) was Tom Callebaut betrokken bij een dertigtal onderzoeks- of ontwerp opdrachten van sacrale ruimtes. Naast de vraag naar reactivatie van religieus erfgoed krijgt de interieurarchitect evenzeer opdrachten tot het ontwerpen van nieuwe sacrale ruimtes, zoals 'de stille ruimte' voor het festival Pukkelpop 2012.

In 2013 startte Tom Callebaut aan de KU Leuven een doctoraalstudie over de sacrale ruimte. Dit ontwerpmatig onderzoek werd aangevat vanuit de nieuwsgierigheid naar welke nieuwe soorten sacrale ruimtes er in de toekomst zouden kunnen ontstaan. In dit onderzoek wordt architectuur als een middel beschouwd om mensen de kans te geven hun visie over en beleving van spiritualiteit te ontwikkelen. De studie is een constante wisselwerking tussen opgedane ervaring vanuit de ontwerppraktijk en verworven inzichten vanuit het onderzoek.

De overzichtstentoonstelling toont een dertigtal ontwerpen van sacrale ruimtes, maar toont evenzeer hoe enkele ruimtelijk interventies in de Poortersloge de beleving van de plek proberen op te tillen.

R.I.P.

www.huizenonderzoekbrugge.be,
lang leve
www.kaartenhuisbrugge.be !!

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

Poortersloge
Academiestraat 14-18

Na acht jaar werd de website Huizenonderzoek Brugge volledig vernieuwd. Met dezelfde inhoud, maar met meer mogelijkheden. Dit alles in een nieuw jasje en met een nieuwe naam: www.KaartenHuisbrugge.be. De geschiedenis van Brugse huizen is nu gemakkelijker te achterhalen en met de fonkelnieuwe kaartenviewer verken je tientallen historische kaarten van de stad.

Demonstratie in samenwerking met
Stadsarchief Brugge en Erfgoedcel
Brugge

Mystère

Open op zaterdag 13 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 14 september
van 10u00 tot 18u00

BNP Paribas Fortis, Lokettenzaal
Vlamingstraat 78

De Bruggeling André De Meulemeester (1896–1973), De Arend van Vlaanderen, was gevechtspiloot (W.O. I), brouwer (Aigle Belgica) en vooral kunstschilder.

Hij schilderde over een periode van 60 jaar ongeveer 1500 werken waarvan een 500 tal cartoons.

Jan Hoet over André De Meulemeester: *‘Ensoriaans, wat een ontdekking, fantastische composities,... Hij was een filosoof die met dat inzicht schilderde.’*

In het kader van Open Monumentendag wordt een selectie van zijn werk getoond dat aansluit bij het thema ‘erfgoed vroeger, nu en in de toekomst’.

Meer info op
www.andredemeulemeester.be

Brugge als postkaart

Uitsluitend op reservatie

Brugge heeft tot op vandaag grotendeels haar middeleeuws uitzicht behouden. Opmerkelijk is dat de meeste gebouwen uit latere eeuwen zich binnen de middeleeuwse context hebben ingepast. De neogotische beweging en de drang tot een zichtbaar cultureel geheugen hebben daarin een belangrijke rol gespeeld. Een groot deel van het pittoresk karakter van de stad is immers te danken aan een beperkt aantal architecten. Ontdek op de wandeling de tijdsgeest en de drijfveren van Louis Delacenserie, Jozef Viérin en Théo Raison om Brugge nog mooier te maken en sta stil bij de wortels van het pittoreske bouwen en de hernieuwde aandacht voor de stadslandschappelijke waarde van aaneengeschaalde, zogenaamd onbetekenende panden.

Kunstige Herstellingen of anderhalve eeuw stedelijke erfgoedzorg

Uitsluitend op reservatie

Al bijna 150 jaar ondersteunt de stad de restauratie van waardevolle, niet-beschermde gebouwen met zogenaamde Kunstige Herstellingen. Dit zijn subsidies die door de Stad Brugge in 1877 in het leven werden geroepen om gevels te restaureren. De voorbeelden op het parcours langsheen de reien bieden een mooi overzicht van de restauratiepraktijk en hoe deze is geëvolueerd en blijft veranderen.

De godshuizen van West-Brugge

Uitsluitend op reservatie

De wijk West-Brugge kent een opmerkelijk hoge concentratie godshuisjes. Aan de hand van voorbeelden van de 14^{de} tot de 20^{ste} eeuw wordt de geschiedenis en evolutie van deze 'avant-la-lettre' sociale woningen toegelicht. We staan ook stil bij de restauratiepraktijk van vroeger en nu en bij de impact van de huidige normen op het authentiek karakter van de huizen. Langs de tocht ontdekt de bezoeker tevens een aantal minder gekende hoekjes van deze miskende wijk.



2.5€